

Міністерство юстиції України
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

**ОСОБЛИВОСТІ
ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ
ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ**

Навчальний наочний посібник
для працівників правоохоронних органів

Харків 2019

Укладачі:

д-р юрид. наук, доц., Заслужений юрист України *О. П. Угровецький*;
канд. юрид. наук, проф. *І. Р. Шинкаренко*;
канд. юрид. наук *В. Р. Остропілець*;
канд. юрид. наук *Л. В. Свиридова*

Рекомендовано до друку Вченою радою

Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса 6 березня 2019 року (протокол № 4)

О-72 **Особливості** підготовки матеріалів для призначення судових експертиз :
навч. наочн. посіб. для працівників правоохоронних органів / Укл.:
О. П. Угровецький, І. Р. Шинкаренко, В. Р. Остропілець та ін. / Міністерство
юстиції України ; Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. Харків : ХНДІСЕ, 2019. 216 с.

У посібнику міститься інформація для працівників оперативних підрозділів, слідчих органів досудового розслідування, суду, прокуратури та ін. з питань підготовки матеріалів для призначення судових експертиз наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; лакофарбових матеріалів і покриттів, полімерних матеріалів і виробів з них; нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів; об'єктів рослинного та тваринного походження; волокнистих матеріалів та виробів з них; спиртовмісних сумішей; вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу; ґрунтів; зброї; вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху; об'єктів мистецтвознавства тощо.

УДК 343.148

Зміст

Експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.....	4
Експертиза речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин...	8
Експертиза лакофарбових матеріалів і покриттів. Експертиза полімерних матеріалів, пластмас і виробів з них.....	11
Експертиза нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів	16
Експертиза об'єктів рослинного походження	19
Експертиза об'єктів тваринного походження.....	22
Експертиза волокнистих матеріалів та виробів з них.....	25
Експертиза спиртовмісних сумішей	28
Експертиза вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу	31
Експертиза ґрунтів.....	35
Експертиза зброї	39
Експертиза вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху.....	46
Судова мистецтвознавча експертиза	50
Додатки	56
Закон України "Про судову експертизу"	56
Кримінальний процесуальний кодекс України	63
Кодекс України про адміністративні правопорушення	77
Господарський процесуальний кодекс України	82
Цивільний процесуальний кодекс України.....	91
Кодекс адміністративного судочинства України	103
Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень	115
Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень.....	116
Перелік регіональних зон обслуговування науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України	130
Контрольна картка за повторною експертизою.....	131
Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень	132
Про деякі питання практики призначення судової експертизи	205
Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні	214

Експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів

До головних завдань експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів належать:

1. Виявлення слідів наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів на поверхні об'єктів-носіїв (крім органів та тканин тіла людини, а також продуктів її життєдіяльності, які є об'єктами судово-медичної експертизи).
2. Встановлення природи невідомої речовин і віднесення її до конкретного виду наркотичного засобу, психотропної речовини, її аналогу чи прекурсору.
3. Встановлення спільної родової (групової) належності або єдиного джерела походження.
4. Встановлення способу виготовлення речовини.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів? Якщо є, то яких саме?
2. Чи є надана речовина наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або прекурсором, якщо так, то яким (якою) саме? (фото №№ 1—4).
3. Чи мають надані наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори спільну родову (групову) належність?
4. Чи мають надані наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори спільне джерело походження за якісним та кількісним складом?
5. Яка маса наркотичного засобу, психотропної речовини або прекурсору?

Особливості об'єктів, їх кількість і форма мають певну специфіку щодо вимог з підготовки матеріалів для проведення експертизи. Всі надані об'єкти повинні бути упаковані та містити на упаковці або на прикріплених до них бирках індивідуальні позначки (найменування, кількість, дата та місце вилучення, прізвище та ініціали особи у якої вилучено тощо (фото № 5).

Фото №1. Об'єкти досліджень Фото №2. Об'єкти досліджень

Фото №3. Об'єкти досліджень Фото №4. Об'єкти досліджень

Фабула:	
вилучено:	
слідчий:	
поняті:	
1	
2	
спеціаліст:	
дата пакування:	

Фото №5. Приклад пакування об'єктів досліджень

При постановленні перед експертом завдання про виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин на об'єктах-носіях останні повинні бути упаковані таким чином, щоб запобігти можливому забрудненню або псуванню

речовин, які можуть знаходитися на них. Мікрочастинки або мікросліди наркотичних засобів доцільно направляти на експертизу безпосередньо на об'єктах-носіях, на яких вони виявлені або можуть бути виявлені (наприклад, на робочій поверхні вагів – фото № 6, на поверхні посуду та пляшок – фото № 7, на поверхні трубки – фото № 8).

Фото №6

Фото №7

Фото №8

При цьому необхідно враховувати, що з огляду на нестійкість більшості органічних компонентів наркотичних засобів, об'єкти-носії мають доставлятися до експертної установи в максимально короткі строки. Під час зберігання та транспортування на дослідження різного роду розчинів, екстрактів, вони повинні бути упаковані в тару, яка запобігає змінам речовини (випаровування, всихання тощо). При направленні на дослідження рідких, а також сипучих форм наркотичних засобів для вирішення ідентифікаційних завдань важливе значення має правильний відбір проб. У цьому випадку об'єкти потрібно надавати на експертизу цілком і в тому вигляді, в якому вони виявлені. Якщо вилучено велику кількість наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів, на експертизу надаються частини (зразки) виявлених мас, що відображають властивості всієї маси об'єкта щодо компонентного складу, особливостей фракційного складу, морфології тощо. З цією метою із зазначених мас відбираються чотири-п'ять зразків з різних місць (по 10 – 20 г), а також середня проба (50 – 100 г), відібрана з різної глибини та з різних місць (з кожного кута і з центру). Рідкі форми (екстракти, настоянки) об'єктів перед відбором проб попередньо ретельно перемішуються.

Кожен об'єкт-носіє і зразки досліджуваних речовин, щоб уникнути контакту, повинні бути упаковані в окрему герметичну тару. Якщо наркотичні засоби рослинного походження недостатньо сухі, то їх потрібно попередньо просушити, оскільки надання на дослідження їх у вологому стані може призвести до псування об'єктів (гниття тощо). Якщо просушування за браком часу неможливе, то об'єкти рослинного походження повинні надаватися на експертизу у паперовій або картонній упаковці (рослини коноплі та приклади пакування наведено на фото №№ 9—11).

Фото №9

Фото №10

Фото №11

З метою вирішення завдань щодо встановлення видової належності рослин конопель і маку експерту повинні представлятися рослини зі збереженням усіх вегетативних частин (стебел, листя, суцвіть).

Слід пам'ятати, що в документі про призначення судової експертизи (експертного дослідження) має надаватися дозвіл на часткове або повне знищення об'єктів дослідження.

Зважаючи на характер об'єктів та у випадку виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, після проведених досліджень, пересилка об'єктів поштою не допускається. Отримати об'єкти дослідження може особа, за клопотанням якої призначено експертизу, або інша особа за відповідним дорученням.

Експертиза речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин

До головних завдань експертизи речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин належать:

1. Встановлення наявності конкретних речовин хімічних виробництв, спеціальних хімічних речовин (люмінофорів), отруйних речовин подразнюючої дії тощо на поверхні об'єктів дослідження, або в їх складі (фото №№ 12, 13).
2. Порівняльне дослідження з метою встановлення родової (групової) належності.
3. Встановлення природи речовини, наданої для дослідження.

Фото №№ 12, 13. Об'єкти досліджень

Орієнтовний перелік вирішуваних питань

1. Чи наявні на грошових коштах та змивах з рук гр. А (або інших об'єктах) сліди спеціальної речовини? (фото № 14 – 16).

Фото № 14. Нанесення спецзасобу на грошові кошти

Фото № 15. Нанесення спецзасобу на пальці рук

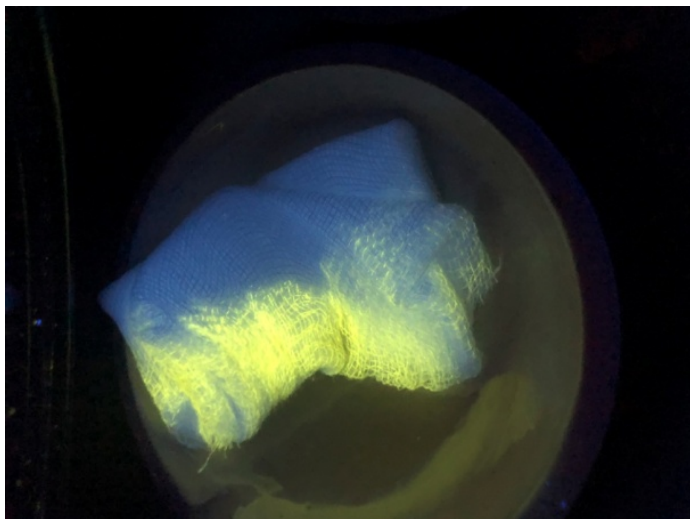

Фото № 16. Нашарування спецзасобу на марлевому тампоні

2. Якщо так, то чи мають вони спільну родову належність між собою та зі спеціальною речовиною, наданою для дослідження в якості зразка?
3. Чи містяться на поверхнях, наданих на дослідження об'єктів, сліди речовин подразнюючої дії?
4. Яка речовина міститься в наданому для дослідження балончику (іншій ємності)? Чи належить вказана речовина до засобів подразнюючої дії?
5. Чи належить речовина, яка міститься в наданому для дослідження балончику (іншій ємності), до отруйних речовин сльозоточивої та подразнюючої дії?
6. Чи наявні на поверхні об'єктів дослідження сліди речовин агресивної дії (кислот, лугів тощо)? Якщо так, то яких саме?
7. Яка природа речовини, наданої для дослідження?

Велике значення для успішного вирішення поставлених перед експертом завдань має правильний відбір зразків, їх упаковка та доставка.

1. При відборі зразків для дослідження необхідно користуватися чистими, сухими ватними тампонами (розчинники не використовувати). Слід пам'ятати, що при застосуванні спецолівця, змиви треба проводити шляхом щільного протирання рук, оскільки спецолівець слабо переходить на руки, а потім на ватні тампони.

2. При упаковці тампонів із змивами у полімерні пакети треба слідкувати за тим, щоб самі пакети не були забруднені спецзасобами. Кожен тампон упаковується окремо, пакети щільно зашморгуються і опечатуються. Змиви беруться з усієї руки, а не з кожного пальця чи долоні окремо.

3. На дослідження надається зразок чистої вати (контроль) та зразок застосованого спецзасобу.

4. Грошові купюри, в залежності від питання, що підлягає вирішенню, упаковуються сумісно або окремо.

5. Якщо поставлене питання про локалізацію нашарувань на представленому одязі, то дані предмети одягу перекладаються аркушами паперу.

6. Для вирішення питання щодо наявності речовин подразнюючої дії чи інших агресивних речовин на поверхні предметів-носіїв, об'єкти дослідження необхідно упаковувати в герметичний пластиковий пакет. Якщо вилучені предмети одягу у вогкому (волоному) стані, то перед пакуванням їх необхідно просушити.

Слід пам'ятати, що у документі про призначення експертизи повинен міститися дозвіл на пошкодження або знищення об'єкта дослідження.

Якщо на дослідження надано грошові кошти, агресивні речовини (кислоти, луги тощо), треба пам'ятати, що їх пересилка поштою не допускається. Об'єкти дослідження після проведення хімічних досліджень може отримати особа, за клопотанням якої призначено експертизу, або інша особа за відповідним дорученням.

Експертиза лакофарбових матеріалів і покрить. Експертиза полімерних матеріалів, пластмас і виробів з них

До головних завдань експертиз належать:

1. Виявлення слідів лакофарбових матеріалів і покрить, полімерних матеріалів на представлених об'єктах (фото №17).
2. Встановлення спільної належності (родової, групової або єдиного джерела походження) часток лакофарбового покриття, полімерних матеріалів.
3. Констатація факту контактної взаємодії об'єктів, один з яких (або обидва) мають окрашену поверхню (із залученням фахівців інших експертних спеціальностей (фото №№ 20, 21)).
4. Встановлення за слідами лакофарбових матеріалів, лакофарбових покриттів цільового призначення або інших відмінних особливостей об'єкта (предмета з окрашеною поверхнею або ємності з лакофарбовим матеріалом).
5. Констатація факту та способу перефарбування поверхні предмета.
6. Встановлення виду полімерного матеріалу, його порівняння (фото №№ 18, 19).

Фото № 17. Нашарування фарби на поверхні об'єкта-носія

Фото № 18. Об'єкти дослідження – гумові кийки

Фото № 19. Зразки полімерної плівки, як об'єкт дослідження

Фото № 20. Встановлення факту контактної взаємодії

Фото № 21. Нашиарування фарби на поверхні об'єкта-носія

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на об'єкті-носії окремі частки або нашарування лакофарбового покриття?
2. Чи є на об'єкті-носії окремі частки або нашарування полімерних матеріалів?
3. Чи належить речовина, виявлена (в тому числі на поверхні предмету-носія) до лакофарбового матеріалу або лакофарбового покриття?
4. Чи належить речовина, виявлена (в тому числі на поверхні предмету-носія) до полімерного матеріалу?
5. Чи мають порівнювані зразки лакофарбового матеріалу або лакофарбового покриття спільну родову або групову належність?
6. Чи мають порівнювані зразки полімерного матеріалу спільну родову або групову належність?
7. Чи складали раніше єдиний об'єм (масу) досліджувані частини лакофарбового матеріалу?
8. Чи є частки лакофарбового покриття, вилучені на місці події, частиною лакофарбового покриття певного предмету (транспортного засобу, знаряддя злому тощо)?
9. Чи знаходились у контактній взаємодії конкретні предмети?
10. Який спосіб нанесення лакофарбового матеріалу на конкретний предмет?
11. Чи мав місце факт повного або часткового перефарбування поверхні певного предмету?

Експертові, з урахуванням характеру питання, надаються для огляду або надсилаються:

- транспортні засоби, сейфи, предмети домашнього вжитку з пофарбованою поверхнею та інші пофарбовані предмети, які були або знаряддям злочину, або предметом злочинного посягання;
- виявлені на місці події частки лакофарбового покриття або полімерного матеріалу, що відокремилися від предметів;
- предмети-носії зі слідами контактної взаємодії з лакофарбовим покриттям, полімерним матеріалом (наприклад, одяг зі слідами фарби, знаряддя злому пофарбованих перешкод, а також інструменти та устаткування, які використовуються для виконання робіт із лакофарбовим матеріалом, частки полімерних деталей транспортних засобів (автомобіля, велосипеда тощо);
- окремі об'єми сипучих або рідких лакофарбових матеріалів (наприклад, банка з фарбою, частина якої використовувалась для фарбування предметів домашнього вжитку тощо);
- певна сукупність пофарбованих предметів або об'ємів рідких (сипучих) лакофарбових матеріалів.

Якщо вилучити предмет фізично неможливо (деталі будівельних конструкцій, крупногабаритні нерозбірні деталі транспортних засобів) або недоцільно (деталі агрегатів, що працюють тощо), то експерту надаються проби (зіскоби,

окремі частки покриття, матеріалу тощо). Проба повинна містити інформацію не тільки про саме лакофарбове покриття, а й про властивості поверхні предмета, на який нанесено лакофарбове покриття (наприклад, нашарування з поверхні цегли тощо).

При відборі зразків лакофарбового покриття з деталей транспортного засобу проба лакофарбового покриття повинна відбиратися з усіх шарів – до металу. При цьому необхідно надати дозвіл на пошкодження від органу (особи), який (яка) призначила експертизу (внести відповідний запис до ухвали) або надати письмовий дозвіл власника транспортного засобу. При відборі полімерного матеріалу з транспортного засобу додержуються ті ж самі правила.

Якщо на поверхні лакофарбового покриття виявлено нашарування іншого лакофарбового покриття, для збереження нашарування необхідно накрити нашарування полімерною плівкою, краї якої закріпити липкою стрічкою. Відбір зразків лакофарбового покриття на липку стрічку небажаний.

Кожен зразок лакофарбового покриття або полімерного матеріалу упаковується в окремий паперовий пакунок, на якому вказується місце відбору зразка лакофарбового покриття, полімерного матеріалу, небажано збирати частки безпосередньо у полімерні пакунки. Для виробів із полімерного матеріалу не має істотного значення, до яких пакунків збираються об'єкти дослідження.

Всі надані об'єкти повинні мати на упаковці або прикріплених на ній бирках індивідуалізуючі позначки (найменування, кількість, місце виявлення та вилучення), наприклад: «частки, вилучені з місця ДТП по вул. ...», «черевики, вилучені у потерпілого гр-на...».

Якщо одяг потерпілої особи попередньо підлягав дослідженню в судово-медичній установі, бажано надати акт судово-медичної експертизи.

Якщо особа, яка призначає експертизу, відчуває труднощі у визначенні даних, про які треба повідомити експерта, або у формулюванні питань, їй слід проконсультуватися з експертом (спеціалістом).

Після проведення дослідження громіздкі об'єкти (пакунки з речами, габаритні деталі транспортних засобів тощо) отримує особа, яка призначила експертизу (клопотала про призначення експертизи) або нарочно за відповідним дорученням.

Експертиза нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів

До головних завдань експертизи належать:

1. Виявлення слідів нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів на предметах-носіях.
2. Встановлення належності (родової, групової або єдиного джерела походження) нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів.
3. Визначення компонентного складу нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів, а також їх відповідність (або невідповідність) вимогам нормативно-технічної документації (фото №№ 22, 23).

Фото №№ 22, 23. Об'єкти досліджень

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на об'єкті-носії нашарування нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів?
2. Чи являє собою надана рідина нафтопродуктом? Якщо так, то яким саме?
3. Чи мають надані для дослідження зразки нафтопродуктів спільну родову (групову) належність?
4. Чи складали раніше надані на дослідження зразки нафтопродуктів єдину масу (єдиний об'єм)?
5. Чи наявні на наданому для дослідження об'єкті-носії легкозаймисті або горючі рідини?
6. Чи відповідають надані для дослідження зразки вимогам нормативно-технічної документації (зазначається, якої саме)?

Експертові, з урахуванням характеру питання, надаються:

1. Об'єкти-носії з нашаруваннями нафтопродуктів (одяг, пожежне сміття тощо).

2. Нормативно-технічна документація (копії), на відповідність вимогам якої необхідно дослідити надані зразки.

3. Зразки нафтопродуктів, упаковані таким чином:

— предмети-носії, що можуть містити сліди нафтопродуктів, упаковують герметично у полімерні пакети. Будь-який інший спосіб пакування, наприклад, пакування у паперові конверти не здатний забезпечити збереження об'єкта, незалежно від типу нафтопродукту;

— проби рідкого нафтопродукту або інших речовин нафтохімічної (нафтової) природи (бензини, дизельні палива, оливи, нафти, газові конденсати, розчинники та ін.) слід запаковувати **лише** у скляні або полімерні **пляшки**. Будь-який інший спосіб пакування не сприяє збереженню рідких нафтопродуктів, призводить до спотворення результатів експертизи та суттєво збільшує пожежну небезпеку при транспортуванні та зберіганні об'єктів дослідження;

— проби мажеподібного нафтопродукту (мазути, пластичні змазки) поміщують у скляні, бляшані або полімерні ємності. Приклади пакування об'єктів дослідження наведено на фото №№ 24—26.

Фото № 24. Приклад пакування об'єктів дослідження у сейф-пакет

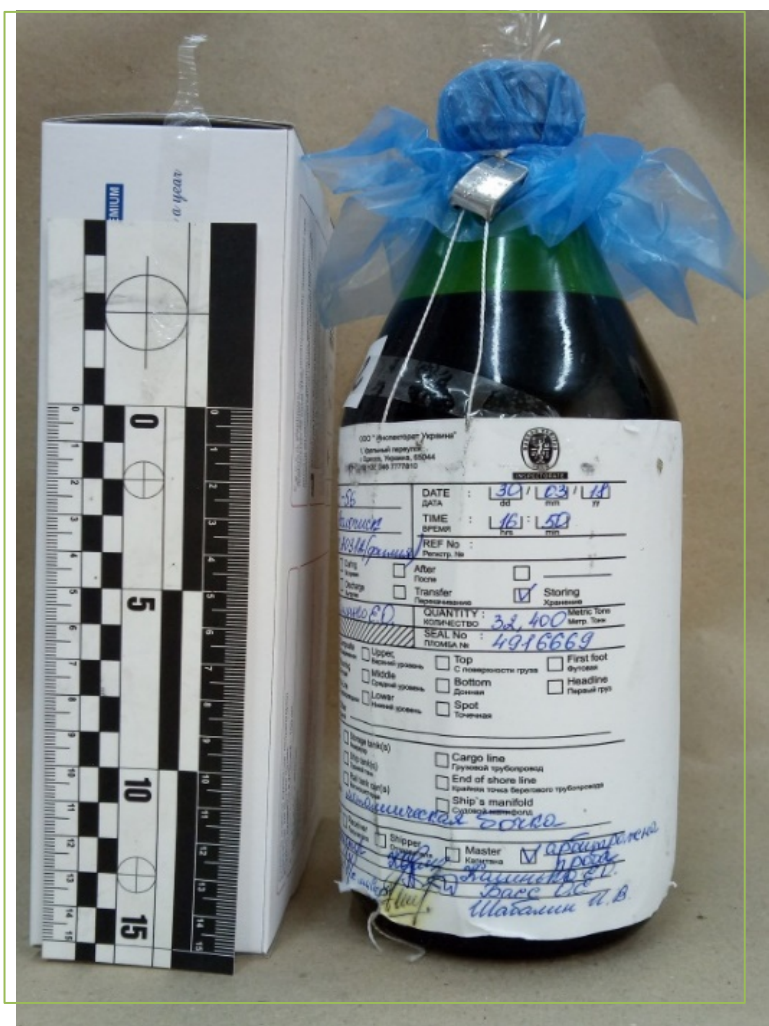

Фото № 25. Приклад надання об'єкта дослідження у пляшці

Фото № 26. Приклад пакування об'єктів дослідження сумісно у один полімерний пакунок

Експертиза об'єктів рослинного походження

До головних завдань експертизи об'єктів рослинного походження належать:

1. Встановлення належності об'єктів рослинного походження до конкретного біологічного таксону (родини, роду, виду тощо), а також виявлення мікрооб'єктів рослинного походження в будь-якій масі або на предметах, вилучених з місця події (предметах-носіях), фото №№ 28—32 – об'єкти дослідження).
2. Встановлення спільної родової (групової) належності декількох порівнюваних об'єктів (фото №№ 28, 30).

Фото № 27. Об'єкти дослідження

Фото № 28. Об'єкти дослідження

Фото № 29. Об'єкти дослідження

Фото № 30. Об'єкти дослідження

Фото № 31. Об'єкти дослідження

Фото № 32. Об'єкти дослідження

3. Встановлення належності об'єктів рослинного походження до єдиного цілого (фото №№ 31, 32).

Фото № 33

Фото № 34

4. Визначення біологічних характеристик стану об'єкта, у тому числі зернових та зернобобових культур (стадій розвитку, причин та часу змін його стану, механізму пошкодження тощо. Фото №№ 31—35)).

Фото № 35. Встановлення причин падіння дерев

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Яка природа наданого об'єкта? Якщо він рослинного походження, то яка його таксономічна належність?
2. Чи є на предметі-носії (зазначається, якому саме) мікрооб'єкти (частки) рослинного походження? Якщо є, то яка їх таксономічна належність?
3. Чи має дана маса (наприклад, зерно в мішку, вилучене у певної особи) та зразки, вилучені в конкретному місці (наприклад, зразки зерна з певного сховища), спільну родову (групову) належність?
4. Чи відповідають зразки зернових (зернобобових) культур, що надані на дослідження, вимогам ДСТУ за показниками: масова частка білка; масова частка сирової клейковини; якість клейковини; число падіння; вологість; смітцева та зернова домішки; сажкове зерно; маса 1000 насінин (зерен)?
5. Чи відповідають зразки зернових (зернобобових) культур, що надані для дослідження, за їх характеристиками умовам контракту на поставку?
6. Чи є надані об'єкти частинами одного цілого (наприклад, гілля та стовбура, частини листка рослини тощо)?
7. Чи могли за певний строк статися зміни в розвитку рослинного об'єкта (чи могла рослина за певний час вирости до наявних розмірів)?
8. Який вік рослини (її частин)?

Готуючи матеріали для дослідження, слід дотримуватись таких основних правил:

Якщо досліджувані об'єкти, у тому числі надані для порівняння, мають великі об'єми або маси, вони направляються експертові у вигляді зразків. Зразки сипких мас (зерно, борошно тощо) відбираються у вигляді середніх проб. Якщо досліджується сіно або солома, то їх зразки повинні мати масу в межах 0,5 – 1 кг. Відібрані зразки загортають у папір, не придавлюючи та не згинаючи стебел. Для дослідження мікрооб'єктів експертові слід надсилати предмет-носії. Предмети-носії на яких знайдені плями або сліди рослинного походження, слід закрити чистим папером, закріпивши його краї на предметі. Так само діють, коли сліди в процесі слідчого огляду не виявлені, але їх наявність у певному місці припускається. Якщо предмет-носій експерту надати неможливо, слід надати можливість експерту оглянути цей предмет чи провести його дослідження за місцем знаходження.

Експертиза об'єктів тваринного походження

До головних завдань експертизи об'єктів тваринного походження належать:

1. Встановлення належності об'єктів тваринного походження до конкретного біологічного таксону (родини, роду, виду тощо), а також виявлення мікрооб'єктів зазначеного походження в будь-якій масі або на предметах, вилучених з місця події (предметах-носіях. Фото №№ 36—39));

Фото № 36. Об'єкт дослідження – пір'я Фото № 37. Об'єкти дослідження – личинки мух

Фото № 38, 39. Об'єкти дослідження – волосся тварини

2. Встановлення спільної родової (групової) належності декількох порівнюваних об'єктів (фото №№ 40, 41).

3. Встановлення належності об'єктів тваринного походження до єдиного цілого.

Фото № 40. Об'єкт дослідження – хутро

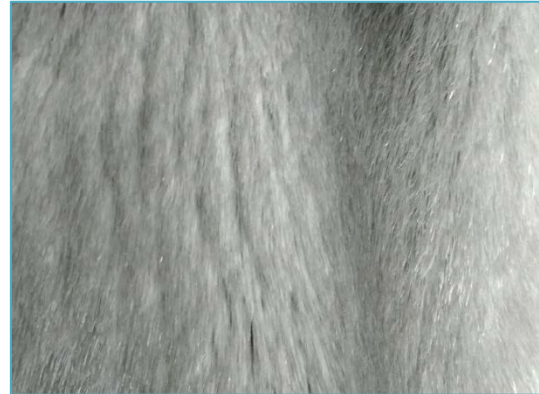

Фото № 41. Об'єкт дослідження – хутро

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Яка природа наданого об'єкта? Якщо він тваринного походження, то яка його таксономічна належність?

2. Чи є на предметі-носії мікрооб'єкти тваринного походження? Якщо є, то яка їх таксономічна належність?

3. Чи мають об'єкти тваринного походження, що порівнюються, спільну родову (групову) належність?

4. Чи могли за певний строк статися ті або інші зміни в розвитку об'єкта (чи могла комаха за певний час досягти стадії розвитку, в якій вона була виявлена тощо)?

5. Яка давність заселення трупа виявленими на ньому комахами (личинками комах)?

6. Чи є мікрооб'єкт, виявлений на предметі-носії, волоссям тварини (обривками пір'я птахів, павутиною тощо)?

7. Якщо надане на дослідження волокно має тваринне походження, то тварині якого виду (роду, родини) воно належить?

8. Із натуральної шкіри, її імітації чи інших матеріалів виготовлено наданий виріб?

9. Чи є волосся, виявлене на предметі-носії (указується, на якому), волоссям людини (тварини)? Якщо це волосся тварини, то чи має воно спільну родову (групову) належність із волоссям певної (назвати якої) особи?

**Готуючи матеріали для дослідження,
слід дотримуватись таких основних правил:**

— якщо досліджувані об'єкти, у тому числі надані для порівняльного дослідження, мають великі об'єми або маси, вони направляються експертові у вигляді зразків;

— відбираючи зразки волосся з волосяного покриву тварин, слід виривати (вичісувати) їх з різних частин тіла (спини, шиї, ніг, боків, черева і, зокрема, у зоні пошкодженої частини тіла) по 50 – 100 волосин з кожного місця;

— екскременти тварин та гній висушують і по 100 – 120 г транспортують у закритих ємностях;

– личинки комах поміщуються у водно-етанольну суміш та на бирці фіксується точний час фіксації;

— при дослідженні мікрооб'єктів експертові слід надсилати предмет-носії;

— місця на предметах-носіях, де знайдені плями або сліди тваринного походження, слід закрити чистим папером, закріпивши його краї на предметі.

Експертиза волокнистих матеріалів та виробів з них

До головних завдань експертизи волокнистих матеріалів і виробів з них належать:

1. Виявлення на предметах, вилучених з місця події (предметах-носіях) мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів (мікрОВОЛОКОН), фото №№ 42—43.

Фото № 42. Об'єкт дослідження – зрізи нігтьових пластин пальців рук (ніг)

Фото № 43. Визначення наявності сторонніх волокон-нашарувань на одязі потерпілого чи підозрюваного

2. Визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та у виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо). Фото №№ 44—47 – об'єкти дослідження.

Фото №№ 44, 45. Зразки тканини у полі зору стереомікроскопу

Фото № 46. Об'єкт дослідження – відріз тканини

Фото № 47. Об'єкт дослідження – папір

3. Встановлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин.
4. Встановлення походження матеріалів і речовин від певного джерела.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сторонні волокна-нашарування (мікрочастинки волокон), яка їх природа?
2. Чи є на одязі (зазначається предмет одягу, кому він належить) волокна – нашарування спільної родової (групової) належності з волокнами, з яких виготовлена тканина іншого одягу (зазначається її назва, кому вона належить)?
3. Чи мав місце факт контактної взаємодії певних предметів одягу (інших об'єктів волокнистої природи)?

4. Чи є фрагмент тканини, виявлений на місці події, частиною наданого предмета одягу?

5. Чи є в піднігтьових зрізах пальців рук (ніг) певної особи мікрочастинки волокон спільної родової (групової) належності з волокнами, з яких виготовлена тканина наданого предмета одягу?

6. Чи наявні пошкодження (механічні, термічні, хімічні) на наданому виробі?

7. Чи є ці пошкодження експлуатаційними, виробничими дефектами або наслідком хімічного чищення?

8. Чи відповідає фактичний волоконний склад виробу, складу визначеному на маркіруваннях?

При підготовці матеріалів на експертизу треба забезпечити збереження нашарувань волокон. Кожен виріб запаковується в окремий пакет. Для збереження певної локалізації волокон поверхні виробів перекладають папером та згортають у рулон. Частки з великих об'єктів вилучаються пінцетом та поміщуються в пакети. Вироби або фрагменти виробів, що вилучені з місця пожежі, обережно запаковують в коробки з жорсткими стінками.

У постанові чи ухвалі про призначення експертизи відображають особливості виявлення, вилучення, пакування та спосіб відбору матеріалу.

Експертиза спиртовмісних сумішей

До головних завдань експертизи спиртовмісних сумішей належать:

1. Діагностичні завдання з віднесення спиртовмісних рідин до конкретної категорії:
 - до класу спиртовмісних рідин;
 - встановлення виду спирту, який входить до складу спиртовмісної рідини.
2. Ідентифікаційні завдання – віднесення спиртовмісної рідини до єдиної групи.
3. Встановлення способу виготовлення спиртовмісних рідин: заводського чи поза заводського виробництва.
4. Встановлення якості спиртовмісних рідин відповідно до ДСТУ.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Що являють собою рідини, зразки яких надані для проведення експертизи, який хімічний склад наданих рідин?
2. Чи є надана для дослідження рідина етиловим спиртом, якщо так, то синтетичним, гідролізним чи ректифікованим?
3. Чи відповідає надана на дослідження рідина вимогам ДСТУ?
4. Яким способом виготовлена надана на дослідження рідина – промисловим чи саморобним?
5. Чи наявні на поверхні предметів носіїв сліди спиртовмісних сумішей?
6. Чи мають надані на дослідження зразки спиртовмісних рідин спільну родову (групову) належність, чи складала вони раніше єдиний об'єм?

Експертові, з урахуванням характеру питань, надаються пляшки з рідиною (або із її слідами), предмети-носії – одяг та будь-які інші предмети.

Надані об'єкти повинні мати на упаковці (або на прикріплених до них бирках), індивідуальні позначки (найменування, кількість, місце виявлення та відбору проб).

Якщо для дослідження надаються спиртовмісні рідини іноземного виробництва, то для вирішення питань щодо фальсифікації рі-

дин, експертові необхідно, по можливості, надати зразок «оригінал», або супровідні документи, які підтверджують хімічний склад наданої рідини.

Для вирішення питання на відповідність спиртовмісних рідин вимогам Державних стандартів України, особа, яка призначає експертизу, повинна дотримуватися правил відбору зразків, вказаних у ДСТУ 4181-2003 «Спирт етиловий ректифікований і спирт етиловий – сирець. Правила приймання і методи випробування», а саме: «проби із бутилів, каністр та бочок відбираються після ретельного перемішування об'ємом не меншим ніж 0,2 дм³. З цистерн та контейнерів проби відбираються спеціальним пробовідбірником не менше ніж 0,2 дм³ від верхнього, середнього та нижнього шарів спирту».

Проби поміщають в чисту скляну або полімерну тару. Об'єм об'єднаної проби має бути не меншим ніж 1,5 дм³.

Горловина кожної ємності обгортається плівкою, обмотується ниткою, кінці якої скріпляються биркою з пояснюючими написами. При цьому необхідно забезпечити захист від пошкоджень у процесі транспортування (фото №№ 48—50).

Спиртовмісні рідини належать до легкозаймистих речовин, тому відповідно до п. 10.17. та п. 10.18. Інструкції з діловодства в науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 973/5, а також відповідно до п. 4.22 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями), громіздкі, легкозаймисті та вибухонебезпечні речові докази поштою не пересилаються, а передаються нарочно. Враховуючи наведене, спиртовмісні рідини після проведення експертних досліджень можуть бути отримані тільки особою, яка призначила експертизу або уповноваженою особою за відповідним дорученням.

Речові докази (спиртовмісні рідини) у процесі дослідження можуть бути частково або повністю знищені. Для цього треба надати письмовий дозвіл особи, яка призначила експертизу.

Фото № 48. Приклади пакування об'єктів

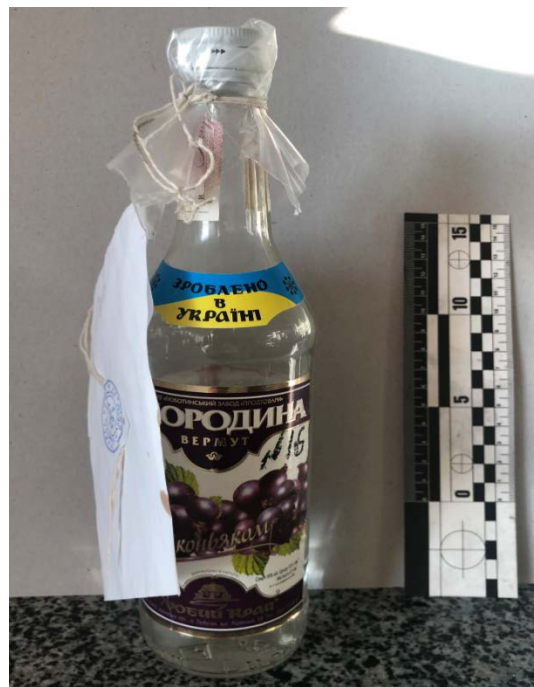
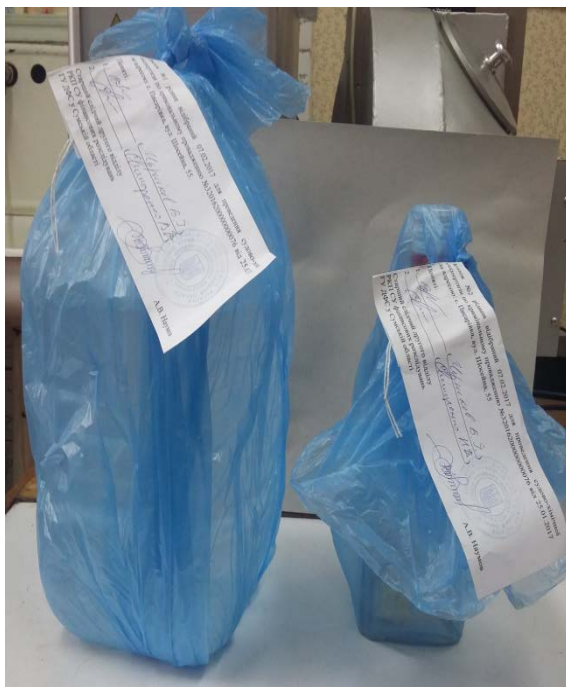

Фото №№ 49, 50. Приклади пакування об'єктів

Експертиза вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу

До головних завдань експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу належать:

1. Встановлення належності даного об'єкта до вибухових речовин або речовин, які можливо використати як компоненти для виготовлення вибухових речовин, порохових зарядів або піротехнічних засобів.
2. Встановлення за продуктами розкладу вибухових речовин вихідної речовини, яка була використана для вибуху (пострілу).
3. Встановлення факту здійснення пострілу з наданої зброї.
4. Встановлення спільної родової (групової) належності вибухових речовин.
5. Виявлення складу піротехнічних сумішей.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи є надана речовина вибуховою? Якщо так, якою саме?
2. Чи наявні на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди вибухових речовин? Якщо так, яких саме?
3. Чи наявні на певному предметі продукти розкладу вибухівки? Якщо так, унаслідок розкладу якої вибухової речовини вони утворились?
4. Чи мають надані вибухові речовини (зазначаються порівнювані об'єкти) спільну родову (групову) належність?
5. Чи проводився постріл із наданої для дослідження зброї після останнього чищення та змащування? Якщо так, то яким снарядом і яким порохом був споряджений снаряд?
6. Чи наявні на представлених предметах сліди пострілу?

Вибухові речовини (фото №№ 51—55) належать до джерел підвищеної небезпеки або джерел загальної небезпеки. Ознакою, що об'єднує вказані речовини, є їхня здатність (при порушенні спеціальних правил поводження з ними) створювати небезпеку для життя або здоров'я людини, а також заподіяти шкоду майновим, екологічним та іншим цінностям.

Вибухові речовини, а також продукти вибуху можуть знаходитися на місцях події в незмінному вигляді: залишатися на поверхнях фрагментів вибухових пристроїв, на предметах, що виявлені на місці вибуху, в епіцентрі вибуху (у воронці в суміші з ґрунтом, якщо вибух стався на відкритій території) на предметах на території, наближеної до воронки.

Фото № 51. Фрагменти бойових припасів

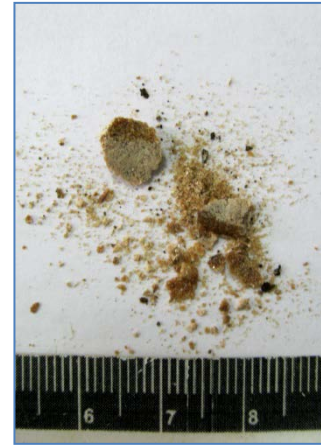

Фото № 52. Вибухова речовина – тротил

Складніше фіксуються частки окремих компонентів сумішевих вибухових речовин, які широко застосовуються в народному господарстві (амоніти, вугленіти тощо).

Фото № 53. Піротехнічна суміш, яка виготовлена в кустарних умовах

Фото № 54. Аміачна селітра

Фото № 55. Амоніт

Практично неможливе візуальне виявлення окремих часток потужних бризантних та ініціюючих вибухових речовин на місці події після їх вибуху у складі вибухових пристроїв промислового або виготовленого з використанням стандартних засобів детонування. У цьому випадку вирішення питання про згоряння вибухової речовини можливе лише в умовах дослідження ацетонових чи водяних змивів з об'єктів – «свідків вибуху».

Продукти пострілу (кіптява, частки вугілля та незгорілі частки димного та бездимного пороху, частки металу, змащування) після пострілу, як правило, найбільше локалізуються в каналі ствола зброї (окрім змазки), а також – на руках та одязі стрілка, при близькому пострілі – на перешкодах (мішенях, одязі та тілі потерпілого, об'єктах навколишнього оточення). Фото №№ 56—59.

Фото № 56. Нашарування на марлевих тампонах, якими протиралися канали стволів

Фото №№ 57, 58. Визначення наявності слідів продуктів пострілу на одязі потерпілого чи підозрюваного (об'єкти – носії)

Експертиза ґрунтів

До головних завдань експертизи ґрунтів належать:

1. Виявлення на об'єктах-носіях нашарувань (часток) ґрунтового походження.
2. Встановлення природи нашарувань.
3. Порівняльне дослідження нашарувань із порівняльними та контрольними зразками ґрунту з місця події.
4. Встановлення спільної належності (родової, групової) зразків, що порівнюються.
5. Встановлення походження ґрунту з певної ділянки місцевості (іншого місця події).
6. Встановлення механізму утворення ґрунтових нашарувань.

Фото №№ 59, 60. Ґрунти як об'єкти дослідження

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи наявні нашарування ґрунту (об'єктів ґрунтового-мінерального походження) на предметі-носії (зазначається, на якому саме)?
2. Чи мають виявлені речовини ґрунтового походження?

3. Чи мають порівнювані об'єкти (нашарування на предметі-носії та ґрунт з місця події) спільну родову (групову) належність?
4. Чи походять нашарування (зазначається, які саме) з певної ділянки місцевості?
5. Який механізм утворення нашарувань ґрунту?
6. Яка характеристика місцевості, з якої походять нашарування ґрунту на об'єктах-носіях (зазначається, на яких саме)?

Фото № 61

Об'єктами ґрунтознавчої експертизи є: ґрунтові нашарування на предметах-носіях; предмети із забрудненнями, схожими на ґрунт (одяг, взуття, транспортні засоби та їх частини, знаряддя та інструменти тощо); порівняльні і контрольні зразки ґрунту з ділянки місцевості або сукупності ділянок місцевості; об'єкти ґрунтово-мінерального чи ґрунтово-техногенного походження (ґрунти, гірські породи природного чи штучного походження, в тому числі, певні будівельні матеріали — глини, піски, каміння, шлаки, крейда, гіпс, цегла чи будівельні розчини, які містять пісок, крейду тощо (фото №№ 59—61).

Під час підготовки матеріалів і призначення ґрунтознавчої експертизи слід дотримуватись таких правил:

При дослідженнях ґрунтових об'єктів з метою встановлення їх походження з певної ділянки місцевості для порівняння направляються зразки ґрунту з місця,

де за припущенням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), знаходився предмет-носії (місце виявлення трупа, слідів взуття тощо), та інших місць у межах ділянки, яка підлягає ідентифікації.

Необхідно надавати контрольні зразки із суміжних ділянок, аналогічних і таких, які відрізняються від тієї, яка підлягає ідентифікації, наприклад, із сусіднього поля, яке засіяно іншою культурою, з ділянки, яка має інший характер рослинності, інший профіль тощо.

Фото № 62. Пакет для пакування ґрунту

Відбір зразків проводиться з урахуванням особливостей ділянки, яка підлягає ідентифікації. Якщо ділянка має відносно однорідну поверхню, то відбираються чотири-п'ять індивідуальних зразків з поверхневого шару місця контакту предмета-носія з ґрунтом і не менше двох контрольних зразків із суміжних ділянок (змішаних з 4 – 5 пробами, відібраними в радіусі 2 – 5 м).

Зразки відбираються з поверхневого шару ґрунту на глибині не більше 5 см масою 100 – 150 г і упаковуються в паперові пакети (фото № 62).

Якщо ділянка являє собою западину (яр, канаву, яму тощо), зразки відбираються з дна і різних генетичних горизонтів

стін, відкосів, а контрольні — з поверхні ґрунту біля западин та із суміжних ділянок місцевості.

Зразки слід висушити на повітрі для запобігання утворення цвілі. Зразки упаковують у щільні паперові пакети.

До документа про призначення експертизи (залучення експерта) слід додати протокол огляду місця події з планом-схемою. Якщо огляд предметів-носіїв ґрунту оформлено окремим протоколом, він також додається. Важливо, щоб у наданих експерту матеріалах були позначені місця відбору зразків ґрунту. Крім того, слід надати довідки про метеоумови та характер використання об'єктів з нашаруваннями ґрунту в період від часу події до часу відбору зразків та призначення експертизи (залучення експерта). Якщо в цей період на місці по-

дії проводились роботи, які могли змінити характеристики ґрунту (перекопування, будівельні, вантажні та інші роботи, унаслідок яких на ґрунті могли залишитись сторонні домішки), про це також слід повідомити експерта (фото № 63).

Фото № 63. Об'єкт дослідження — взуття із нашаруванням ґрунту

Кожний предмет, на якому виявлені нашарування ґрунту, упаковується окремо. До упаковок зразків має прикріплюватись бирка із зазначенням його номера і місця його вилучення.

Вилучення та надання об'єктів з ґрунтовими нашаруваннями для експертного дослідження необхідно робити якомога швидше після вчинення злочину та перед проведенням судово-медичної експертизи, для запобігання втрат нашарувань. Вилучення нашарувань з об'єкта-носія (одяг, взуття, транспортні засоби, робоче знаряддя) без спеціаліста вкрай небажане

(неприпустиме під час вирішення питань про механізм утворення ґрунтових нашарувань).

Якщо нашарування ґрунтово-мінерального походження знаходяться на об'єктах-носіях, які неможливо надати для дослідження (нашарування на підлозі або на стіні будинку, стовбурі дерева), у таких випадках необхідно вилучати частину об'єкта-носія з нашаруваннями. Якщо характер об'єкта-носія не дозволяє цього зробити, для вилучення нашарувань бажано запрошувати спеціаліста.

Забороняється вилучення ґрунтових частинок на липку стрічку та вилучення за допомогою змивів.

З питань відбору зразків, якщо є така необхідність, слід проконсультуватися з експертом (спеціалістом) або запросити його для участі в цій дії.

Експертиза зброї

До головних завдань експертизи зброї належать:

1. Встановлення конкретного екземпляра вогнепальної зброї за слідами на стріляних кулях, шроті, картечі, гільзах (фото №№ 64—69).

Фото №№ 64, 65

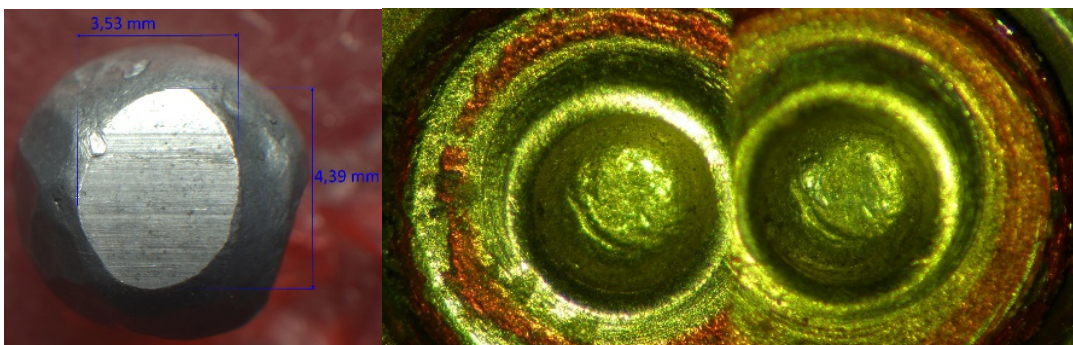

Фото №№ 66, 67

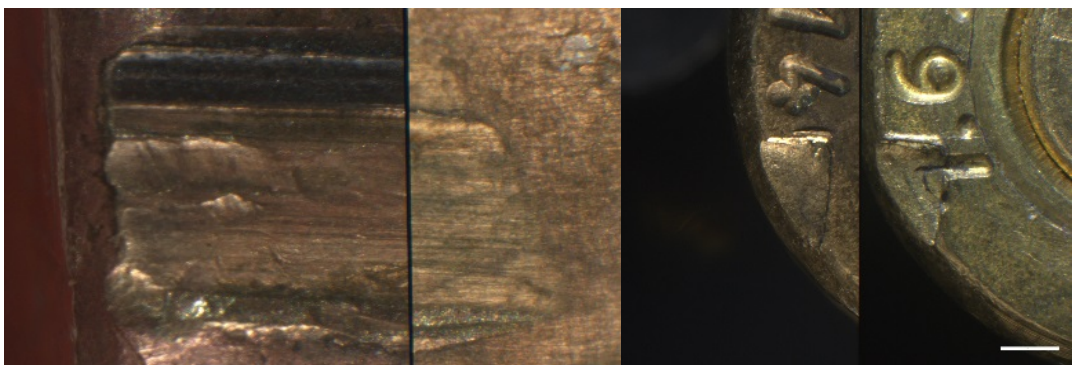

Фото №№ 68, 69

2. Визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї та боєприпасів (фото №№ 70—75).

Фото №№ 70

Фото №№ 71

Фото №№ 72—73

Фото №№ 74—75

3. Визначення технічного стану зброї, боеприпасів і придатності їх до стрільби. Фото №№ 76—77.

4. Встановлення можливості пострілів без натискання на спусковий гачок (фото №№ 78—80).

Фото №№ 78—80

5. Встановлення належності саморобних стріляючих пристроїв і патронів до них до вогнепальної зброї та боєприпасів.

6. Встановлення способу виготовлення саморобних вогнепальних пристроїв (фото №№ 81—84).

Фото № 81

Фото № 82

Фото № 83

Фото № 84

7. Встановлення обставин, пов'язаних з використанням вогнепальної зброї (факту стрільби після останнього чищення та змащування зброї, кількості пострілів, відстані, з якої стріляли, напрямку пострілу, взаємного положення зброї та перешкоди тощо (фото №№ 85—92).

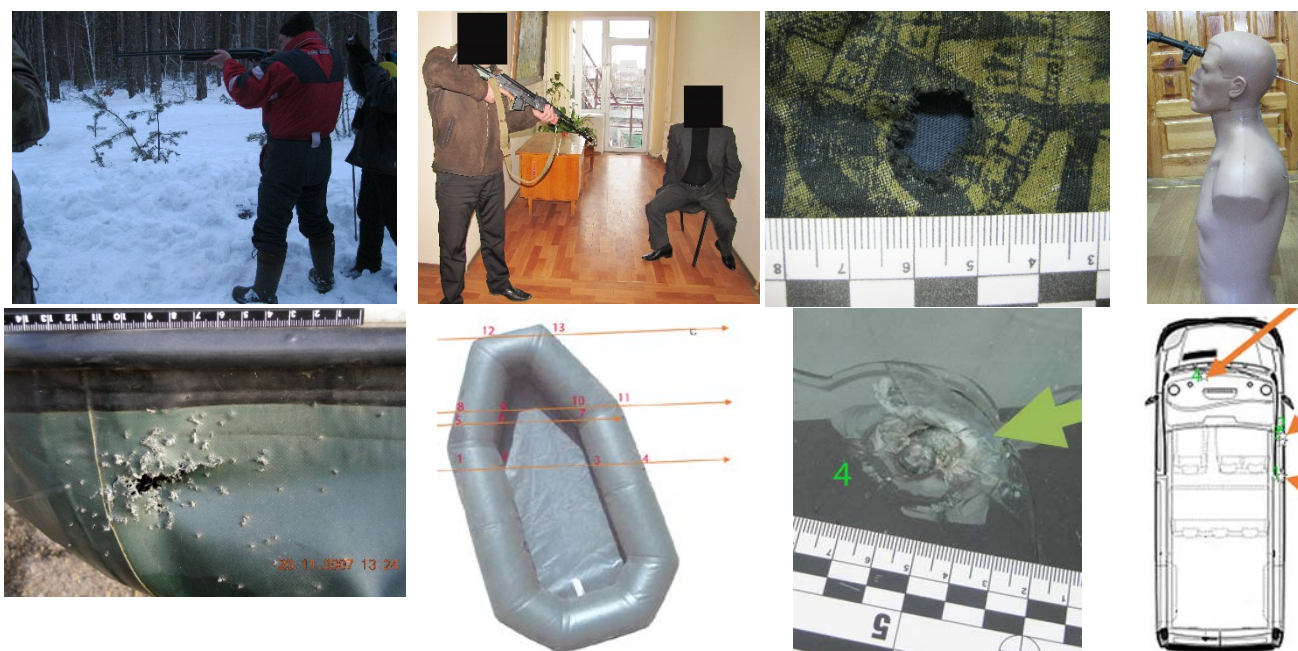

Фото №№ 85—92

7. Встановлення належності об'єктів до категорії холодної зброї (фото №№ 93—98).

Фото № 93

Фото № 94

Фото № 95

Фото № 96

Фото № 97

Фото № 98

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи вистріляна куля (шрот, картеч) з даного екземпляра зброї (пістолета, рушниці, обріза та ін.)?
2. Чи відстріляні надані гільзи зі зброї, наданої для дослідження?
3. Чи вистріляні надані кулі (гільзи) з одного екземпляра зброї?
4. Чи справна надана зброя? Якщо ні, то які вона має несправності? Чи виключають ці несправності можливість пострілу?
5. З якої зброї (вид, система, модель) вистріляна надана куля (або декілька куль)?
6. До якої зброї (вид, система, модель) належить відстріляна гільза (або декілька гільз)?
7. Чи були надані куля і гільза до пострілу частинами одного патрона?
8. Чи є вогнепальною зброєю предмет, вилучений у підозрюваного?
9. Яким способом (промисловим, кустарним чи саморобним) виготовлено предмет (зброя, патрон), вилучений у підозрюваного?
10. До якого виду, системи, моделі, калібру належить надана вогнепальна зброя?
11. Чи є бойовим припасом патрон, вилучений у підозрюваного?
12. До зброї якого виду, системи, моделі, калібру призначено патрон, вилучений у підозрюваного?
13. Чи міг із наданої зброї за певних умов (наприклад, при падінні її на ґрунт, підлогу тощо) бути здійснений постріл без натискання на спусковий гачок?
14. Чи стріляли з даної зброї після її останнього чищення і змащування?
15. Який порох (вид, марка) застосовано при останньому пострілі з даної зброї?
16. Якою кулею (шротом, картеччю) зроблено останній постріл з гладкоствольної рушниці (обріза гладкоствольної рушниці)?
17. З гладкоствольної зброї якого калібру вистрілено кулю (шрот, картеч, пиж), вилучену на місці події (з трупа потерпілого під час проведення судово-медичних досліджень)?
18. Чи є дане пошкодження вогнепальним?
19. Кулею якого калібру, типу (оболонковою, напівоболонковою тощо) утворено пошкодження?
20. Яким є дане пошкодження — вхідним чи вихідним?
21. У якому напрямку та з якої відстані зроблено постріл, що утворив пошкодження на об'єкті, вилученому з місця події?
22. Яким було положення зброї відносно потерпілого (перешкоди)?

23. Чи є обґрунтованими з технічної точки зору показання підозрюваного (свідка, обвинуваченого та ін.) відносно відстані, напрямку та взаємного розташування потерпілого (перешкоди) та зброї?

24. Чи належить наданий на дослідження предмет до категорії холодної зброї?

25. Яким способом (промисловим, кустарним чи саморобним) виготовлений наданий для дослідження ніж?

26. Чи піддавалась надана на дослідження шабля (інший предмет) переробленню?

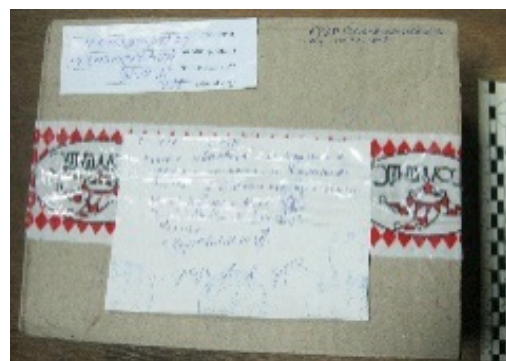
Дослідження цих питань відносно пошкоджень на одязі, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень людині, належить до компетенції відділень медичної криміналістики бюро судово-медичної експертизи. В окремих випадках (коли визначається дистанція, напрямок пострілу тощо) такі питання вирішуються комплексною судово-медичною та судово-балістичною експертизою. Провідною установою доцільно призначити бюро судово-медичної експертизи.

Експертові, з урахуванням характеру питання, надаються: зброя, всі патрони, гільзи, кулі, шрот, пижі, які приєднані до матеріалів справи як речові докази, порівняльні матеріали, предмети зі слідами пострілу.

Усі надані об'єкти повинні мати на упаковці або на прикріплених до них бирках індивідуалізуючі позначки (найменування, кількість, місця виявлення та вилучення, наприклад: «шрот, що вилучений з трупа гр. А., 4 шротини»). На предметах із пошкодженнями мають бути орієнтувальні позначки (зовнішній, внутрішній бік; верх, низ тощо), фото №№99—104.

Фото №№ 96—100

Для вирішення питань щодо обставин пострілу (напрямок, дистанція, взаємне положення зброї та перешкоди тощо) експертові надаються предмети, на яких є сліди пострілу. Крім об'єкта дослідження, експертові надсилаються протоколи слідчих оглядів, відтворення обстановки та обставин події, інших слідчих дій або виписки з них, що містять відомості, які можуть мати значення для вирішення поставлених питань. Є припустимим виклад цих відомостей в документі про призначення експертизи.

Якщо особа, яка призначає експертизу, відчуває труднощі у визначенні даних, про які треба повідомити експерта, або у формулюванні питань, їй слід проконсультуватися з експертом (спеціалістом).

Якщо у справі раніше проводились судово-медичні та інші експертизи, що мають значення для даної експертизи, експертові надаються акти цих експертиз, фотознімки, рентгенограми, схеми тощо.

Зброю, яка направляється на експертизу, необхідно розрядити. Якщо прийомами, які звичайно застосовуються, розрядити її неможливо, то частини ударно-спускового механізму приводяться в положення, яке виключає випадковий постріл (натискання на спусковий гачок). На упаковці мають бути зроблені попереджувальні написи.

Речові докази упаковуються окремо. При цьому має бути забезпечуватися захист їх від забруднення, пошкоджень та взаємного контакту у процесі транспортування. Дульний зріз зброї закривається чистою білою тканиною і обв'язується.

Вогнепальна зброя та боеприпаси направляються на експертизу слідчим або нарочним. Їх пересилка поштою не допускається.

Після проведення судово-балістичної експертизи отримати зброю, боеприпаси та інші об'єкти дослідження може особа, яка призначала експертизу, або нарочний за дорученням особи, яка призначала експертизу.

Експертиза вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху

До головних завдань експертизи вибухових пристроїв належать:

1. Визначення факту вибуху вибухового пристрою на місці події (фото №№ 101—103)

Фото №№ 101—103

2. Визначення виду вибуху (фото №№ 104—105).

Фото №№ 104—105

3. Визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) та визначення класифікаційної категорії пристрою (фото №№ 106—108).

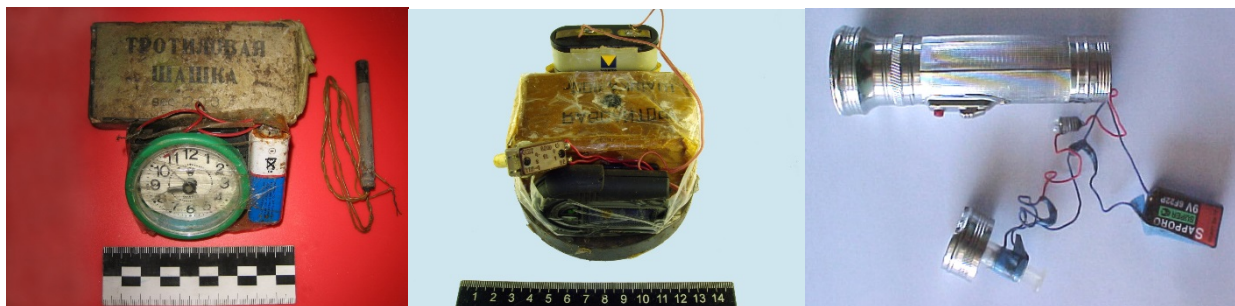

Фото №№ 106—108

4. Виявлення мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях (фото №№ 109—111).

Фото №№ 109—111

5. Визначення потужності вибуху вибухового пристрою (фото №№ 112—113).

Фото №№ 112—113

6. Визначення конструкції пристрою та способу його виготовлення.

7. Установлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо).

8. Установлення наявності в обставинах справи даних, що стосуються особи, яка виготовила саморобний вибуховий пристрій і призвела його в дію.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи належить до вибухових пристроїв (боєприпасів) предмет, вилучений (вказати у кого або де)?

2. Чи придатний наданий предмет до використання за цільовим призначенням – до вибуху? Якщо не придатний, то з яких причин?

3. Які вражаючі фактори притаманні наданому пристрою?

4. Чи мав місце у даному випадку вибух, якщо так, то яка його природа?

5. Де знаходився епіцентр вибуху?

6. Чи підірвано в даному місці вибуховий пристрій? Якщо так, то до якого виду пристроїв він належить (які особливості його конструкції, країна-виробник тощо)?

7. Чи є слідами вибуху пошкодження на наданих предметах обстановки місця події?

8. Чи наявні на наданих предметах обстановки місця події сліди вибухової речовини або продукти її згоряння? Якщо так, то якої саме, які її властивості та галузь застосування?

9. Чи є предмети, знайдені на місці події (в тілі потерпілого), частинами вибухового пристрою? Якщо так, то до якого виду пристроїв вони належать?

10. Чи мали надані фрагменти (уламки) забійні властивості, судячи по їх масі та конкретним місцям виявлення?

11. Яким способом, саморобним чи промисловим, виготовлено вибуховий пристрій?

12. Який спосіб підризу застосований?

13. Якщо підірвано боєприпаси, до якого виду вони належать (гранати, міни, снаряди тощо)?

14. Чи містять надані експертів матеріали дані, що вказують на характерні риси особистості виготовника вибухового пристрою (професійні навички, ступінь обізнаності з технологією виготовлення і використання вибухових пристроїв тощо)?

15. Чи однакова конструкція саморобного вибухового пристрою, частини якого виявлені на місці події, та макета, виготовленого гр. Н.?

16. Яку кількість вибухової речовини необхідно підірвати, щоб утворилася воронка розміром (вказати якого).

Під час підготовки об'єктів для дослідження, необхідно дотримуватися таких правил:

Вибухові пристрої необхідно розрядити (роз'єднати засоби підризу). Здійснення цієї операції виконують спеціалісти з пошуку, розрядження та знищення вибухових пристроїв територіальних вибухотехнічних управлінь ГУ Національної поліції України або фахівці піротехнічних підрозділів Міністерства з надзвичайних ситуацій.

Експертові, з урахуванням характеру питання, слід надати всі деталі (частини, уламки) вибухового пристрою (боєприпасів), виявлені на місці події.

У справах, пов'язаних з вибухами, з місця події слід вилучати всі предмети або їх частини, на яких є сліди кіптяви. З епіцентру вибуху відбираються зразки ґрунту (вибух на ґрунті), залишки штукатурки, бетону (вибух у приміщенні), деталі зі слідами оплавлення (вибух в автомобілі) тощо. Зразки мають бути упаковані в герметичну тару (скляні ємності, поліетиленові пакети тощо). При цьому повинен бути забезпечений їх захист від забруднення та пошкоджень у процесі транспортування.

Вибухові речовини, виявлені в невеликих розмірах, надаються повністю, в інших випадках – у зразках. Кожний об'єкт упаковується в окрему герметичну тару з дотриманням вимог, що стосуються транспортування вибухових речовин.

Об'єкти з місця події, на яких є свіжа кров, не можна упаковувати в герметичну тару, оскільки продукти її гниття можуть перешкодити дослідженню слідів вибухових речовин.

Вибухові речовини, засоби підриву та боєприпаси передаються на експертизу слідчим або нарочним. Їх пересилання поштою не допускається.

Всі надані об'єкти повинні мати на упаковці або на прикріплених до них бирках індивідуалізуючі позначки (найменування, кількість, місця виявлення та вилучення, наприклад: «фрагменти корпусу запалу типу УЗРГМ, 3 шт.»).

Експертові разом з об'єктами, вилученими з місця події, обов'язково надаються об'єкти, вилучені з трупа потерпілого, протокол огляду місця події, протоколи огляду трупів, окремих речових доказів з усіма додатками до цих протоколів (плани, схеми, фотознімки та ін.), протоколи допиту свідків тощо.

Особа або орган, які призначають експертизу, мають перевірити, чи наявні в цих матеріалах відомості про пошкодження на предметах, що оточують місце події; наявні чи відсутні воронки та її параметри: діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилась воронка (ґрунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо); руйнування скла у вікнах (повне чи часткове) та відстані цих вікон від місця вибуху; сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо).

За потреби поповнення вихідних даних для проведення експертизи слід провести повторний огляд місця події, допит та інші слідчі дії.

Якщо у особи, яка призначає експертизу, виникають труднощі у визначенні даних, про які треба повідомити експерта, або у формулюванні питань, їй слід проконсультуватися з експертом (спеціалістом).

Об'єкти дослідження після проведення судової вибухотехнічної експертизи може отримати особа, яка призначала експертизу, або нарочний за відповідним дорученням.

Судова мистецтвознавча експертиза

До числа об'єктів мистецтвознавчої експертизи належать:

- предмети антикваріату, твори монументального та станкового живопису (картини, ікони, розписи), графіки, декоративно-ужиткового мистецтва (меблі, посуд, статуетки, прикраси, старовинні предмети побуту тощо. Фото №№ 114—117);

Фото №№ 114 – 117

– пам'ятки архітектури, скульптури, дрібної пластики. Фото №№ 118—124);

Фото №№ 118 – 124

– колекційна зброя. Фото №№ 125—127);

Фото № 125

Фото №126

Фото №127

– нумізмати́ка, фалеристика, геральдика та вексилоло́гія (герби, прапори. Фото №№ 128—132);

Фото №№ 128 – 130

Фото №№ 131 – 132

- друкована продукція, аудіо- та відеозаписи, фотографія. Фото №№ 133—134);

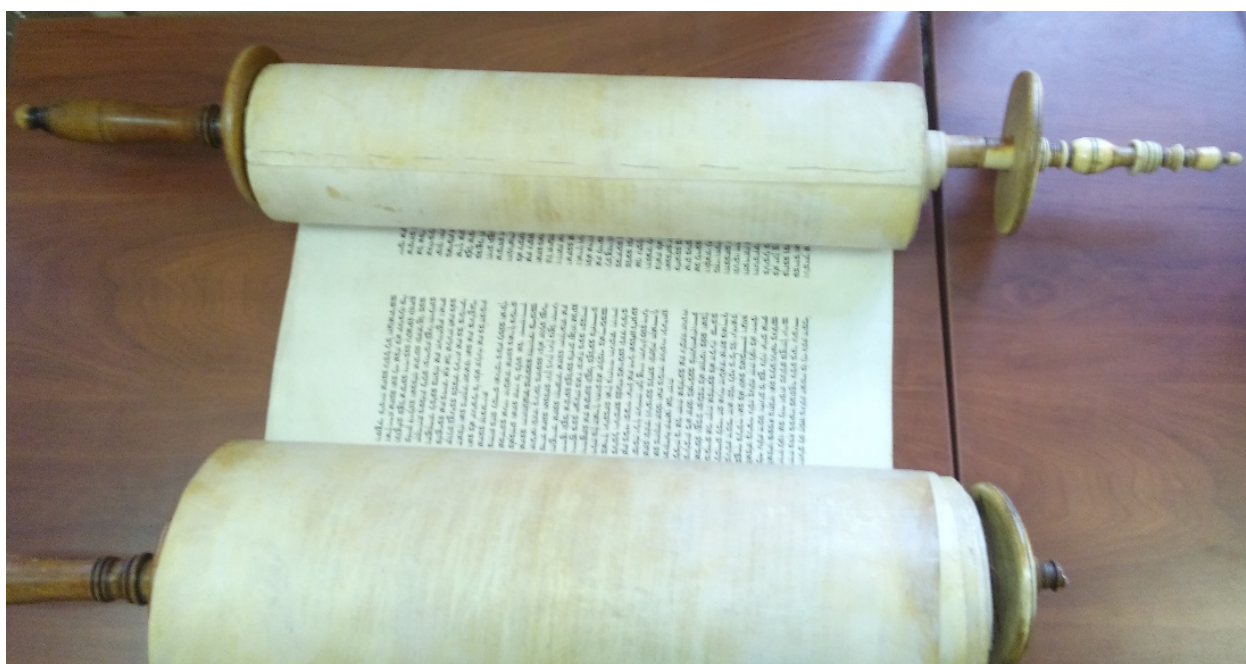

Фото № 133

Основними завданнями мистецтвознавчої експертизи є:

– проведення атрибуції твору (встановлення автора твору, періоду створення роботи, належність до певної школи тощо);

- визначення художнього рівня, історичного значення, культурної цінності та стану твору;
- визначення оціночної або страхової вартості твору;
- визначення відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі;
- належність об'єктів до комуністичної та націонал-соціалістичної (нацистської) символіки, до продукції порнографічного характеру та до такої, що пропагує культ насильства та жорстокості.

Фото № 134

Орієнтований перелік вирішуваних питань:

1. Чи є наданий на дослідження предмет оригіналом (авторською роботою), копією, виконаною від імені іншого автора, або копією, виконаною від імені автора?
2. Хто є автором наданого на дослідження твору мистецтва?
3. Чи підлягав даний твір мистецтва реставрації (який фрагмент тощо)?
4. Яку вартість має твір мистецтва, що досліджується?
5. Чи містяться на наданому носії інформації твори, що пропагують культ насильства та жорстокості?
6. Чи є наданий на дослідження твір автентичним?
7. Чи належить наданий на дослідження предмет до культурних цінностей, що мають художнє, історичне, етнографічне, наукове значення?
8. Чи має інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях, порнографічний характер?
9. Чи належать надані на дослідження предмети до продукції порнографічного характеру?
10. Чи мають місце в наданому на дослідження творі (літературному, кінематографічному, театральному, видовищному) сцени порнографічного характеру?
11. Чи належить інформація, що міститься на наданих для дослідження носіях, до дитячої порнографії?

12. Чи містить наданий на дослідження об'єкт зображення комуністичної символіки?

13. Чи містить наданий на дослідження об'єкт зображення націонал-соціалістичної (нацистської) символіки?

Якщо перед експертом ставиться питання про вартість твору, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) обов'язково зазначається період (час), станом на який необхідно вирішити поставлене питання.

У разі відсутності об'єктів дослідження (викрадення, пошкодження тощо) необхідно:

- а) надати доброї якості кольорові фотозображення предметів;
- б) в протоколі огляду чи допиту відобразити детальну характеристику предметів:
 - ікони та картини: розмір, що зображено, матеріал та техніка виготовлення (дерево, картон, метал, полотно; живопис чи друк), наявність кіоту, окладу та клейм виробника, підпис автора;
 - монети, нагороди та предмети декоративно-ужиткового мистецтва: вага, розмір, час та матеріал виготовлення, наявність клейм сплаву, виробника чи монетного двору, типи кріплення, що зображено;
 - в) вказати стан збереженості предметів, їх втрати тощо.

Для дослідження на наявність інформації порнографічного характеру необхідно надати зображення або записи, зафіксовані на носії інформації (диск, флеш-накопичувач тощо). У разі встановлення належності інформації до дитячої порнографії зазначається вік неповнолітньої особи.

Якщо об'єктами судової мистецтвознавчої експертизи є предмети, що містять комуністичну або нацистську символіку, та які були музейними експонатами, необхідно зазначати їх історію та копії облікових карток тощо.

Об'єкти дослідження необхідно надсилати в експертну установу в надійній, скріпленій биркою упаковці, яка забезпечує їх збереження в непошкодженому стані.

Якщо серед об'єктів дослідження є сучасні товари, то слід призначати комплекс експертиз – мистецтвознавчу та товарознавчу.

Якщо об'єктами дослідження є колекційна зброя, то для вирішення питання щодо її вартості необхідно призначати комплексну судову балістичну та мистецтвознавчу експертизу.

Додатки

ЗАКОН УКРАЇНИ Про судову експертизу

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст.232)

{Вводиться в дію Постановою ВР № 4038а-ХІІ від 25.02.94, ВВР, 1994, № 28, ст.233}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами № 662-IV від 03.04.2003, ВВР, 2003, № 27, ст.209

№ 1992-IV від 09.09.2004, ВВР, 2005, № 1, ст.14}

{Додатково див. Закон № 3235-IV від 20.12.2005, ВВР, 2006, № 9, № 10-11, ст.96}

{Додатково див. ст.97, ст.98 Закону № 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007, № 7-8, ст.66}

{Додатково див. Рішення Конституційного Суду № 6-рп/2007 від 09.07.2007}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами № 4652-VI від 13.04.2012, ВВР, 2013, № 21, ст.208; № 4711-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 14, ст.89; № 213-VIII від 02.03.2015, ВВР, 2015, № 22, ст.145; № 580-VIII від 02.07.2015, ВВР, 2015, № 40-41, ст.379; № 911-VIII від 24.12.2015, ВВР, 2016, № 5, ст.50; № 1774-VIII від 06.12.2016, ВВР, 2017, № 2, ст.25; № 2147-VIII від 03.10.2017, ВВР, 2017, № 48, ст.436; № 2148-VIII від 03.10.2017, ВВР, 2017, № 40-41, ст.383; № 2246-VIII від 07.12.2017, ВВР, 2018, № 3-4, ст.26; № 2249-VIII від 19.12.2017, ВВР, 2018, № 6-7, ст.43; № 2629-VIII від 23.11.2018, ВВР, 2018, № 50, ст.400}

Цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Поняття судової експертизи

Судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

{Стаття 1 із змінами, внесеними згідно з Законами № 1992-IV від 09.09.2004, № 4652-VI від 13.04.2012; текст статті 1 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 2. Законодавство України про судову експертизу

Законодавство України про судову експертизу складається із цього Закону, інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України.

{Стаття 2 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Стаття 3. Принципи судово-експертної діяльності

Судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Стаття 4. Гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку

Незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються:
визначеним законом порядком призначення судового експерта;

{Абзац другий статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

забороною під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;

існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду;

{Абзац четвертий статті 4 із змінами, внесеними згідно з Законами № 1992-IV від 09.09.2004, № 4652-VI від 13.04.2012}

створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;

кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;

можливістю призначення повторної судової експертизи;

присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи.

Стаття 5. Максимальне збереження об'єктів дослідження

Під час проведення судових експертиз об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені лише у тій мірі, в якій це необхідно для дослідження.

Стаття 6. Забезпечення умов праці судового експерта за місцезнаходженням об'єктів дослідження

Якщо судову експертизу необхідно провести на місці події або за місцезнаходженням об'єкта дослідження, особа або орган, які її призначили або на замовлення яких вона проводиться, повинні забезпечити судовому експертові безперешкодний доступ до об'єкта дослідження і належні умови праці.

{Стаття 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 7. Суб'єкти судово-експертної діяльності

Судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи, а в інших випадках - також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом.

{Частина перша статті 7 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

До державних спеціалізованих установ належать:

науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;

науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;

експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз.

{Частина четверту статті 7 виключено на підставі Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

{Стаття 7 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV від 03.04.2003 - набуває чинності з 01.08.2003 року; в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Стаття 7¹. Підстави проведення судової експертизи

Підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

{Закон доповнено статтею 7¹ згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 8. Науково-методичне та організаційно-управлінське забезпечення судово-експертної діяльності

{Назва статті 8 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Організація науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності та організаційно-управлінські засади діяльності державних спеціалізованих установ покладають-

ся на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність.

{Частина перша статті 8 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Для розгляду найважливіших питань розвитку судової експертизи, що мають міжвідомчий характер, при Міністерстві юстиції України створюється Координаційна рада з проблем судової експертизи, яка діє відповідно до Положення про неї, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

{Статтю 8 доповнено частиною згідно з Законом № 1992-IV від 09.09.2004}

Міністерство юстиції України забезпечує видання міжвідомчого науково-методичного збірника "Криміналістика та судова експертиза".

Стаття 9. Державний Реєстр атестованих судових експертів

Атестовані відповідно до цього Закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України.

Особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом.

{Частина друга статті 9 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

{Стаття 9 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Розділ II СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ

Стаття 10. Особи, які можуть бути судовими експертами

Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань.

{Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно і Законом № 1992-IV від 09.09.2004}

Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

{Частина друга статті 10 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

До проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом.

{Статтю 10 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 1992-IV від 09.09.2004}

Судовому експерту забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки та пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

{Статтю 10 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 4711-VI від 17.05.2012}

До фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються положення цього Закону щодо гарантій, прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III цього Закону.

{Статтю 10 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 11. Особи, які не можуть бути судовими експертами

Не може залучатися до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має не зняту або не погашену судимість, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта.

{Частина перша статті 11 в редакції Закону № 4711-VI від 17.05.2012; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Інші обставини, що забороняють участь особи як експерта в судочинстві, передбачаються процесуальним законодавством.

Стаття 12. Обов'язки судового експерта

Незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи судовий експерт зобов'язаний:

{Абзац перший частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

- 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;
- 2) на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку;

{Пункт 2 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}

- 3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі.

Інші обов'язки судового експерта передбачаються процесуальним законодавством.

Стаття 13. Права судового експерта

Незалежно від виду судочинства судовий експерт має право:

- 1) подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи;

{Пункт 1 частини першої статті 13 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

- 2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;

{Пункт 2 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно з Законом № 1992-IV від 09.09.2004}

- 3) з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;

- 4) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;

- 5) одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням;

- 6) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом.

{Частина першу статті 13 доповнено пунктом 6 згідно з Законом № 1992-IV від 09.09.2004}

Інші права судового експерта передбачаються процесуальним законодавством.

Стаття 14. Відповідальність судового експерта

Судовий експерт на підставах і в порядку, передбаченими законодавством, може бути притягнутий до юридичної відповідальності.

{Стаття 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Розділ III

ФІНАНСОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

{Назва розділу III в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Стаття 15. Фінансування судово-експертної діяльності

Проведення науково-дослідними установами судових експертиз наукових розробок з питань організації та проведення судових експертиз фінансується за рахунок Державного бюджету України.

Проведення судових експертиз державними спеціалізованими установами у кримінальних провадженнях за дорученням слідчого, прокурора, суду та у справах про адміністративні правопорушення здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим експертним установам з Державного бюджету України.

{Частина друга статті 15 в редакції Закону № 4652-VI від 13.04.2012}

Проведення судових експертиз, обстежень і досліджень судово-медичними та судово-психіатричними установами здійснюється за рахунок коштів, які безпосередньо і цільовим призначенням виділяються цим експертним установам з державного чи місцевого бюджету, за винятком випадків, передбачених частиною четвертою цієї статті.

{Частина третя статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}

Проведення судових експертиз, обстежень і досліджень у кримінальному провадженні державними спеціалізованими установами, судово-медичними та судово-психіатричними установами на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їх захисників, законного представника, потерпілого, його представника здійснюється за рахунок замовника.

{Статтю 15 доповнено новою частиною згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}

Витрати на проведення судових експертиз науково-дослідними установами Міністерства юстиції України та судово-медичними і судово-психіатричними установами Міністерства охорони здоров'я України у цивільних і господарських справах відшкодовуються в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Проведення інших експертних досліджень і обстежень державними спеціалізованими установами здійснюється за рахунок замовника.

Державні спеціалізовані установи, а також фахівці, що не є працівниками цих установ, зазначені у статті 7 цього Закону, виконують інші роботи на договірних засадах.

{Стаття 15 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Стаття 16. Атестація судового експерта

Метою атестації судового експерта є оцінка професійного рівня фахівців, які залучаються до проведення судових експертиз або беруть участь у розробках теоретичної та методичної бази судової експертизи. Залежно від спеціалізації їм присвоюється кваліфікація судового експерта з правом проведення певного виду експертизи.

Метою атестації працівників державної спеціалізованої установи, які залучаються до проведення судових експертиз та/або беруть участь у розробленні теоретичної та науково-методичної бази судової експертизи, є оцінка рівня їх спеціальних знань та відповідність займаній посаді.

Залежно від спеціалізації і рівня підготовки працівникам державної спеціалізованої установи присвоюються кваліфікація судового експерта і кваліфікаційний клас.

Порядок проведення атестації та присвоєння чи позбавлення кваліфікаційних класів судового експерта визначається міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність.

{Стаття 16 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Стаття 17. Експертно-кваліфікаційні комісії

Для присвоєння та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів створюються експертно-кваліфікаційні комісії при міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність.

До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці та науковці, які мають кваліфікацію судового експерта та стаж практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років. Серед них має бути не менше двох фахівців тієї експертної спеціальності і того класу, з яких комісія проводить атестацію, присвоює кваліфікацію судового експерта або кваліфікаційний клас, а також фахівець з процесуальних питань судової експертизи.

Порядок присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям чи позбавлення кваліфікації судового експерта фахівців, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, визначається Міністерством юстиції України. З цією метою при Міністерстві юстиції України створюється Центральна експертно-кваліфікаційна комісія, яка діє відповідно до положення про неї, що затверджується Міністерством юстиції України.

Присвоєння кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-медичним і судово-психіатричним експертам та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судово-медичних і судово-психіатричних експертів проводяться в порядку, що встановлюється Міністерством охорони здоров'я України.

{Стаття 17 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Стаття 18. Оплата праці та соціальний захист судових експертів

Заробітна плата працівників державних спеціалізованих установ (невійськовослужбовців і тих, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, складається з посадового окладу, надбавок, доплат до нього, премій та інших виплат, розмір і порядок встановлення яких визначаються Кабінетом Міністрів України.

{Дію частини другої статті 18 зупинено на 2019 рік щодо розміру посадових окладів судових експертів згідно із Законом № 2629-VIII від 23.11.2018}

{Дію частини другої статті 18 зупинено на 2018 рік щодо розміру посадових окладів судових експертів згідно із Законом № 2246-VIII від 07.12.2017}

Працівникам державних спеціалізованих установ (невійськовослужбовцям і тим, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюються у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року. Тимчасово, по 31 грудня 2017 року, особам у період роботи на посадах судових експертів (крім осіб з інвалідністю I та II груп, осіб з інвалідністю внаслідок війни III групи та учасників бойових дій, осіб, на яких поширюється дія пункту 1 статті 10 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту") пенсії, призначені відповідно до законодавства України, розмір яких перевищує 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачуються в розмірі 85 відсотків призначеного розміру, але не менше 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність.

{Частина друга статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2249-VIII від 19.12.2017}

Особливості встановлення розмірів посадових окладів, надбавок, доплат, премій та інших виплат працівникам державних спеціалізованих установ Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, які мають кваліфікацію судового експерта, визначаються чинним законодавством України для військовослужбовців і тих, які мають звання рядового і начальницького складу.

{Стаття 18 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1992-IV від 09.09.2004, № 213-VIII від 02.03.2015, № 911-VIII від 24.12.2015, № 1774-VIII від 06.12.2016, № 2148-VIII від 03.10.2017; в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 18¹. Щорічні та додаткові відпустки судових експертів

Працівникам державних спеціалізованих установ, які мають кваліфікацію судового експерта, надається щорічна основна оплачувана відпустка тривалістю 30 календарних днів, якщо законодавством України не передбачено більш тривалої відпустки.

Працівникам державних спеціалізованих установ, які мають кваліфікацію судового експерта, за кожний рік роботи на посадах керівних працівників, судових експертів, наукових працівників цих установ після досягнення п'ятирічного стажу роботи з урахуванням попереднього стажу роботи за фахом на посадах судових експертів, державних службовців і наукових працівників, надається один календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більш як 15 календарних днів.

Особливості надання відпусток працівникам державних спеціалізованих установ Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, які мають кваліфікацію судового експерта, визначаються чинним законодавством України щодо військовослужбовців і тих, які мають звання рядового і начальницького складу.

{Закон доповнено статтею 18¹ згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 19. Охорона державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи

{Назва статті 19 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Охорона приміщень і територій установ судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України, а також режим тримання осіб, які перебувають під вартою і направлені на судово-психіатричну експертизу, забезпечуються підрозділами відомчої воєнізованої охорони Державної судової адміністрації України за рахунок коштів, що виділяються на цю мету з державного бюджету.

{Частина перша статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 580-VIII від 02.07.2015}

Охорона експертних служб Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України забезпечується цими органами.

{Частина друга статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV від 03.04.2003- набуває чинності з 01.08.2003 року}

Стаття 20. Інформаційне забезпечення

Підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані надавати безоплатно інформацію, необхідну для проведення судових експертиз, державним спеціалізованим установам, а також, за згодою, натурні зразки або каталоги своєї продукції, технічну документацію та іншу інформацію, необхідну для створення й оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи. Державні спеціалізовані установи, судові експерти та залучені фахівці, що проводять судові експертизи, у разі отримання інформації, що становить державну, комерційну чи іншу охоронювану законом таємницю, повинні забезпечити нерозголошення цих відомостей.

{Частина перша статті 20 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Державні спеціалізовані установи, що проводять судові експертизи, мають право одержувати від судів, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування зняття кримінального правопорушення та інші речові докази, щодо яких закінчено кримінальне провадження, для використання в експертній і науковій діяльності.

{Частина друга статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1992-IV від 09.09.2004; в редакції Закону № 4652-VI від 13.04.2012}

Стаття 21. Кадрове забезпечення

Підготовка фахівців для державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, здійснюється вищими навчальними закладами; спеціалізація та підвищення кваліфікації проводяться на курсах та у спеціальних закладах відповідних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Фахівці, які не є працівниками державних спеціалізованих установ і мають на меті здійснювати експертну діяльність, проходять навчання з відповідної експертної спеціаль-

ності в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України з урахуванням обмежень, передбачених законом.

Для забезпечення належного професійного рівня фахівці, які не є працівниками державних спеціалізованих установ і отримали кваліфікацію судового експерта, крім тих, які мають науковий ступінь, один раз на три роки повинні пройти стажування в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України відповідно до спеціальності та підтвердити рівень своїх професійних знань.

Вивчення потреб у підготовці, спеціалізації та підвищенні кваліфікації експертів, а також розроблення пропозицій щодо задоволення цих потреб здійснюються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність.

{Стаття 21 в редакції Закону № 1992-IV від 09.09.2004}

Розділ IV

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття 22. Проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави

У разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою.

Оплата вартості судової експертизи здійснюється за домовленістю між замовником і виконавцем судової експертизи.

Стаття 23. Залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз

Керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України.

{Частина перша статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1992-IV від 09.09.2004}

Плата іноземним фахівцям за участь у судовій експертизі та відшкодування інших витрат, пов'язаних з її проведенням, здійснюється за домовленістю сторін.

Стаття 24. Міжнародне наукове співробітництво

Державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики.

{Стаття 24 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1992-IV від 09.09.2004}

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88)

{ № 2599-VIII від 18.10.2018, ВВР, 2018, № 46, ст.374}

(витяги)

Стаття 3 КПК України

25) учасники кримінального провадження — сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представ-

ник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;

Стаття 69. Експерт

1. Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

2. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого.

3. Експерт має право:

1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;

2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;

3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;

4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;

6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт;

7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України "Про судову експертизу".

4. Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою.

5. Експерт зобов'язаний:

1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності - роз'яснити його;

2) прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту;

3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта;

4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати;

5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом.

6. Експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

7. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомляє про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб.

Стаття 70. Відповідальність експерта

1. За завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, невиконання інших обов'язків експерт несе відповідальність, встановлену законом.

Стаття 71 Спеціаліст

1. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

2. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

3. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.

4. Спеціаліст має право:

1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;

3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

5. Спеціаліст зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;

2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;

3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;

4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом.

Стаття 72 Відповідальність спеціаліста

У разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні.

Стаття 79. Підстави для відводу спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта, секретаря судового засідання

{Назва статті 79 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}

1. Спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, експерт, секретар судового засідання не мають права брати участі в кримінальному провадженні та відводяться за підставами, передбаченими частиною першою статті 77 цього Кодексу, з тим обмеженням, що їх попередня участь у цьому кримінальному провадженні як спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта і секретаря судового засідання не може бути підставою для відводу.

{Частина перша статті 79 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}

2. Спеціаліст, експерт, крім того, не має права брати участі в кримінальному провадженні, якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні.

Стаття 80. Заява про відвід

1. За наявності підстав, передбачених статтями 75-79 цього Кодексу, слідчий суддя, суддя, присяжний, прокурор, слідчий, захисник, представник, експерт, представник персоналу органу пробації, спеціаліст, перекладач, секретар судового засідання зобов'язані заявити самовідвід.

{Частина перша статті 80 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}

2. За цими ж підставами їм може бути заявлено відвід особами, які беруть участь у кримінальному провадженні.

3. Заяви про відвід можуть бути заявлені як під час досудового розслідування, так і під час судового провадження.

4. Заяви про відвід під час досудового розслідування подаються одразу після встановлення підстав для такого відводу. Заяви про відвід під час судового провадження подаються до початку судового розгляду. Подання заяви про відвід після початку судового розгляду допускається лише у випадках, якщо підстава для відводу стала відома після початку судового розгляду.

5. Відвід повинен бути вмотивованим.

Стаття 81. Порядок вирішення питання про відвід

1. У разі заявлення відводу слідчому судді або судді, який здійснює судове провадження одноособово, його розглядає інший суддя цього ж суду, визначений у порядку, встановленому частиною третьою статті 35 цього Кодексу. У разі заявлення відводу одному, кільком або всім суддям, які здійснюють судове провадження колегіально, його розглядає цей же склад суду.

2. Усі інші відводи під час досудового розслідування розглядає слідчий суддя, а під час судового провадження - суд, який його здійснює.

3. При розгляді відводу має бути вислухана особа, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думка осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою слідчого судді, судді (суду). Заява про відвід, що розглядається судом колегіально, вирішується простою більшістю голосів.

4. Якщо повторно заявлений відвід має ознаки зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження, суд, який здійснює провадження, має право залишити таку заяву без розгляду.

Стаття 83. Наслідки відводу слідчого, прокурора, захисника, представника, експерта, спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача

{Назва статті 83 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}

1. У разі задоволення відводу слідчого, прокурора у кримінальному провадженні повинні бути невідкладно призначені відповідно інший слідчий - керівником органу досудового розслідування або інший прокурор - керівником органу прокуратури.

2. У разі задоволення відводу експерта, спеціаліста, представника персоналу органу пробації або перекладача до кримінального провадження повинні бути залучені інші учасники у строк, визначений слідчим суддею, судом.

{Частина друга статті 83 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}

3. У разі задоволення відводу захисника, представника слідчий суддя, суд роз'яснює підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу його право запросити іншого захисника, представника та надає йому для цього під час досудового розслідування не менше двадцяти чотирьох годин, а під час судового провадження - не менше сімдесяти двох годин. Якщо підозрюваний, обвинувачений у кримінальному провадженні, коли залучення захисника є обов'язковим, протягом цього часу не запросить іншого захисника, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд самостійно залучають захисника в порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу.

Стаття 84. Докази

1. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

2. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Стаття 85. Належність доказів

1. Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Стаття 86. Допустимість доказу

1. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом.

2. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення.

Стаття 87. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини

1. Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

2. Суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

3) порушення права особи на захист;

4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

5) порушення права на перехресний допит;

{Пункт 6 частини другої статті 87 виключено на підставі Закону № 1697-VII від 14.10.2014}

3. Недопустимими є також докази, що були отримані:

1) з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні;

2) після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень;

3) під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з недопущенням адвоката до цієї слідчої (розшукової) дії. Факт недопущення до участі в обшуку адвокат зобов'язаний довести в суді під час судового провадження;

{Частину третю статті 87 доповнено пунктом 3 згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}

4) під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання.

{Частину третю статті 87 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 2213-VIII від 16.11.2017}

{Статтю 87 доповнено новою частиною згідно із Законом № 1697-VII від 14.10.2014}

4. Докази, передбачені цією статтею, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані.

Стаття 93. Збирання доказів

1. Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

{Частина перша статті 93 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

2. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

3. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

{Абзац перший частини третьої статті 93 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 цього Кодексу. Постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.

{Абзац другий частини третьої статті 93 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

4. Докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Стаття 94. Оцінка доказів

1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

2. Жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Стаття 95. Показання

1. Показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

2. Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду.

3. Свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку.

4. Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилаючись на них.

5. Особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

6. Висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях у розумінні статті 101 цього Кодексу.

7. Якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні статті 101 цього Кодексу, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому частиною другою статті 89 цього Кодексу, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта.

8. Сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів.

{Частина восьма статті 95 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

Стаття 101. Висновок експерта

1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

2. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

3. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

4. Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

5. Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими.

6. Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення.

7. Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку.

8. Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки.

9. Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза.

10. Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку.

Стаття 102. Зміст висновку експерта

1. У висновку експерта повинно бути зазначено:

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

2. У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

3. Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом.

Стаття 118. Види процесуальних витрат

1. Процесуальні витрати складаються із:

1) витрат на правову допомогу;

2) витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження;

3) витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів;

4) витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів.

Стаття 122 Витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів

1. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, несе сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача чи експерта, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

2. Витрати, пов'язані із участю потерпілих у кримінальному провадженні, залученням та участю перекладачів для перекладу показань підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України. Залучення стороною обвинувачення експертів спеціалізованих державних установ, а також проведення експертизи за дорученням слідчого судді або суду здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим установам з Державного бюджету України.

{Частина друга статті 122 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

3. Потерпілим, цивільним позивачам, свідкам оплачуються проїзд, наймання житла та добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

4. Експертам, спеціалістам, перекладачам оплачуються проїзд, а також добові в разі переїзду до іншого населеного пункту. Експертам, спеціалістам і перекладачам повинна бути сплачена винагорода за виконану роботу, якщо це не є їх службовим обов'язком.

5. Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів та експертів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 123. Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів

1. Витрати, пов'язані із зберіганням і пересиланням речей і документів, здійснюються за рахунок Державного бюджету України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Граничний розмір витрат, пов'язаних із зберіганням і пересиланням речей і документів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 124. Розподіл процесуальних витрат

1. У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь потерпілого всі здійснені ним документально підтверджені процесуальні витрати. За відсутності в обвинуваченого коштів, достатніх для відшкодування зазначених витрат, вони компенсуються потерпілому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом для компенсації шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

2. У разі ухвалення обвинувального вироку суд стягує з обвинуваченого на користь держави документально підтверджені витрати на залучення експерта.

3. Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не приймаючи рішення про новий судовий розгляд, змінить судові рішення або ухвалить нове, він відповідно змінює розподіл процесуальних витрат.

{Частина третя статті 124 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017}

Стаття 242. Підстави проведення експертизи

1. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

{Частина перша статті 242 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 - зміни не мають зворотньої дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін - див. пункт 4 § 2 розділу 4 Закону}

2. Слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо:

{Абзац перший частини другої статті 242 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 - зміни не мають зворотньої дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін - див. пункт 4 § 2 розділу 4 Закону}

1) встановлення причин смерті;

2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;

3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;

4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України.

6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

{Частина другу статті 242 доповнено пунктом 6 згідно із Законом 1261-VII від 13.05.2014}

3. Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду.

Стаття 243. Порядок залучення експерта

1. Експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження.

{Стаття 243 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 - зміни не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін - див. пункт 4 § 2 розділу 4 Закону}

Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи

1. У разі якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, сторони кримінального провадження мають право звернутися з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді.

2. У клопотанні зазначаються:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

4) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання.

3. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою.

4. Слідчий суддя, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог частини другої цієї статті, повертає його особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

5. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

6. Слідчий суддя задовольняє клопотання, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта.

Слідчий суддя самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи.

7. До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені експертові особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

8. При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про залучення експер-

та, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до положень статті 245 цього Кодексу.

9. Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він був залучений.

{Стаття 244 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 - зміни не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін - див. пункт 4 § 2 розділу 4 Закону}

Стаття 245. Отримання зразків для експертизи

1. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

2. Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 цього Кодексу).

3. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Стаття 266. Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів

1. Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації.

2. Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду.

3. Носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Стаття 327. Наслідки неприбуття свідка, спеціаліста, перекладача, представника уповноваженого органу з питань пробації і експерта

{Назва статті 327 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}

1. Якщо в судові засідання не прибув за викликом свідок, спеціаліст, перекладач або експерт, заслухавши думку учасників судового провадження, суд після допиту інших присутніх свідків призначає нове судові засідання і вживає заходів для його прибуття. Суд також має право постановити ухвалу про привід свідка та/або ухвалу про накладення на нього грошового стягнення у випадках та в порядку, передбачених главами 11 та 12 цього Кодексу.

2. Прибуття в суд перекладача (за винятком залучення його судом), свідка, спеціаліста або експерта забезпечується стороною кримінального провадження, яка заявила клопотання про його виклик. Суд сприяє сторонам кримінального провадження у забезпеченні явки зазначених осіб шляхом здійснення судового виклику.

3. Неприбуття в судові засідання представника уповноваженого органу з питань пробації, належним чином повідомленого про час і місце судового засідання, не перешкоджає судовому розгляду.

{Статтю 327 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 1492-VIII від 07.09.2016}

Стаття 332. Проведення експертизи за ухвалою суду

1. Під час судового розгляду суд за клопотанням сторін кримінального провадження або потерпілого за наявності підстав, передбачених статтею 242 цього Кодексу, має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам.

2. Суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо:

1) суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності;

2) під час судового розгляду виникли підстави, передбачені частиною другою статті 509 цього Кодексу;

3) існують достатні підстави вважати висновок експерта (експертів) необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає інші обґрунтовані сумніви в його правильності;

{Частина другу статті 332 доповнено пунктом 3 згідно із Законом № 2147-VIII від 03.10.2017 - зміни не мають зворотньої дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін - див. пункт 4 § 2 розділу 4 Закону}

3. До ухвали суду про доручення проведення експертизи у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, включаються питання, поставлені перед експертом учасниками судового провадження, судом. Суд має право не включати до ухвали питання, поставлені учасниками судового провадження, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

4. Після постановлення судом ухвали про доручення проведення експертизи судовий розгляд продовжується, крім випадків, якщо таке продовження неможливе до отримання висновку експерта.

Стаття 352. Допит свідка

1. Перед допитом свідка головуючий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим. Крім того, головуючий з'ясовує чи отримав свідок пам'ятку про права та обов'язки свідка, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснює їх, а також з'ясовує, чи не відмовляється він з підстав, встановлених цим Кодексом, від давання показань, і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання.

2. Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий у судовому засіданні приводить його до присяги такого змісту:

"Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю говорити суду правду і лише правду".

Німий свідок складає присягу в письмовій формі, підписуючи текст того самого змісту.

3. Суд зобов'язаний контролювати хід допиту свідків, щоб уникнути зайвого витрачання часу, захистити свідків від образи або не допустити порушення правил допиту.

4. Кожний свідок допитується окремо. Свідки, які ще не дали показань, не мають права перебувати в залі судового засідання під час судового розгляду.

5. За клопотанням сторони кримінального провадження або самого свідка свідок допитується за відсутності певного допитаного свідка.

6. Свідка обвинувачення першим допитує прокурор, а свідка захисту - захисник, якщо обвинувачений взяв захист на себе — обвинувачений (прямий допит). Під час прямого допиту не дозволяється ставити навідні запитання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї.

7. Після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження надається можливість перехресного допиту свідка. Під час перехресного допиту дозволяється ставити навідні запитання.

8. Під час допиту свідка сторонами кримінального провадження головуючий за протестом сторони має право зняти питання, що не стосуються суті кримінального провадження.

9. У виняткових випадках для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін кримінального провадження чи самого свідка постановляє вмотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможливило його ідентифікацію та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них. У разі якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод. Перед постановленням відповідної ухвали суд зобов'язаний з'ясувати наявність заперечень сторін кримінального провадження проти проведення допиту свідка в умовах, що унеможливають його ідентифікацію, і в разі їх обґрунтованості відмовити у проведенні допиту свідка в порядку, визначеному цією частиною.

10. Якщо свідок висловлюється нечітко або з його слів не можна дійти висновку про те, чи визнає він обставини чи заперечує проти них, суд має право зажадати від цього свідка конкретної відповіді - "так" чи "ні".

11. Після допиту свідка йому можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками та законними представниками, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також головуючим та суддями.

{Частина одинадцята статті 352 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

12. Свідок, даючи показання, має право користуватися нотатками, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

13. Свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному судовому засіданні за його клопотанням, за клопотанням сторони кримінального провадження або за ініціативою суду, зокрема, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що свідок може надати показання стосовно обставин, щодо яких він не допитувався. Під час дослідження інших доказів свідкам можуть ставити запитання учасники судового провадження, експерт, а також суд.

14. Суд має право призначити одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях, який проводиться з урахуванням правил, встановлених частиною дев'ятою статті 224 цього Кодексу.

15. Допитаний свідок може бути залишений у залі судового засідання на вимогу суду.

Стаття 356. Допит експерта в суді

1. За клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку. Перед допитом експерта головуючий встановлює його особу та приводить до присяги такого змісту:

"Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості".

Після цього головуючий попереджає експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку.

2. Експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони обвинувачення, першою допитує сторона обвинувачення, а експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони захисту, - сторона захисту. Після цього експерту можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками та законними представниками, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також головуючим та суддями.

{Частина друга статті 356 із змінами, внесеними згідно із Законом № 314-VII від 23.05.2013}

3. Експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня то-

що), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку.

4. Суд має право призначити одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного і того самого предмета чи питання дослідження.

5. Кожна сторона кримінального провадження для доведення або спростування достовірності висновку експерта має право надати відомості, які стосуються знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта.

6. Експерт під час відповідей має право користуватися своїми письмовими та іншими матеріалами, які використовувалися під час експертного дослідження.

Стаття 517. Охорона державної таємниці під час кримінального провадження

1. Досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності.

2. Процесуальні рішення не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю.

3. До участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв. Підозрюваний чи обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці після роз'яснення йому вимог статті 28 Закону України "Про державну таємницю" та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

4. Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їхнім представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених цим Кодексом, виходячи з обставин, встановлених під час кримінального провадження. Рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом.

5. Потерпілому та його представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику забороняється робити виписки та копії з матеріалів, які містять державну таємницю.

Захисникам та законним представникам підозрюваного чи обвинуваченого забороняється робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю.

Підозрюваний, обвинувачений, його захисник та законний представник з метою підготовки та здійснення захисту можуть робити виписки з матеріалів, що містять державну таємницю. Такі виписки опечатуються особою, якою були зроблені, у вигляді, що унеможливає ознайомлення з їх змістом. Виписки зберігаються з дотриманням вимог режиму секретності в органі досудового розслідування або суді та надаються особі, яка їх склала, на її вимогу: під час досудового розслідування - у приміщенні органу досудового розслідування, під час судового провадження - у приміщенні суду. Ознайомлення із змістом виписок будь-кого, крім особи, яка їх зробила, не допускається.

6. Матеріальні носії секретної інформації, які не долучені до матеріалів досудового розслідування, передаються в установленому законом порядку на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу досудового розслідування.

7. Здійснення кримінального провадження, яке містить державну таємницю, не є підставою для обмеження прав його учасників, крім випадків, передбачених законом та обумовлених необхідністю забезпечення охорони державної таємниці.

Стаття 518. Особливості проведення експертизи у кримінальному провадженні, яке містить державну таємницю

1. Проведення експертизи щодо законності віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовка висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації здійснюється посадовою особою, на яку покладено виконання функцій державного експерта з питань таємниць відповідно до закону у сфері державної таємниці. У такому разі на зазначену особу поширюються обов'язки і права, які цим Кодексом передбачено для експертів.

2. Якщо під час проведення експертизи використовуються методики, технології чи інформація, що містять охоронювану державою таємницю, в описовій частині висновку експертизи ці відомості не зазначаються.

Кодекс України про адміністративні правопорушення

(Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122)

Станом на 1.06.2019 р.

(витяги)

Стаття 96¹. Порушення законодавства під час планування і забудови територій

Передача замовнику проектної документації для виконання будівельних робіт на об'єкті, розробленої з порушенням вимог законодавства, містобудівної документації, вихідних даних для проектування об'єктів, будівельних норм, стандартів і правил, у тому числі щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення, передбачення приладів обліку води і теплової енергії, а також заниження класу наслідків (відповідальності) об'єкта - тягнуть за собою накладення штрафу на головного архітектора проекту, головного інженера проекту, експерта, інших відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури, які мають відповідний кваліфікаційний сертифікат, від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на головного архітектора проекту, головного інженера проекту, експерта, інших відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури, які мають відповідний кваліфікаційний сертифікат, від однієї тисячі п'ятисот до однієї тисячі семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення строків надання замовникові містобудівних умов та обмежень, будівельного паспорта забудови земельної ділянки, вимагання у замовника документів, не передбачених законодавством, надання таких документів з порушенням установленого порядку, містобудівної документації на місцевому рівні, будівельних норм, стандартів і правил, порушення строків надання замовникові висновків (звітів) експертизи проектної та містобудівної документації, надання таких висновків (звітів) з порушенням установленого порядку, а також вимагання під час проведення експертизи документів, не передбачених законодавством, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятисот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення вимог закону та строків видачі (відмови у видачі) дозволу на виконання будівельних робіт, реєстрації (повернення) декларації про готовність об'єкта до експлуатації та видачі (відмови у видачі) сертифіката, який видається у разі прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, вимагання під час реєстрації такої декларації, видачі дозволів і сертифікатів документів, не передбачених законодавством, видача сертифіката про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта, збудованого з порушенням будівельних норм, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятисот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частинами третьою або четвертою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Здійснення авторського нагляду з порушенням вимог законодавства -

тягне за собою накладення штрафу на головного архітектора проекту (архітектора) від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Здійснення технічного нагляду з порушенням вимог законодавства -

тягне за собою накладення штрафу на особу, яка здійснює технічний нагляд, від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частинами шостою або сьомою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на головного архітектора проекту (архітектора), на особу, яка здійснює технічний нагляд, від п'ятисот до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Виконання окремих видів робіт, пов'язаних із створенням об'єктів архітектури, відповідальним виконавцем, який згідно із законодавством повинен мати кваліфікаційний сертифікат, без отримання в установленому порядку такого сертифіката -

тягне за собою накладення штрафу на відповідального виконавця від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дія, передбачена частиною дев'ятою цієї статті, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення, -

тягне за собою накладення штрафу на відповідальних виконавців від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ведення виконавчої документації з порушенням будівельних норм, державних стандартів і правил -

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дія, передбачена частиною одинадцятою цієї статті, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення, -

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Застосування будівельних матеріалів, виробів і конструкцій, що не відповідають державним нормам, стандартам, технічним умовам, проектним рішенням, а також тих, що підлягають обов'язковій сертифікації, але не пройшли її, -

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дія, передбачена частиною тринадцятою цієї статті, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке ж порушення, -

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Виробництво або виготовлення будівельних матеріалів, виробів, конструкцій, які підлягають обов'язковій сертифікації або показники безпеки яких наводяться в нормативних документах і підлягають підтвердженню відповідності шляхом сертифікації або декларування, але не пройшли їх, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від дев'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною п'ятнадцятою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від однієї тисячі двохсот до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Виробництво або виготовлення будівельних матеріалів, виробів, конструкцій, які не відповідають вимогам державних норм, стандартів або технічним умовам, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від чотирьохсот п'ятдесяти до шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною сімнадцятою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від шестисот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

{Кодекс доповнено статтею 96¹ згідно із Законом № 2703-III від 20.09.2001; із змінами, внесеними згідно із Законами № 509-VI від 16.09.2008, № 692-VI від 18.12.2008; в редакції Закону № 4220-VI від 22.12.2011; із змінами, внесеними згідно із Законами № 5496-VI від 20.11.2012, № 320-VIII від 09.04.2015, № 1817-VIII від 17.01.2017}

Стаття 101¹. Недотримання вимог щодо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів

Недотримання вимог щодо обов'язкового проведення державної експертизи об'єктів з енергозбереження -

тягне за собою накладення штрафу на керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності або фізичних осіб - власників об'єктів, які підлягають державній експертизі з енергозбереження, від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Недотримання вимог щодо встановлення норм питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів або перевищення таких норм, встановлених відповідно до законодавства, -

тягне за собою накладення штрафу на керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

{Кодекс доповнено статтею 101¹ згідно із Законом № 2550-III від 21.06.2001; із змінами, внесеними згідно із Законом № 760-V від 16.03.2007}

Стаття 107¹. Порушення законодавства про племінну справу у тваринництві

Порушення законодавства про племінну справу у тваринництві:

оформлення сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів без урахування даних офіційного обліку продуктивності тварин, офіційної оцінки за типом, результатів генетичної експертизи походження та аномалій тварин, внесення до документів з племінного обліку недостовірних даних, недодержання встановлених технологічних та ветеринарно-санітарних вимог і правил щодо отримання, зберігання та використання племінних (генетичних) ресурсів;

тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб - від тридцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб - від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

{Кодекс доповнено статтею 107¹ згідно із Законом № 2359-III від 05.04.2001; із змінами, внесеними згідно із Законами № 2374-VI від 29.06.2010, № 867-VIII від 08.12.2015}

Стаття 163⁹. Незаконне використання інсайдерської інформації

Умисне незаконне розголошення, передача або надання доступу до інсайдерської інформації, а так само надання з використанням такої інформації рекомендацій стосовно придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), а також вчинення з використанням інсайдерської інформації на власну користь або на користь інших осіб правоч-

инів, спрямованих на придбання або відчуження цінних паперів чи похідних (деривативів), яких стосується інсайдерська інформація, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Під особами, які вчинили дії, передбачені цією статтею, розуміються: посадові особи емітента, у тому числі ті, які були посадовими особами емітента на момент ознайомлення з інсайдерською інформацією; особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням ними трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних учасників фондового ринку; державні службовці, яким відома інсайдерська інформація внаслідок виконання ними посадових (службових) обов'язків; особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом; аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження.

{Кодекс доповнено статтею 163⁹ згідно із Законом № 801-VI від 25.12.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3306-VI від 22.04.2011}

Стаття 172¹⁻¹. Порухнення посадовими особами фітосанітарної лабораторії законодавства України про карантин рослин

{Стаття 172¹⁻¹ стосовно притягнення до відповідальності посадових осіб державних фітосанітарних лабораторій вводиться в дію з 02.02.2022 - див. пункт 1 розділу II Закону № 2501- VIII від 10.07.2018}

Повторне протягом року порушення посадовими особами фітосанітарної лабораторії законодавства про карантин рослин в частині проведення фітосанітарної експертизи (аналізів), що мало наслідком отримання від країни-імпортера двох і більше нотифікацій про невідповідність фітосанітарним заходам відповідно до Міжнародного стандарту з фітосанітарних заходів № 13, -

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

{Главу 13 доповнено статтею 172¹⁻¹ згідно із Законом № 2501-VIII від 10.07.2018}

Стаття 185³. Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України

Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, -

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі діяння, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд -

тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства, -

тягне за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Неповага до Конституційного Суду України з боку учасників конституційного провадження, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження, залучених Конституційним Судом України до участі у справі, що виразилась у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду України або в непідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду України іншими присутніми на пленарному засіданні особами (крім суддів Конституційного Суду України), -

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

{Кодекс доповнено статтею 185⁻³ згідно з Указом ПВР № 9166-11 від 04.05.90; із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 647-12 від 18.01.91, Законами № 55/97-ВР від 07.02.97, № 2635-IV від 02.06.2005, № 2453-VI від 07.07.2010, № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законами № 767-VII від 23.02.2014, № 1379-VIII від 19.05.2016; в редакції Закону № 1798-VIII від 21.12.2016; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2136-VIII від 13.07.2017}

Стаття 185⁻⁴. Злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора

Злісне ухилення свідка, потерпілого, експерта, перекладача від явки до органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування -

тягне за собою накладення штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

{Кодекс доповнено статтею 185⁻⁴ згідно з Указом ПВР № 9166-11 від 04.05.90; із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 647-12 від 18.01.91, Законами № 55/97-ВР від 07.02.97, № 762-IV від 15.05.2003, № 4652-VI від 13.04.2012, № 1697-VII від 14.10.2014}

Стаття 185⁻⁵. Перешкодження явці до суду народного засідателя, присяжного

Перешкодження посадовою особою під будь-яким приводом явці до суду народного засідателя, присяжного для виконання покладених на них обов'язків -

тягне за собою накладення штрафу від п'яти до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

{Кодекс доповнено статтею 185⁻⁵ згідно з Указом ПВР № 9166-11 від 04.05.90, із змінами, внесеними згідно із Законами № 55/97-ВР від 07.02.97, № 4652-VI від 13.04.2012}

Стаття 251. Докази

Доказами в справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі або в режимі фотозйомки (відеозапису), які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху та паркування транспортних засобів, актом огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами.

Обов'язок щодо збирання доказів покладається на осіб, уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення, визначених статтею 255 цього Кодексу.

{Стаття 251 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 1369-12 від 29.07.91, № 1818-12 від 15.11.91; Законами № 586-VI від 24.09.2008, № 596-VIII від 14.07.2015, № 1952-VIII від 16.03.2017, № 2262-VIII від 21.12.2017}

Стаття 273. Експерт

Експерт призначається органом (посадовою особою), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, у разі коли виникає потреба в спеціальних знаннях, у тому числі для визначення розміру майнової шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, а також суми грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, які підлягатимуть конфіскації.

Експерт зобов'язаний з'явитися на виклик органу (посадової особи) і дати об'єктивний висновок у поставлених перед ним питаннях.

Експерт має право знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета експертизи, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для дачі висновку; з дозволу органу (посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, ставити особі, яка притягається до відповідальності, потерпілому, свідкам запитання, що стосуються предмета експертизи; бути присутнім при розгляді справи.

{Стаття 273 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4025-VI від 15.11.2011}

Стаття 274. Перекладач

Перекладач призначається органом (посадовою особою), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення.

Перекладач зобов'язаний з'явитися на виклик органу (посадової особи) і зробити повно й точно доручений йому переклад.

Стаття 275. Відшкодування витрат потерпілим, свідкам, експертам і перекладачам

Потерпілим, свідкам, експертам і перекладачам відшкодовуються у встановленому порядку витрати, що їх вони зазнали у зв'язку з явкою в орган (до посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення.

За особами, яких викликають як потерпілих, свідків, експертів і перекладачів, зберігається у встановленому порядку середній заробіток за місцем роботи за час їх відсутності у зв'язку з явкою в орган (до посадової особи), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення.

Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст.436)

ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Редакція від 28.08.2018

(витяги)

Стаття 6. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

6. Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку.

Стаття 8. Гласність судового процесу

10. Розгляд справи та вчинення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні проводяться з додержанням правил здійснення судочинства в господарських судах. Під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а в разі необхідності - свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі. Суд попереджає зазначених осіб про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувається в закритому судовому засіданні.

Стаття 37. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача

1. Секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у розгляді справи та підлягають відводу (самовідводу) з підстав, зазначених у статті 35 цього Кодексу.

2. Експерт, спеціаліст, перекладач не може брати участі у розгляді справи, якщо він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи.

3. Участь секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача у судовому засіданні під час попереднього розгляду даної справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для їх відводу.

Стаття 38. Заяви про самовідводи та відводи

1. З підстав, зазначених у статтях 35, 36 і 37 цього Кодексу, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов'язані заявити самовідвід.

2. З підстав, зазначених у статтях 35, 36 і 37 цього Кодексу, судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу може бути заявлено відвід учасниками справи.

Стаття 39. Порядок вирішення заявленого відводу та самовідводу

10. Питання про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає надати пояснення, а також думку учасників справи. Неявка особи, якій заявлено відвід, у судові засідання, в якому вирішується питання про відвід, не перешкоджає розгляду судом питання про відвід.

Стаття 42. Права та обов'язки учасників справи

1. Учасники справи мають право:

2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

Стаття 59. Особи, які не можуть бути представниками

1. Не може бути представником в суді особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок, або є помічником судді, який розглядає справу.

Стаття 62. Склад інших учасників судового процесу

1. Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

Стаття 69. Експерт

1. Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

2. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи.

3. Експерт зобов'язаний надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.

4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

5. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

6. Експерт має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
- 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України "Про судову експертизу".

7. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

8. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Стаття 70. Експерт з питань права

1. Як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

2. Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

3. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Стаття 71. Спеціаліст

1. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

2. Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

Стаття 73. Докази

1. Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

2. Ці дані встановлюються такими засобами:

- 2) висновками експертів;

Стаття 82. Огляд доказів за їх місцезнаходженням

3. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням учасника справи, для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також здійснено фотографування, звуко- і відеозапис.

8. Суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет за умови, якщо це потребує

спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста.

Стаття 83. Огляд речових доказів, що швидко псуються

2. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням учасника справи для участі в огляді речових доказів, що швидко псуються, може бути залучено свідків, перекладачів, експертів, спеціалістів, а також здійснено фотографування і відеозапис.

Стаття 95. Повернення речових доказів

2. Речові докази, що є об'єктами, які вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним особам, які відповідно до закону мають право ними володіти. За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

§ 6. Висновок експерта

Стаття 98. Вимоги до висновку експерта

1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

2. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань.

Предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

3. Висновок експерта може бути наданий на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи.

4. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

5. Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

6. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (прізвище, ім'я, по батькові, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

7. У висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом, також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

8. Якщо експерт під час підготовки висновку встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини.

Стаття 99. Призначення експертизи судом

1. Суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності, або за клопотанням учасника справи, мотивованим неможливістю надати експертний вис-

новок у строки, встановлені для подання доказів, з причин, визнаних судом поважними, зокрема через неможливість отримання необхідних для проведення експертизи матеріалів.

2. У разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову чи повторну експертизу.

3. При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. З урахуванням обставин справи суд має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза).

4. Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом.

5. Учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну.

6. Питання, які ставляться експерту, і його висновок з них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

7. Призначений судом експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

Стаття 100. Ухвала про призначення експертизи

1. Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

2. Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу.

3. Ухвала про призначення експертизи направляється особам, яким доручено проведення експертизи, та учасникам справи. Об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі).

4. У разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань. Суд повідомляє учасників справи про вчинення зазначених дій, проте їх неявка не перешкоджає вчиненню цих дій.

5. В ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

6. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення призначений судом експерт невідкладно подає суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за поставленими питаннями.

Стаття 101. Проведення експертизи на замовлення учасників справи

1. Учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення.

2. Порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз.

3. Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об'єкт експертизи, який є доказом у справі, або змінено його властивості, не замінює сам доказ та не є підставою для звільнення від обов'язку доказування.

4. Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об'єкт експертизи або змінено його властивості, до розгляду судом не приймається, крім випадків, коли особа, яка його подає, доведе можливість проведення додаткової та повторної експертизи з питань, досліджених у висновку експерта.

5. У висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду та що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок.

6. Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права та обов'язки, що і експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду.

7. За заявою учасника справи про наявність підстав для відводу експерта, який підготував висновок на замовлення іншої особи, такий висновок судом до розгляду не приймається, якщо суд визнає наявність таких підстав.

Стаття 102. Збирання матеріалів для проведення експертизи

1. Матеріали, необхідні для проведення експертизи, експерту надає суд, якщо експертиза призначена судом, або учасник справи, якщо експертиза проводиться за його замовленням. При призначенні експертизи суд з урахуванням думки учасників справи визначає, які саме матеріали необхідні для проведення експертизи. Суд може також заслухати призначених судом експертів з цього питання. Копії матеріалів, що надаються експерту, можуть залишатися у матеріалах справи.

2. Експерт не має права з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи, розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду та учасника справи, на замовлення якого проводилася експертиза, про її результати. Призначений судом експерт не має права спілкуватися з учасниками судового процесу поза межами судового засідання.

3. При визначенні матеріалів, що надаються експерту чи експертній установі, суд у необхідних випадках вирішує питання про витребування відповідних матеріалів за правилами, передбаченими цим Кодексом для витребування доказів.

4. У разі ухилення учасника справи від подання суду на його вимогу необхідних для проведення експертизи матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, що перешкоджає її проведенню, суд залежно від того, яка особа ухиляється, а також яке ця експертиза має значення, може визнати встановленою обставину, для з'ясування якої експертиза була призначена, або відмовити у її визнанні.

5. У разі скасування судом ухвали про призначення експертизи призначений судом експертзобов'язаний негайно повернути суду матеріали та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи.

Стаття 103. Проведення експертизи

1. Експертиза проводиться у судовому засіданні або поза межами суду, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду, або якщо експертиза проводиться за замовленням учасника справи.

2. У разі якщо суд призначив проведення експертизи експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність.

3. Експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи.

4. Якщо експертне дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей:

1) призначений судом експерт має одержати на його проведення відповідний дозвіл суду, який оформляється ухвалою;

2) залучений учасником справи експерт має повідомити відповідного учасника справи про наслідки проведення експертного дослідження, передбачені цим Кодексом, та одержати у такого учасника письмовий дозвіл на його проведення.

Стаття 104. Оцінка висновку експерта судом

1. Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 86 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні.

Стаття 105. Комісійна експертиза

1. Комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку спеціальних знань.

2. Якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), надає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Стаття 106. Комплексна експертиза

1. Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами з різних галузей знань або з різних напрямів у межах однієї галузі знань.

2. У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожний експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність.

3. За результатами проведених досліджень, узагальнення та оцінки отриманих результатів експертами складається та підписується єдиний висновок, в якому формулюється загальний висновок щодо поставленого на вирішення експертизи питання (питань). У разі виникнення розбіжностей між експертами висновки оформлюються відповідно до частини другої статті 105 цього Кодексу.

Стаття 107. Додаткова або повторна експертиза

1. Якщо висновок експерта є неповним або неясним, за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може призначити додаткову експертизу, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

2. За наявності сумнівів у правильності висновку експерта (необґрунтованість, суперечність з іншими матеріалами справи тощо) за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може призначити повторну експертизу, доручивши її проведення іншим експертам.

§ 7. Висновок експерта у галузі права

Стаття 108. Зміст висновку експерта у галузі права

1. Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

1) застосування аналогії закону, аналогії права;

2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

2. Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Стаття 109. Оцінка висновку експерта у галузі права судом

1. Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

2. Суд може посилається в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

§ 8. Забезпечення доказів

Стаття 110. Підстави та порядок забезпечення доказів

2. Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом.

Стаття 120. Повідомлення і виклики, що здійснюються судом

5. Вручення ухвали про виклик свідка або експерта учаснику справи, який подав заяву свідка або експертний висновок, повідомлення такого учасника про дату, час і місце судового засідання, у яке викликається свідок, експерт, вважається належним викликом, повідомленням такого свідка, експерта.

6. Суд викликає або повідомляє експерта, перекладача, спеціаліста, а у випадках термінової необхідності, передбачених цим Кодексом, - також учасників справи телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

Стаття 123. Види судових витрат

3. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати:

2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;

Стаття 125. Забезпечення та попередня оплата судових витрат

2. Суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією.

Якщо клопотання заявили декілька учасників справи, необхідну грошову суму авансом в рівних частках сплачують відповідні учасники справи, а у випадках, коли відповідна процесуальна дія здійснюється з ініціативи суду, - сторони в рівних частках.

3. У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат або несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів та ухвалити рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування доказів або огляд доказів за їх місцезнаходженням.

Стаття 127. Витрати, пов'язані із залученням (викликом) свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, проведенням експертиз

1. Свідку у зв'язку з викликом до суду відшкодовуються витрати, що пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

2. Експерт, спеціаліст чи перекладач отримують винагороду за виконану роботу, пов'язану із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

3. У випадках, коли сума витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача або витрат особи, яка надала доказ на вимогу суду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми на ко-

ристь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених цим Кодексом.

4. Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, оплати робіт перекладача встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

5. Розмір витрат на оплату робіт залученого стороною експерта, спеціаліста, перекладача має бути співмірним із складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт.

6. У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, які підлягають розподілу між сторонами.

Стаття 129. Розподіл судових витрат

12. Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно сторони, на яку судовим рішенням покладено витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; в межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому цим Кодексом для забезпечення позову.

Стаття 197. Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції

6. Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно у приміщенні суду.

Стаття 203. Наслідки неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача

1. У разі неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача суд заслуховує думку учасників справи про можливість розгляду справи за відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися, та постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи. Одночасно суд вирішує питання про відповідальність особи, яка не з'явилася.

Стаття 210. Дослідження доказів

1. Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази.

2. Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

3. Письмові, речові і електронні докази оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом, і пред'являються учасникам справи за їх клопотанням, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам.

4. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових та електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта.

Стаття 214. Дослідження письмового висновку експерта

1. Висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні під час дослідження письмових доказів. Суд може оголосити тільки стислий зміст висновку експерта.

2. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу висновку експерта.

Стаття 228. Право суду зупинити провадження у справі

1. Суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

2) призначення судом експертизи;

Стаття 255. Апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції

1. Окремо від рішення суду першої інстанції можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції:

11) про призначення експертизи;

Стаття 320. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

2. Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

2) встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

Стаття 369. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів

1. Суд виконує доручення іноземних судів щодо надання правової допомоги - вручення викликів до суду чи інших документів, допит сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, передані їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо його не укладено, - дипломатичними каналами.

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Редакція від 04.11.2018

(витяги)

Стаття 7. Гласність судового процесу

10. Розгляд справи та вчинення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні проводяться з додержанням правил здійснення цивільного судочинства. Під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а в разі необхідності - свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі. Суд попереджає зазначених осіб про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувається в закритому судовому засіданні.

Стаття 14. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

1. У судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система.

6. Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку.

Стаття 38. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача

1. Секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у розгляді справи та підлягають відводу (самовідводу) з підстав, зазначених у статті 36 цього Кодексу.

2. Експерт або спеціаліст, крім того, не може брати участь у розгляді справи, якщо:

- 1) він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи;
- 2) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань.

3. Участь секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача у судовому засіданні під час попереднього розгляду даної справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для їх відводу.

Стаття 39. Заяви про самовідводи та відводи

1. З підстав, зазначених у статтях 36, 37 і 38 цього Кодексу, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов'язані заявити самовідвід.

2. З підстав, зазначених у статтях 36, 37 і 38 цього Кодексу, судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу може бути заявлено відвід учасниками справи.

Стаття 43. Права та обов'язки учасників справи

1. Учасники справи мають право:

- 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

Стаття 61. Особи, які не можуть бути представниками

1. Не може бути представником в суді особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок або є помічником судді, який розглядає справу.

§ 3. Інші учасники судового процесу

Стаття 65. Інші учасники судового процесу

1. Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їхніх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

Стаття 72. Експерт

1. Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.

2. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи.

3. Експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.

4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

5. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

6. Експерт має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;

3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;

4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;

5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;

6) користуватися іншими правами, що надані Законом України "Про судову експертизу".

7. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

8. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Стаття 73. Експерт з питань права

1. Як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

2. Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

3. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Стаття 74. Спеціаліст

1. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

2. Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

Стаття 76. Докази

1. Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

2. Ці дані встановлюються такими засобами:

2) висновками експертів;

Стаття 85. Огляд доказів за їх місцезнаходженням

3. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням учасника справи для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням, можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також здійснено фотографування, звуко- і відеозапис.

8. Суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста.

Стаття 86. Огляд речових доказів, що швидко псуються

2. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням учасника справи, для участі в огляді речових доказів, що швидко псуються, може бути залучено свідків, перекладачів, експертів, спеціалістів, а також здійснено фотографування і відеозапис.

Стаття 99. Повернення речових доказів

2. Речові докази, що є об'єктами, які вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним підприємствам, установам або організаціям. За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

§ 6. Висновок експерта

Стаття 102. Вимоги до висновку експерта

1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

2. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

3. Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи.

4. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

5. Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

6. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

7. У висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом - також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

8. Якщо експерт під час підготовки висновку встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини.

Стаття 103. Призначення експертизи судом

1. Суд призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності.

2. У разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову чи повторну експертизу.

3. При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. Суд з урахуванням обставин справи має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза).

4. Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом.

5. Учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну.

6. Питання, які ставляться експерту, і його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

7. Призначений судом експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

Стаття 104. Ухвала про призначення експертизи

1. Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

2. Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу.

3. Ухвала про призначення експертизи направляється особам, яким доручено проведення експертизи, та учасникам справи. Об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі).

4. У разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань. Суд повідомляє учасників справи про вчинення зазначених дій, проте їх неявка не перешкоджає вчиненню цих дій.

5. В ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

6. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення призначений судом експерт невідкладно подає суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за поставленими питаннями.

Стаття 105. Обов'язкове призначення експертизи судом

1. Призначення експертизи судом є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. Призначення експертизи судом є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити:

- 1) характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- 2) психічний стан особи;
- 3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Стаття 106. Проведення експертизи на замовлення учасників справи

1. Учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення.

2. Порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз.

3. Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об'єкт експертизи, який є доказом у справі, або змінено його властивості, не замінює сам доказ та не є підставою для звільнення від обов'язку доказування.

4. Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об'єкт експертизи або змінено його властивості, до розгляду судом

не приймається, крім випадків, коли особа, яка його подає, доведе можливість проведення додаткової та повторної експертизи з питань, досліджених у висновку експерта.

5. У висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду, та що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок.

6. Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду.

7. За заявою учасника справи про наявність підстав для відводу експерта, який підготував висновок на замовлення іншої особи, такий висновок судом до розгляду не приймається, якщо суд визнає наявність таких підстав.

Стаття 107. Збирання матеріалів для проведення експертизи

1. Матеріали, необхідні для проведення експертизи, експерту надає суд, якщо експертиза призначена судом, або учасник справи, якщо експертиза проводиться за його замовленням. При призначенні експертизи суд з урахуванням думки учасників справи визначає, які саме матеріали необхідні для проведення експертизи. Суд може також заслухати призначених судом експертів з цього питання. Копії матеріалів, що надаються експерту, можуть залишатися у матеріалах справи.

2. Експерт не має права з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи, розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду та учасника справи, на замовлення якого проводилася експертиза, про її результати.

Призначений судом експерт не має права спілкуватися з учасниками судового процесу поза межами судового засідання, крім випадків вчинення інших дій, безпосередньо пов'язаних із проведенням експертизи.

3. При визначенні матеріалів, що надаються експерту чи експертній установі, суд у необхідних випадках вирішує питання про витребування відповідних матеріалів за правилами, передбаченими цим Кодексом для витребування доказів.

4. У разі скасування судом ухвали про призначення експертизи, призначений судом експерт зобов'язаний негайно повернути суду матеріали та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи.

Стаття 108. Проведення експертизи

1. Експертиза проводиться у судовому засіданні або поза межами суду, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду, або якщо експертиза проводиться за замовленням учасника справи.

2. У разі якщо суд призначив проведення експертизи експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність.

3. Експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи.

4. Якщо експертне дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей:

1) призначений судом експерт має одержати на його проведення відповідний дозвіл суду, який оформляється ухвалою;

2) залучений учасником справи експерт має повідомити відповідного учасника справи про наслідки проведення експертного дослідження, передбачені цим Кодексом, та одержати письмовий дозвіл на його проведення.

Стаття 109. Наслідки ухилення від участі в експертизі

1. У разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має зна-

чення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні.

Стаття 110. Оцінка висновку експерта судом

1. Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 89 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні.

Стаття 111. Комісійна експертиза

1. Комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку знань.

2. Якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Стаття 112. Комплексна експертиза

1. Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

2. У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожен експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність.

3. За результатами проведених досліджень, узагальнення та оцінки отриманих результатів експертами складається та підписується єдиний висновок, в якому формулюється загальний висновок щодо поставлених на вирішення експертизи питань або питань. У разі виникнення розбіжностей між експертами висновки оформлюються відповідно до частини другої статті 111 цього Кодексу.

Стаття 113. Додаткова і повторна експертиза

1. Якщо висновок експерта буде визнано неповним або неясним, судом може бути призначена додаткова експертиза, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

2. Якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, судом може бути призначена повторна експертиза, яка доручається іншому експертові (експертам).

§ 7. Висновок експерта у галузі права

Стаття 114. Зміст висновку експерта у галузі права

1. Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

1) застосування аналогії закону чи аналогії права;
2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

2. Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Стаття 115. Оцінка висновку експерта у галузі права судом

1. Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

2. Суд може посилається в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

§ 8. Забезпечення доказів

Стаття 116. Підстави та порядок забезпечення доказів

2. Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом.

Стаття 128. Судові повістки

9. Суд викликає або повідомляє свідка, експерта, перекладача, спеціаліста, а у випадках термінової необхідності, передбачених цим Кодексом, - також учасників справи телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема мобільного), які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

Стаття 133. Види судових витрат

3. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати:

2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;

Стаття 135. Забезпечення та попередня оплата судових витрат

2. Суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією.

3. У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат або несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів та ухвалити рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування доказів або огляд доказів за їх місцезнаходженням.

Стаття 139. Витрати, пов'язані із залученням (викликом) свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, проведенням експертиз

1. Свідку у зв'язку з викликом до суду відшкодовуються витрати, що пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

2. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

3. Експерт, спеціаліст чи перекладач отримують винагороду за виконану роботу, пов'язану зі справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

4. Суми, що підлягають виплаті залученому судом експерту, спеціалісту, перекладачу або особі, яка надала доказ на вимогу суду, сплачуються особою, на яку суд поклав такий обов'язок, або судом за рахунок суми коштів, внесених для забезпечення судових витрат.

5. У випадках, коли сума витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, або витрат особи, яка надала доказ на вимогу суду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми на ко-

ристь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених цим Кодексом. Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно такої сторони в межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому цим Кодексом для забезпечення позову.

6. Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, оплати робіт перекладача встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

7. Розмір витрат на оплату робіт залученого стороною експерта, спеціаліста, перекладача має бути співмірним зі складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт.

8. У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, які підлягають розподілу між сторонами.

9. Обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат, які підлягають розподілу між сторонами.

10. Якщо у справах окремого провадження виклик свідків, призначення експертизи, залучення спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у випадках звільнення від сплати судового збору або зменшення його розміру, відповідні витрати відшкодовуються за рахунок державного бюджету.

Стаття 191. Подання відзиву

1. У строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, відповідач має право надіслати:

1) суду - відзив на позовну заяву і всі письмові та електронні докази (які можливо додати до суду), висновки експертів і заяви свідків, що підтверджують заперечення проти позову;

Стаття 215. Звертання до суду у судовому засіданні

1. Учасники справи, свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також інші присутні у судовому засіданні особи звертаються до суду словами "Ваша честь".

Стаття 220. Оголошення складу суду і роз'яснення права відводу

1. Головуючий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює учасникам справи право заявляти відводи.

Стаття 224. Наслідки неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача

1. У разі неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача суд заслуховує думку учасників справи про можливість розгляду справи за відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися, та постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи. Одночасно суд вирішує питання про відповідальність особи, яка не з'явилася.

Стаття 225. Роз'яснення прав та обов'язків експерта. Присяга експерта

1. Головуючий роз'яснює експертові його права та обов'язки, встановлені цим Кодексом, і попереджає експерта під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

2. Головуючий приводить експерта до присяги: "Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості".

3. Текст присяги підписується експертом. Дія присяги поширюється і на ті випадки, коли висновок був складений до її проголошення. Підписаний експертом текст присяги та розписка приєднуються до справи.

4. Якщо експертиза призначається під час судового розгляду, права, обов'язки експертів і їхня відповідальність роз'яснюються головуючим відразу після залучення їх до участі в цивільному процесі.

5. Експертам, які працюють у державних експертних установах, роз'яснення прав і обов'язків експерта та приведення його до присяги здійснюються керівником експертної установи під час призначення особи на посаду та присвоєння кваліфікації судового експерта. Підписаний текст присяги та розписка про ознайомлення з правами і обов'язками експерта та про кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, за завідомо неправдивий висновок приєднуються до особової справи. Засвідчені печаткою експертної установи копії цих документів подаються на вимогу суду.

Стаття 229. Дослідження доказів

1. Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази.

2. Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

3. Речові, письмові та електронні докази оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом, і пред'являються учасникам справи за їх клопотанням, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам.

4. Відтворення аудіо- і відеозапису проводиться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально обладнаному для цього.

5. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових і електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта.

Стаття 235. Дослідження письмових доказів

1. Письмові докази, у тому числі протоколи їх огляду, складені за судовим дорученням або в порядку забезпечення доказів, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні або пред'являються йому, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам чи перекладачам для ознайомлення.

2. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу їх огляду. Учасниками справи з приводу зазначених доказів можуть ставитися питання свідкам, а також експертам, спеціалістам.

Стаття 237. Дослідження речових та електронних доказів

1. Речові та електронні докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення речові та електронні докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до протоколу судового засідання.

2. Протоколи огляду речових та електронних доказів, складені в порядку забезпечення доказів, виконання судового доручення або за результатами огляду доказів на місці, за кло-

потанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні. Учасники справи можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів.

3. Учасники справи можуть ставити питання з приводу речових та електронних доказів свідкам, а також експертам, спеціалістам, які їх оглядали.

Стаття 239. Дослідження висновку експерта

1. Висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні.

2. Для роз'яснення і доповнення висновку експерту можуть бути поставлені питання. Першою питання ставить експертові особа, за заявою якої призначено експертизу, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першим питання ставить експертові позивач і його представник.

3. Суд має право з'ясовувати суть відповіді експерта на питання учасників справи, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту учасниками справи.

4. Викладені письмово і підписані експертом роз'яснення і доповнення висновку приєднуються до справи.

Стаття 240. Відкладення розгляду справи або перерва в судовому засіданні

1. Суд відкладає розгляд справи у випадках, встановлених частиною другою статті 223 цього Кодексу.

2. Якщо спір, розгляд якого по суті розпочато, не може бути вирішено в даному судовому засіданні, судом може бути оголошено перерву в межах встановлених цим Кодексом строків розгляду справи, тривалість якої визначається відповідно до обставин, що її викликали, з наступною вказівкою про це в рішенні або ухвалі.

3. Про відкладення розгляду справи або перерву в судовому засіданні, місце, дату і час нового судового засідання або продовження судового засідання суд повідомляє під розписку учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, які були присутніми в судовому засіданні. Учасники справи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, які не прибули або яких суд вперше залучає до участі в судовому процесі, повідомляються про судові засідання ухвалами.

Стаття 250. Порядок складання та оформлення протоколів про окремі процесуальні дії

1. Під час вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням складається протокол. При його складанні можуть застосовуватися технічні засоби.

2. У протоколі вчинення окремої процесуальної дії зазначаються такі відомості:

9) основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їх представників та інших учасників справи, а також показання свідків, усне роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на поставлені їм додаткові питання; консультацій та висновків спеціалістів;

Стаття 252. Право суду зупинити провадження у справі

1. Суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

5) призначення судом експертизи;

Стаття 262. Окрема ухвала суду

4. Суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, подробиці доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування.

Стаття 298. Призначення експертизи

1. Суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу.

2. У виняткових випадках, коли особа, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною, явно ухиляється від проходження експертизи, суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу.

Стаття 299. Розгляд справ

1. Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника, особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, та представника органу опіки та піклування. З урахуванням стану здоров'я особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, її участь у розгляді справи може відбуватися у режимі відеоконференції з психіатричного чи іншого лікувального закладу, в якому перебуває така особа, про що суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Питання про виклик фізичної особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, вирішується в кожному випадку судом із урахуванням стану її здоров'я.

Для визначення фактичної можливості такої особи з'явитися в судове засідання, а також про можливість особисто дати пояснення по суті справи у разі необхідності суд може призначити відповідну експертизу.

Стаття 300. Рішення суду

4. Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та піклування або самої особи, визнаної недієздатною.

8. Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною повинно містити обставини, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, підтверджені відповідним висновком судово-психіатричної експертизи

Стаття 353. Ухвали, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду

1. Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо:

12) призначення експертизи;

Глава 3. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Стаття 423. Підстави перегляду

2. Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

2) встановлений вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення незаконного рішення у даній справі;

Стаття 500. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів

1. Суди України виконують доручення іноземних судів про надання правової допомоги щодо вручення викликів до суду чи інших документів, допиту сторін чи свідків, проведен-

ня експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, переданих їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено - дипломатичними каналами.

КОДЕКС АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Редакція від 04.11.2018

(витяги)

Стаття 10. Гласність судового процесу

10. Розгляд справи та вчинення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні проводиться з додержанням правил здійснення адміністративного судочинства. Під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а в разі необхідності - свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі. Суд попереджає зазначених осіб про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбуваються в закритому судовому засіданні.

Стаття 18. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

6. Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти, державні органи та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку.

Глава 2. Адміністративна юрисдикція

§ 1. Предметна юрисдикція

Стаття 19. справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів

1. Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема:

9) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

Стаття 38. Підстави для відводу (самовідводу) секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача

1. Секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі в адміністративному процесі та підлягають відводу (самовідводу) з підстав, визначених у частині першій статті 36 цього Кодексу.

2. Експерт, спеціаліст чи перекладач, крім того, не може брати участі в адміністративному процесі, якщо:

- 1) він перебував або перебуває в службовій або в іншій залежності від учасників справи;
- 2) він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді даної справи;
- 3) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань.

3. Участь секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача в судовому засіданні під час попереднього розгляду даної справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для їхнього відводу (самовідводу).

Стаття 39. Заява про відвід (самовідвід)

1. За наявності підстав, зазначених у статтях 36-38 цього Кодексу, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов'язані заявити самовідвід.

Стаття 44. Права та обов'язки учасників справи

1. Учасники справи мають рівні процесуальні права та обов'язки.
2. Учасники справи зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки.
3. Учасники справи мають право:
 - 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

Стаття 58. Особи, які не можуть бути представниками

1. Не може бути представником в суді особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок, або є помічником судді, що розглядає справу.

§ 3. Інші учасники судового процесу

Стаття 61. Особи, які є іншими учасниками судового процесу

1. Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст.

Стаття 68. Експерт

1. Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи.
2. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи.
3. Експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання.
4. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.
5. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.
6. Експерт має право:
 - 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
 - 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
 - 3) викладати у висновку експерта виявлені в ході проведення експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
 - 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
 - 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
 - 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України "Про судову експертизу".
7. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом до суду.
8. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо наданих на його запит матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Стаття 69. Експерт з питань права

1. Як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

2. Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

3. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Стаття 70. Спеціаліст

1. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо).

2. Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

Глава 5. Докази та доказування

§ 1. Основні положення про докази

Стаття 72. Поняття доказів

1. Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

2. Ці дані встановлюються такими засобами:

2) висновками експертів;

Стаття 81. Огляд доказів за їх місцезнаходженням

8. Суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста.

Стаття 82. Огляд речових доказів, що швидко псуються

2. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням учасника справи, для участі в огляді речових доказів, що швидко псуються, може бути залучено свідків, перекладачів, експертів, спеціалістів, а також здійснено фотографування і відеозапис.

Стаття 87. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів

1. Суди України виконують доручення іноземних судів про надання правової допомоги щодо вручення викликів до суду чи інших документів, допиту сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, переданих їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено - дипломатичними каналами.

Стаття 98. Повернення речових доказів

2. Речові докази, які є об'єктами, що вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються особам, які відповідно до закону мають право ними володіти. За

клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

§ 6. Висновок експерта

Стаття 101. Вимоги до висновку експерта

1. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством.

2. Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань.

Предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

3. Висновок експерта може бути наданий на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи.

4. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

5. Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

6. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

7. У висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом - також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

8. Якщо під час підготовки висновку експерт встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право включити до висновку свої міркування про ці обставини.

Стаття 102. Призначення експертизи судом

1. Суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) жодною стороною не наданий висновок експерта з цих самих питань або висновки експертів, надані сторонами, викликають обґрунтовані сумніви щодо їх правильності.

2. У разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову чи повторну експертизу.

3. При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. З урахуванням обставин справи суд має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза).

4. Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом.

5. Учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їх думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну.

6. Питання, які ставляться експерту, і його висновок з них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

7. Призначений судом експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

Стаття 103. Ухвала про призначення експертизи

1. Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій (яким) доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

2. Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу.

3. Ухвала про призначення експертизи направляється особам, яким доручено проведення експертизи, та учасникам справи. Об'єкти та матеріали, що підлягають дослідженню, направляються особі, якій доручено проведення експертизи (провідному експерту або експертній установі).

4. У разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань. Суд повідомляє учасників справи про вчинення зазначених дій, проте їх неявка не перешкоджає вчиненню цих дій.

5. В ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

6. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення призначений судом експерт невідкладно подає суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за поставленими питаннями.

Стаття 104. Проведення експертизи на замовлення учасників справи

1. Учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення.

2. Порядок проведення експертних досліджень та складення висновків експерта за результатами проведеного позасудового експертного дослідження визначається відповідно до законодавства.

3. Якщо позасудове експертне дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт має повідомити про це особу, яка до нього звернулася, в порядку, визначеному частиною четвертою статті 106 цього Кодексу.

4. Висновок експерта, складений за результатами позасудового експертного дослідження, під час якого був повністю або частково знищений об'єкт експертизи, який є доказом у справі, або змінено його властивості, не замінює сам доказ та не є підставою для звільнення від обов'язку доказування.

5. Висновок експерта, складений за результатами позасудового експертного дослідження, під час якого був повністю або частково знищений об'єкт експертизи або змінено його властивості, до розгляду судом не приймається, крім випадків, коли особа, яка його подає, доведе можливість проведення додаткової та повторної експертизи з питань, досліджених у висновку експерта.

6. У висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду та експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок.

7. Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має такі самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду.

8. За заявою учасника справи про наявність підстав для відводу експерта, який підготував висновок на замовлення іншої особи, такий висновок судом до розгляду не приймається, якщо суд визнає наявність таких підстав.

Стаття 105. Збирання матеріалів для експертного дослідження

1. Матеріали, необхідні для проведення експертизи, експерту надає суд, якщо експертиза призначена судом, або учасник справи, якщо експертиза проводиться за його замовленням. При призначенні експертизи суд з урахуванням думки учасників справи визначає, які саме матеріали необхідні для проведення експертизи. Суд може також заслухати призначених судом експертів з цього питання. Копії матеріалів, що надаються експерту, можуть залишатися у матеріалах справи.

2. Експерт не має права з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи, розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду та учасника справи, на замовлення якого проводилася експертиза, про її результати.

Призначений судом експерт не має права спілкуватися з учасниками судового процесу поза межами судового засідання, крім випадків вчинення інших дій, безпосередньо пов'язаних із проведенням експертизи.

3. При визначенні матеріалів, що надаються експерту чи експертній установі, суд у необхідних випадках вирішує питання про витребування відповідних матеріалів за правилами, визначеними цим Кодексом для витребування доказів.

4. У разі скасування судом ухвали про призначення експертизи призначений судом експертзобов'язаний негайно повернути суду матеріали та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи.

Стаття 106. Проведення експертизи

1. Експертиза проводиться у судовому засіданні або поза межами суду, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду, або якщо експертиза проводиться на замовлення учасника справи.

2. Якщо суд призначив проведення експертизи експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність.

3. Експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи.

4. Якщо експертне дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей:

1) призначений судом експерт має одержати на його проведення відповідний дозвіл суду, який оформляється ухвалою;

2) залучений учасником справи експерт має повідомити відповідного учасника справи про визначені цим Кодексом наслідки проведення такого експертного дослідження та одержати у такого учасника дозвіл на його проведення.

Стаття 107. Наслідки ухилення учасника справи від участі в експертизі

1. У разі ухилення учасника справи від подання до суду на його вимогу необхідних для проведення експертизи матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, що перешкоджає її проведенню, суд залежно від того, яка особа ухиляється, а також яке ця експертиза має значення, може визнати встановленою обставину, для з'ясування якої експертиза була призначена, або відмовити у її визнанні.

Стаття 108. Оцінка висновку експерта

1. Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 90 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивованим у судовому рішенні.

Стаття 109. Комісійна експертиза

1. Комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку знань.

2. Якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Стаття 110. Комплексна експертиза

1. Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

2. У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожен експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність.

3. Загальний висновок роблять експерти, компетентні в оцінці отриманих результатів і формулюванні єдиного висновку. У разі виникнення розбіжностей між експертами висновки оформлюються відповідно до частини другої статті 109 цього Кодексу.

Стаття 111. Додаткова і повторна експертизи

1. Якщо висновок експерта буде визнано неповним або неясним, за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може призначити додаткову експертизу, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

2. Якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи суд може призначити повторну експертизу, яка доручається іншому експерту (експертам).

§ 7. Висновок експерта у галузі права

Стаття 112. Зміст висновку експерта у галузі права

1. Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

1) застосування аналогії закону чи аналогії права;
2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

2. Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Стаття 113. Оцінка висновку експерта у галузі права судом

1. Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

2. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

§ 8. Забезпечення доказів

Стаття 114. Підстави та порядок забезпечення доказів

4. У разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів. У разі неподання позовної заяви у зазначений строк, повернення позовної заяви або відмови у відкритті провадження суд скасовує ухвалу про вжиття заходів забезпечення доказів не пізніше наступного дня після закінчення такого строку або постановлення судом ухвали про повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження.

Якщо ухвала про забезпечення доказів на момент її скасування була виконана повністю або частково, отримані судом докази (показання свідків, висновки експертів тощо) не можуть бути використані в іншій справі.

5. Особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів, у разі неподання позовної заяви у строк, визначений частиною четвертою цієї статті, а також у разі відмови у позові.

Стаття 115. Способи забезпечення доказів

1. Суд забезпечує докази допитом свідків, призначенням експертизи, витребуванням та оглядом письмових або речових доказів, у тому числі за місцем їх знаходження, заборорою вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язанням вчинити певні дії щодо доказів.

Глава 7. Судові виклики і повідомлення

Стаття 124. Повістки

1. Судові виклики і повідомлення здійснюються повістками про виклик і повістками-повідомленнями.

2. Повістки про виклик у суд надсилаються учасникам справи, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, а повістки-повідомлення - учасникам справи з приводу вчинення процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою.

3. Судовий виклик або судове повідомлення учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів здійснюється:

Глава 8. Судові витрати

Стаття 132. Види судових витрат

1. Судові витрати складаються із судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

2. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

3. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати:

3) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз;

Стаття 136. Попередня оплата судових витрат

1. Суд може зобов'язати учасника справи, який заявив клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням, попередньо (авансом) оплатити витрати, пов'язані з відповідною процесуальною дією.

Якщо клопотання заявили декілька учасників справи, необхідну грошову суму авансом в рівних частках сплачують відповідні учасники справи, а у випадках, коли відповідна процесуальна дія здійснюється з ініціативи суду - учасником (учасниками) справи, на якого (яких) суд поклав відповідний обов'язок.

2. У разі несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням та ухвалити

рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів за їх місцезнаходженням.

3. Суд, який розглядає справу по суті, може перерозподілити зазначені у цій статті витрати, оплачені учасником справи попередньо (авансом), відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених цим Кодексом.

Стаття 137. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз

1. Свідку у зв'язку з викликом до суду відшкодовуються витрати, що пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

2. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно до розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно до розміру мінімальної заробітної плати.

3. Спеціаліст, перекладач, експерт отримують винагороду за виконані роботи (надані послуги), пов'язані із справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

4. У випадках, коли сума витрат на оплату робіт (послуг) спеціаліста, перекладача, експерта або проведення експертизи повністю не була сплачена учасниками справи попередньо (авансом), суд стягує ці суми на користь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених цим Кодексом.

5. Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача чи експерта встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

6. Розмір витрат на оплату робіт (послуг) залученого стороною спеціаліста, перекладача чи експерта має бути співмірним із складністю відповідної роботи (послуг), її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт (надання послуг).

7. У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на оплату робіт (послуг) спеціаліста, перекладача чи експерта, які підлягають розподілу між сторонами.

Стаття 139. Розподіл судових витрат

2. При задоволенні позову суб'єкта владних повноважень з відповідача стягуються виключно судові витрати суб'єкта владних повноважень, пов'язані із залученням свідків та проведенням експертиз.

Стаття 143. Рішення щодо судових витрат

1. Суд вирішує питання щодо судових витрат у рішенні, постанові або ухвалі.

2. Учасники справи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі можуть оскаржити судові рішення щодо судових витрат, якщо це стосується їхніх інтересів.

Стаття 175. Подання відзиву

1. У строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, відповідач має право надіслати:

1) суду - відзив на позовну заяву і всі письмові та електронні докази (які можливо додати до суду), висновки експертів і заяви свідків, що підтверджують заперечення проти позову;

Стаття 195. Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції

6. Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно в приміщенні суду.

Стаття 206. Наслідки неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста

1. Якщо в судове засідання не з'явилися свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, суд за-слуховує думку учасників справи про можливість продовження судового розгляду справи за відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися, та постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи. Одночасно суд вирішує питання про відповідальність особи, яка не з'явилася.

Стаття 207. Роз'яснення прав і обов'язків експерта, присяга експерта

1. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює експерту його права та обов'язки, встановлені статтею 68 цього Кодексу, і попереджає його під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

2. Головуючий приводить експерта до такої присяги:

"Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості".

3. Присяга проголошується експертом усно, після чого він підписує текст присяги. Дія присяги поширюється і на ті випадки, коли висновок був складений до її проголошення. Підписаний експертом текст присяги та розписка приєднуються до справи.

4. Експертам, які працюють у державних експертних установах, роз'яснення прав і обов'язків експерта та приведення його до присяги здійснюються керівником експертної установи під час призначення особи на посаду та присвоєння кваліфікації судового експерта. Засвідчені печаткою експертної установи копії тексту присяги і розписки про ознайомлення з правами та обов'язками експерта і про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків подаються на вимогу суду.

Стаття 211. Дослідження доказів

1. Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази.

2. Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

3. Речові, письмові та електронні докази оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, визначених цим Кодексом, і пред'являються учасникам справи за їхнім клопотанням, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам.

4. Відтворення аудіо- і відеозапису проводиться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально обладнаному для цього.

5. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових і електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта.

Стаття 217. Дослідження письмових доказів

1. Письмові докази, у тому числі протоколи їх огляду, складені за судовим дорученням або в порядку забезпечення доказів, за клопотанням учасника справи пред'являються йому для ознайомлення, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам чи перекладачам, або оголошуються в судовому засіданні.

2. Учасники справи можуть ставити питання свідкам, експертам, спеціалістам з приводу письмових доказів.

Стаття 218. Оголошення та дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції

1. Зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути досліджений у відкритому судовому засіданні або оголошений за клопотанням учасника справи лише за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України.

Стаття 219. Дослідження речових та електронних доказів

1. Речові та електронні докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам справи, а в разі необхідності - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким подані для ознайомлення речові та електронні докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з доказом та його оглядом.

2. Протоколи огляду речових та електронних доказів, складені в порядку забезпечення доказів, виконання судового доручення або за результатами огляду доказів на місці, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні. Учасники справи можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів.

3. Учасники справи можуть ставити питання з приводу речових та електронних доказів експертам, спеціалістам, свідкам, які їх оглядали.

Стаття 221. Дослідження висновку експерта

1. Висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні.

2. Для роз'яснення і доповнення висновку експерта учасники справи, а також суд можуть поставити експерту питання. Першими ставлять питання експертові особа, яка викликала експерта, та її представник, а потім інші учасники справи. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першими ставлять питання експертові позивач і його представник. Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть ставити експертові питання в будь-який час дослідження висновку експерта.

3. Викладені письмово і підписані пояснення експерта приєднуються до справи.

Стаття 236. Зупинення провадження у справі

3. Суд має право зупинити провадження у справі в разі:

4) призначення судом експертизи - до одержання її результатів;

Стаття 243. Порядок ухвалення судових рішень

4. Окремим документом викладаються ухвали з питань:

10) призначення експертизи;

Стаття 294. Ухвали, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду

9) призначення експертизи;

Стаття 361. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

2. Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

3. У Кримінальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131):

"**Стаття 384.** Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу

1. Завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках";

16) у статті 242:

частину першу викласти в такій редакції:

"1. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права";

абзац перший частини другої викласти в такій редакції:

"2. Слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо";

17) статті 243 і 244 викласти в такій редакції:

"Стаття 243. Порядок залучення експерта

1. Експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження.

Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи

1. У разі якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, сторони кримінального провадження мають право звернутися з клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді.

2. У клопотанні зазначаються:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;

4) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

6. Слідчий суддя задовольняє клопотання, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта.

Слідчий суддя самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи.

7. До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені експертові особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

8. При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до положень статті 245 цього Кодексу.

9. Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він був залучений".

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
НАКАЗ
08.10.98 № 53/5

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
3 листопада 1998 р. за № 705/3145

Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень

{Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції № 144/5 від 30.12.2004; № 59/5 від 10.06.2005; № 126/5 від 29.12.2006; № 1198/5 від 15.07.2008; № 965/5 від 01.06.2009; № 1950/5 від 26.12.2012; № 1350/5 від 27.07.2015; № 1420/5 від 26.04.2017; № 83/5 від 10.01.2019; № 563/5 від 22.02.2019}

Відповідно до статей 7, 8 Закону України "Про судову експертизу" та з метою забезпечення єдиного підходу при проведенні судових експертиз і підвищення якості проведення судових експертиз **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі - Інструкція) та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі - Рекомендації), що додаються.

{Пункт 1 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1198/5 від 15.07.2008}

2. Управлінню експертного забезпечення правосуддя довести ці Інструкцію та Рекомендації до відома науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України, відомчих експертних служб, правоохоронних органів, суб'єктів підприємницької діяльності.

3. Управлінню експертного забезпечення правосуддя (Головченко Л.М.) та управлінню господарського забезпечення (Антонюк О.Л.) забезпечити видання в потрібній кількості затверджених цим наказом Інструкції та Рекомендацій.

4. Вважати такою, що втратила чинність, Інструкцію про організацію та здійснення судових експертиз в науково-дослідних судово-експертних установах Міністерства юстиції УРСР, затверджену наказом Міністра юстиції УРСР від 30.05.88 р.

5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра юстиції України Пасенюка О.М.

ІНСТРУКЦІЯ
про призначення та проведення судових експертиз
та експертних досліджень

І. Загальні положення

1.1. Призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі - експертизи та дослідження) судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі - експертні установи) та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ (далі - експерти), їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законами України "Про судову експертизу", "Про виконавче провадження", іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та цією Інструкцією.

Терміни, що використовуються в цій Інструкції, вживаються у значеннях, наведених у Кримінальному процесуальному, Цивільному процесуальному, Господарському процесуальному кодексах України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кодексі адміністративного судочинства України та Митному кодексі України.

1.2. Основними видами (підвидами) експертизи є:

1.2.1. Криміналістична: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; техногенних вибухів; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртвмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна.

{Підпункт 1.2.1 пункту 1.2 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015; із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

1.2.2. Інженерно-технічна: інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна); дорожньо-технічна; будівельно-технічна; оціночно-будівельна; земельно-технічна; оціночно-земельна; експертиза з питань землеустрою; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; електро-технічна; комп'ютерно-технічна; телекомунікаційна, електротransпортна експертиза; експертиза технічного стану ліфтів.

{Абзац перший підпункту 1.2.2 пункту 1.2 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Поряд із вказаними видами інженерно-технічних експертиз експертними установами можуть проводитись також інші їх види (підвиди) та комплексні технічні дослідження із залученням відповідних фахівців у певних галузях знань, у тому числі авіаційного та водного транспорту.

{Підпункт 1.2.2 пункту 1.2 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

1.2.3. Економічна: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій.

1.2.4. Товарознавча: машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання; автотоварознавча; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння.

{Підпункт 1.2.4 пункту 1.2 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

1.2.5. Експертиза у сфері інтелектуальної власності: літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна у сфері інтелектуальної власності.

1.2.6. Психологічна.

1.2.7. Мистецтвознавча.

1.2.8. Екологічна.

1.2.9. Військова.

{Пункт 1.2 розділу I доповнено новим підпунктом 1.2.9 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

1.2.10. Судово-ветеринарна.

{Пункт 1.2 розділу I доповнено новим підпунктом 1.2.10 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

1.2.11. Гемологічна.

{Пункт 1.2 розділу I доповнено новим підпунктом 1.2.11 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

1.2.12. З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики щодо вирішення питань, які потребують застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань, експертними установами організовується проведення інших видів експертиз (крім судово-медичної та судово-психіатричної), у тому числі й тих, що перебувають у стадії наукової розробки.

{Підпункт пункту 1.2 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

1.2.13. Згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи.

Первинною є експертиза, коли об'єкт досліджується вперше.

Додатковою є експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи.

Повторною є експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз).

Комісійною є експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), або керівником експертної установи.

Комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах.

1.3. Відповідно до чинного законодавства для юридичних і фізичних осіб на договірних засадах експертами проводяться експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи.

{Пункт 1.3 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

1.4. Під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо.

Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження)) належить до компетенції експерта.

1.5. Проведення експертиз, експертних досліджень з оцінки майна здійснюється на умовах і в порядку, передбачених Законом України "Про судову експертизу", з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні" щодо методичного регулювання оцінки майна.

1.6. Експертизи та дослідження проводяться експертними установами за зонами регіонального обслуговування згідно з Переліком регіональних зон обслуговування науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України, наведеним у додатку 1 до цієї Інструкції.

За наявності обставин, що зумовлюють неможливість або недоцільність проведення експертизи в експертній установі за зоною регіонального обслуговування, орган (особа), який (яка) призначає експертизу (залучає експерта), зазначивши відповідні мотиви, доручає її виконання експертам іншої експертної установи.

1.7. Експертизи та дослідження, що проводяться атестованими судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, здійснюються з урахуванням обмежень, передбачених статтею 7 Закону України "Про судову експертизу".

1.8. Підставою для проведення експертизи у кримінальному провадженні та у справах про адміністративні правопорушення відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом).

Підставою для проведення експертизи у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах є ухвала суду про призначення експертизи або договір з експертом чи експертною установою, укладений на замовлення учасника справи.

Підставою для проведення експертного дослідження є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

{Пункт 1.8 розділу I в редакції Наказів Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019, № 563/5 від 22.02.2019}

1.9. У випадках, передбачених законодавством, експертною установою надсилається рахунок вартості робіт за проведення експертиз (експертних досліджень).

1.10. При проведенні експертиз в експертній установі організаційне, матеріально-технічне забезпечення їх виконання, контроль за своєчасним проведенням і за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів з питань експертизи покладається на керівника експертної установи.

1.11. Якщо експерт здійснює судово-експертну діяльність у складі юридичної особи, що не є державною спеціалізованою установою, організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання експертиз та контроль за своєчасним їх проведенням покладаються на її керівника.

1.12. Експерти, які не є працівниками державних спеціалізованих установ та на професійній основі здійснюють судово-експертну діяльність, забезпечують проведення експертиз та досліджень відповідно до вимог Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізова-

них експертних установах, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 12 грудня 2011 року № 3505/5, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 12 грудня 2011 року за № 1431/20169.

1.13. Строк проведення експертизи встановлюється залежно від складності дослідження з урахуванням експертного навантаження фахівців керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) у межах:

10 календарних днів - щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів та вирішуваних питань і простих за характером досліджень;

30 календарних днів - щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або середньої складності за характером досліджень;

60 календарних днів - щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або складних за характером досліджень;

понад 60 календарних днів - щодо матеріалів із великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань (більше десяти), виходячи з фактично необхідного для експерта часу або особливо складних за характером досліджень (проведення досліджень з використанням криміналістичного обладнання (лазерного, оптичного, електронного), експериментальних досліджень, застосування декількох методів);

{Пункт 1.13 розділу I доповнено новим абзацом п'ятим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 563/5 від 22.02.2019}

понад 90 календарних днів - щодо матеріалів з особливо великою кількістю об'єктів та необхідністю вирішення питань, які потребують декількох досліджень, або якщо експертиза є комплексною чи потребує залучення фахівців з інших установ (у тому числі судово-медичних), підприємств, організацій.

{Пункт 1.13 розділу I доповнено новим абзацом шостим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 563/5 від 22.02.2019}

Більший розумний строк установлюється за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів.

У разі значного завантаження експерта та наявності у нього на виконанні одночасно понад десять експертиз, у тому числі комісійних та комплексних, зазначені терміни можуть бути збільшені з урахуванням необхідного часу на їх виконання.

Час попереднього вивчення матеріалів при проведенні простих та середньої складності досліджень не повинен перевищувати відповідно п'яти та десяти робочих днів; складних та особливо складних досліджень - відповідно п'ятнадцяти та двадцяти робочих днів.

У разі відмови органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), у погодженні запропонованого розумного строку проведення експертизи матеріали справи повертаються з пропозицією призначити експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, визначеним у статті 7 Закону України «Про судову експертизу».

У випадку невиконання клопотань експерта щодо надання додаткових матеріалів, несплати вартості експертизи протягом 45 календарних днів з дня направлення клопотання в порядку, передбаченому чинним законодавством, незабезпечення прибуття експерта, безперешкодного до-ступу до об'єкта дослідження, а також належних умов для його роботи (учинення перешкод з боку сторін, що беруть участь у справі, в обстеженні об'єкта) матеріали справи повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення.

Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надання матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта (повідомлення про неможливість надання висновку). Якщо закінчення встановленого строку проведення експертизи припадає на неробочий день, днем закінчення строку вважається наступний за ним робочий день.

У строк проведення експертизи не включається строк виконання клопотань експерта, усунення недоліків, допущених органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

{Пункт 1.13 розділу I в редакції Наказів Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015, № 83/5 від 10.01.2019}

II. Права, обов'язки та відповідальність експерта

2.1. Експерт має право:

ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи;

відповідно до процесуального законодавства заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;

у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення невідкладно заявляти клопотання органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), щодо уточнення поставлених експертові питань;

{Пункт 2.1 розділу II доповнено новим абзацом четвертим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

з дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), бути присутнім під час проведення процесуальних, виконавчих дій та ставити питання учасникам процесу, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи, та проводити окремі дослідження у їх присутності;

вказувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення;

у разі незгоди з іншими членами експертної комісії скласти окремий висновок;

викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень чи показань;

оскаржувати в установленому законодавством порядку дії та рішення органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), що порушують права експерта або порядок проведення експертизи;

на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав;

одержувати винагороду за проведення експертизи та відповідно до законодавства компенсацію (відшкодування) витрат за виконану роботу та витрат, пов'язаних із викликом для надання роз'яснень чи показань, у разі якщо це не є його службовим обов'язком.

Експерт може відмовитися від проведення експертизи, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, а витребувані додаткові матеріали не надані, або якщо поставлені питання виходять за межі його спеціальних знань. Повідомлення про відмову повинно бути вмотивованим.

{Абзац дванадцятий пункту 2.1 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

2.2. На експерта покладаються такі обов'язки:

заявити самовідвід за наявності передбачених законодавством обставин;

прийняти до виконання доручену йому експертизу;

особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання, а в разі необхідності роз'яснити його;

{Абзац п'ятий пункту 2.2 розділу II виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

повідомити в письмовій формі органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість її проведення та повернути надані матеріали справи та інші документи, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були надані;

з'явитися на виклик органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), для надання роз'яснень, показань чи доповнень з приводу проведеної експертизи або причин повідомлення про неможливість її проведення;

забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта);

не розголошувати без дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), чи суду про хід проведення експертизи та її результати.

У разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи експерт зобов'язаний негайно повернути матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи.

2.3. Експерту забороняється:

проводити експертизу без письмової вказівки керівника (заступника керівника) експертної установи, керівника структурного підрозділу;

передоручати проведення експертизи іншій особі;

самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно;

вирішувати питання, які виходять за межі спеціальних знань експерта та з'ясування питань права і надавати оцінку законності проведення процедур, регламентованих нормативно-правовими актами;

{Абзац п'ятий пункту 2.3 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

вступати у не передбачені порядком проведення експертизи контакти з особами, якщо такі особи прямо чи опосередковано зацікавлені в результатах експертизи;

зберігати матеріали справ та об'єкти експертних досліджень поза службовим приміщенням.

2.4. За надання завідомо неправдивого висновку, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення даних, що стали йому відомі під час проведення експертизи, експерт несе кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

За злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування або суду експерт несе адміністративну відповідальність згідно з чинним законодавством.

За допущені порушення під час проведення експертизи, що не тягнуть за собою кримінальної чи адміністративної відповідальності, експерт може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності згідно з чинним законодавством.

У разі завдання своїми діями майнової шкоди під час проведення експертизи експерт несе матеріальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

III. Оформлення матеріалів для проведення експертиз (досліджень)

3.1. Експертиза проводиться після подання органом (особою), який (яка) її призначив(ла) (залучив(ла) експерта), матеріалів, оформлених згідно з вимогами процесуального законодавства та цієї Інструкції.

3.2. До експертної установи (експерту) надаються: документ про призначення експертизи (залучення експерта), об'єкти, зразки для порівняльного дослідження та, за клопотанням експерта, - матеріали справи (протоколи оглядів з додатками, протоколи вилучення речових доказів тощо).

3.3. У документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначаються такі дані: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, що

призначила експертизу (залучила експерта); назва суду; назва справи та її номер; обставини справи, які мають значення для проведення експертизи; підстави для призначення експертизи; прізвище експерта або назва експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, які виносяться на вирішення експертів; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню (у тому числі порівняльних зразків та інших матеріалів, направлених експертові, або посилання на такі переліки, що містяться в матеріалах справи); інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

У документі про призначення експертизи (залучення експерта) перераховуються всі об'єкти, які направляються на експертне дослідження, із зазначенням точного найменування, кількості, міри ваги, серії та номера (для грошей НБУ та іноземної валюти), інші відмінні індивідуальні ознаки.

Якщо під час проведення експертизи об'єкт (об'єкти) дослідження може(уть) бути пошкоджений(і) або знищений(і), у документі про призначення експертизи (залучення експерта) повинен міститися дозвіл на його пошкодження або знищення.

Орієнтовний перелік питань, що можуть бути поставлені при проведенні відповідного виду експертизи, наведено в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 03 листопада 1998 року за № 705/3145 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 року № 1950/5) (далі - Рекомендації).

3.4. Вилучення об'єктів, що підлягають дослідженню, та відібрання зразків оформлюються протоколом згідно з вимогами процесуального законодавства. У них, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші обставини, що мають значення для вирішення поставлених питань. Протокол підписується всіма особами, які брали участь у вилученні об'єктів, відібранні зразків.

Об'єкти дослідження надсилаються в експертну установу (експертів) в упаковці, яка забезпечує їх збереження, та засвідчуються особою у передбаченому законодавством порядку. Речові докази і порівняльні зразки упаковуються окремо.

Для відібрання зразків орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), може залучити спеціаліста.

Якщо в матеріалах справи є дані про особливості виявлення, вилучення, зберігання об'єкта дослідження або про інші обставини, що могли вплинути на його властивості та ознаки, про них слід зазначити в документі про призначення експертизи (залучення експерта) та надіслати засвідчені належним чином копії протоколів процесуальних дій в експертну установу (експертів).

3.5. Коли об'єкт дослідження не може бути представлений експертів, експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта (крім об'єктів почеркознавчих досліджень), його описами та іншими матеріалами, доданими до справи в установленому законодавством порядку, якщо це не суперечить методичним підходам до проведення відповідних експертиз. Про проведення експертизи за такими матеріалами вказується в документі про призначення експертизи (залучення експерта) або письмово повідомляється експерт органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

{Пункт 3.5 розділу III із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

3.6. У разі призначення експертизи (залучення експерта) для проведення додаткової або повторної експертизи, крім матеріалів, зазначених у пункті 3.3 цього розділу, до експертної установи (експертів) надаються також висновки попередніх експертиз з усіма додатками (фотознімками, порівняльними зразками тощо), а також додаткові матеріали, що стосуються предмета експертизи, які були зібрані після надання первинного висновку.

У разі необхідності проведення додаткової або повторної експертизи у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначаються мотиви та підстави для її призначення.

3.7. У документі про призначення експертизи (залучення експерта) для проведення комплексної експертизи зазначаються її назва та експертна(і) установа (установи), експертам якої (яких) доручено її проведення, а в разі участі в її проведенні особи, яка не працює в експертній установі, - також прізвище, ім'я та по батькові, освіта, спеціальність, місце роботи, місце реєстрації цієї особи, інші дані. Якщо проведення комплексної експертизи доручено експертам декількох експертних установ, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначається, яка з них є провідною, тобто яка з них здійснює організацію проведення експертизи, зокрема координацію роботи експертів і зв'язок з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

Якщо проведення комплексної експертизи доручено співробітникам експертної установи та особі, яка не є працівником такої установи, провідною визначається експертна установа.

Документ про призначення експертизи (залучення експерта) для проведення комплексної експертизи направляється в кожну з експертних установ-співвиконавців, а також особі, яка не є працівником експертної установи. Об'єкти дослідження і матеріали справи направляються провідній експертній установі.

Якщо в документі про призначення експертизи (залучення експерта) провідну експертну установу не визначено, вона визначається за згодою між керівниками установ, а якщо вони не дійшли до згоди, - то органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), для проведення комплексної експертизи.

3.8. Оформлення матеріалів для призначення комісійної експертизи здійснюється за правилами, викладеними в пункті 3.7 цього розділу.

3.9. Якщо необхідно провести експертизу (дослідження) на місці події або огляд об'єкта за його місцезнаходженням, орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта) (замовив(ла) дослідження), повинен(на) забезпечити прибуття експерта, безперешкодний доступ до об'єкта, а також належні умови для його роботи, а в разі потреби викликати учасників процесу або інших осіб. У разі неявки осіб чи їх законних представників, що викликалися, у визначений час на місце події або огляду об'єкта дослідження (огляд) проводиться без їх участі, про що зазначається у висновку.

IV. Організація проведення експертиз (досліджень) та оформлення їх результатів

4.1. Керівник експертної установи розглядає отримані матеріали і доручає відповідному структурному підрозділу експертної установи організувати проведення експертизи.

При цьому він може безпосередньо призначити експерта та встановити строк виконання експертизи відповідно до вимог цієї Інструкції або передати вирішення цих питань заступнику керівника експертної установи чи керівникові підрозділу. Якщо в експертній установі не проводяться певні види експертиз та відсутні фахівці з певної галузі спеціальних знань, керівник експертної установи повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та повертає матеріали справи без виконання.

4.2. У разі коли призначена первинна, додаткова, повторна або комплексна експертиза за процесом дослідження чи наданими об'єктами не є такою по суті, керівник експертної установи організовує проведення відповідної експертизи, а у вступній частині висновку зазначаються мотиви зміни її процесуального визначення відповідно до законодавства.

4.3. Якщо в одному документі про призначення експертизи (залучення експерта) є питання, що стосуються різних видів експертиз, не пов'язаних між собою, керівник установи визначає, які питання підлягають вирішенню у відповідному підрозділі та послідовність їх виконання.

4.4. Якщо отримані матеріали оформлені з порушеннями, які виключають можливість організації проведення експертизи, керівник експертної установи терміново у письмовій формі повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

Якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не вживає належних заходів для усунення цих перешкод, керівник експертної установи по закінченні тридцяти календарних днів з дня направлення повідомлення повертає йому (їй) матеріали.

4.5. Організуючи виконання комплексної експертизи, керівник експертної установи доручає проведення досліджень відповідним підрозділам експертної установи, визначає, який з них є провідним.

Керівник провідного підрозділу за погодженням з керівниками інших підрозділів формує комісію експертів і призначає голову експертної комісії.

Якщо комплексна експертиза виконується експертами кількох експертних установ, комісія експертів формується керівником провідної експертної установи разом з керівниками інших експертних установ - співвиконавців. Голову комісії призначає керівник провідної експертної установи.

4.6. Експерт, призначений головою комісії, не має переваг перед іншими співвиконавцями при вирішенні поставлених питань. Голова комісії виконує лише організаційні функції, а саме:

- скликає нараду експертів, на якій ознайомлює їх з документом про призначення експертизи (залучення експерта) та матеріалами, які надійшли на дослідження;

- організовує розробку спільної програми досліджень, у тому числі з визначенням послідовності та строків виконання окремих досліджень; у разі неузгодження дій комісії при виконанні досліджень чи порушення їх послідовності повідомляє про це керівника експертної установи;

- організовує попереднє вивчення досліджуваних об'єктів членами комісії;

- здійснює зв'язок з керівниками експертних установ (підрозділів), співробітники яких є членами комісії, контролює строки проведення окремих досліджень і координує виконання всієї програми досліджень;

- керує проміжними та підсумковими нарадами експертів;

- складає проект висновку (повідомлення про неможливість надання висновку) або доручає одному з членів комісії.

4.7. Якщо проведення комплексної експертизи не може бути здійснене силами експертів даної експертної установи, її керівник повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та просить залучити до проведення експертизи експерта відповідної спеціалізації. Залучення такого експерта проводиться з дотриманням вимог процесуального законодавства України.

4.8. Якщо проведення комплексної експертизи, призначеної різним експертним установам, одним із членів комісії не розпочато протягом тридцяти календарних днів, а без її результатів подальше проведення досліджень іншими членами комісії неможливе, керівник експертної установи, що здійснював організацію роботи комісії, повідомляє про це орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). Після цього, якщо протягом тридцяти календарних днів заходи з організації роботи комісії не вживаються, матеріали повертаються замовнику без виконання.

4.9. Організація проведення комісійної експертизи здійснюється за правилами, викладеними в пунктах 4.5 - 4.8 цього розділу.

4.10. Спільний висновок комісії експертів підписується експертами, які брали участь у сукупній оцінці результатів усіх досліджень і дійшли згоди.

Якщо згоди між ними не було досягнуто, складаються декілька висновків експертів (за кількістю точок зору) або один, у якому вступна і дослідницька частини підписуються всіма

експертами, а заключна - окремими з відповідними висновками або згідно з проведеними ними дослідженнями.

4.11. Якщо експерт порушив клопотання про надання йому додаткових матеріалів, але протягом сорока п'яти календарних днів не отримав відповіді, він письмово повідомляє орган (особу), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), про неможливість надання висновку.

Якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), звернувся(лась) до експертної установи про продовження строків подання додаткових матеріалів, керівник установи може призупинити проведення досліджень на строк до 30 календарних днів.

{Пункт 4.11 розділу IV із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

4.12. При проведенні дослідження експерт повинен уживати заходів щодо збереження наданих на експертизу об'єктів, аби не допустити їх знищення або пошкодження.

Якщо за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, а в документі про призначення експертизи (залучення експерта) відсутній дозвіл на пошкодження (знищення) цього об'єкта, то на його пошкодження чи знищення має бути отримана письмова згода органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

У разі пошкодження чи знищення об'єкта в процесі дослідження до висновку експертизи вноситься про це відповідний запис. Пошкоджені під час дослідження об'єкти або їх залишки повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

Документальні матеріали, які були об'єктом дослідження, а також надані для порівняльного дослідження зразки позначаються відповідними штампами і після проведення експертизи (дослідження) повертаються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

4.13. Висновок експерта (повідомлення про неможливість надання висновку) розглядається керівником підрозділу та керівником експертної установи (або його заступником) і направляється органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

Якщо при ознайомленні з висновком експерта буде встановлено, що дослідження проведені з недотриманням чи відхиленням від методики дослідження, керівник експертної установи може передоручити проведення судової експертизи комісії експертів, до якої включається також експерт, який проводив попереднє дослідження.

Висновок експерта або повідомлення про неможливість надання висновку, який дається поза експертною установою (у судовому засіданні, на місці події), розглядається керівником експертної установи після надходження матеріалів експертизи до експертної установи. Про зауваження, які виникли в керівника експертної установи після ознайомлення з висновком експерта (повідомлення про неможливість надання висновку), він може повідомити органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

У разі виявлення у висновку експерта технічних помилок та/або недоліків за рішенням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), або керівника установи висновок повертається експерту для доопрацювання.

{Пункт 4.13 розділу IV доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

4.14. Висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки).

У вступній частині висновку експерта зазначаються:

дата надходження документа про призначення експертизи (залучення експерта);

найменування експертної установи та/або ім'я, прізвище, по батькові експерта;

документ про призначення експертизи (залучення експерта), його найменування і дата складання, найменування органу та/або посада і прізвище особи, який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта);

справа, за якою вона призначена (кримінальна, про адміністративне правопорушення, цивільна, господарська, адміністративна тощо, номер справи);

перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, та зразків (у разі надходження);

відомості про надані матеріали справи (у тому числі вид (назва) матеріалів (документів) та кількість аркушів);

спосіб доставки та вид упаковки досліджуваних об'єктів із зазначенням у необхідних випадках відомостей про те, чи впливав спосіб упаковки на їх збереженість;

запис про відповідність матеріалів та об'єктів, що надійшли до експертної установи (експерта), матеріалам, зазначеним у документі про призначення експертизи (залучення експерта);

перелік питань (дослівно у формулюванні документа про призначення експертизи (залучення експерта)), які поставлено на вирішення експертизи; якщо питання сформульовано неясно або його редакція не відповідає рекомендаціям, але зміст завдання експертові зрозумілий, то після наведення питання в редакції документа про призначення експертизи (залучення експерта) він може дати відповідні роз'яснення і викласти питання в редакції, що відповідає зазначеним рекомендаціям; якщо поставлено декілька питань, експерт має право згрупувати їх і викласти в послідовності, яка забезпечує найдоцільніший порядок дослідження; якщо деякі питання, що містяться у документі про призначення експертизи (залучення експерта), вирішувались при проведенні експертиз різних видів, - відомості (експертна установа, номер та дата висновку) про ці експертизи; якщо питання, які поставлені на вирішення експертизи, доцільно вирішувати в іншому порядку, ніж той, що визначений у документі про призначення експертизи (залучення експерта), - зазначається, у якому порядку вирішуватимуться ці питання;

питання, які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи (якщо таке розглядалось);

{Абзац дванадцятий пункту 4.14 розділу IV із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

дані про експерта (експертів): прізвище, ім'я та по батькові, посада, клас судового експерта, науковий ступінь та вчене звання, освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень, експертна спеціальність, стаж експертної роботи, дата та номер видачі свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта, ким видано та строк дії;

попередження (обізнаність) експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України або за відмову від надання висновку за статтею 385 Кримінального кодексу України;

{Абзац чотирнадцятий пункту 4.14 розділу IV із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

дата направлення клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, дата надходження додаткових матеріалів або відомостей про наслідки розгляду клопотання; обставини справи, які мають значення для надання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання;

при проведенні додаткових або повторних експертиз зазначаються відомості про первинну (попередні) експертизу (експертизи) (прізвище експерта, назва експертної установи чи місце роботи експерта, номер і дата висновку експертизи, зміст заключних висновків первинної (попередніх) експертизи (експертиз)); зміст питань, які були поставлені перед експертом на додаткове або повторне вирішення, а також мотиви призначення додаткової або повторної експертизи, які зазначені у документі про призначення експертизи (залучення експерта), якщо у ньому такі мотиви відсутні, про це робиться відповідний запис;

відомості про процесуальні підстави та осіб, які були присутні під час проведення досліджень (прізвище, ініціали, процесуальний статус);

нормативні акти, методики, рекомендована науково-технічна та довідкова література з Переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 липня 2010 року № 1722/5, інші інформаційні джерела, які використовувались експертом при вирішенні поставлених питань, за правилами бібліографічного опису, із зазначенням реєстраційних кодів методик проведення судових експертиз з Реєстру методик проведення судових експертиз, який ведеться відповідно до Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 року № 1666/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2008 року за № 924/15615.

4.15. У дослідницькій частині висновку експерта описуються процес дослідження та його результати, а також дається обґрунтування висновків з поставлених питань.

Дослідницька частина повинна включати:

відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, умови їх застосовування;

посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;

експертну оцінку результатів дослідження.

Опис процесу застосовування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів можуть обмежуватись викладенням кінцевих результатів. У зазначених випадках графіки, діаграми, таблиці, матеріали експертних експериментів мають зберігатись у наглядних експертних провадженнях і на вимогу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), можуть надаватись їм для ознайомлення.

За наявності в документі про призначення експертизи (залучення експерта) питань, які не належать до предмета експертизи або не входять до компетенції експерта, указуються причини, з яких ці питання не можуть бути вирішені.

Узагальнення та оцінка результатів окремих досліджень, які є підставою для формулювання висновків, можуть викладатись у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експерта.

У дослідницькій частині висновку експерта при проведенні повторної експертизи вказуються причини розбіжностей з висновками попередніх експертиз, якщо такі розбіжності мали місце.

4.16. У заключній частині викладаються висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, що визначена у вступній частині.

На кожне з поставлених питань має бути дано відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити.

Якщо заключний висновок не може бути сформульований у стислій формі, допускається посилання на результати досліджень, викладені у дослідницькій частині.

4.17. Висновок експерта (експертів) оформлюється на бланку експертної установи і підписується експертом (експертами), який (які) проводив(ли) дослідження. Підписи у заключній частині засвідчуються відбитком печатки експертної установи на кожній сторінці тексту заключних висновків. Якщо до висновку експерта додаються фототаблиці, креслення, схеми, діаграми тощо, вони також підписуються експертом (експертами); підписи засвідчуються відбитком печатки експертної установи.

Якщо експерт не є працівником державної спеціалізованої установи і працює на професійній основі самостійно, він засвідчує наданий ним висновок своїм підписом і печаткою із зазначенням реєстраційного номера облікової картки платника податків (ідентифікаційного номера) або серії та номера паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків).

4.18. Висновок експертів при проведенні комісійної або комплексної експертизи складається за правилами, викладеними в пунктах 4.14 - 4.17 цього розділу, з урахуванням таких особливостей:

у вступній частині додатково зазначаються дані про голову комісії експертів та відомості про експертизи, результати яких задані органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), як вихідні дані;

дослідження, які проводились окремими експертами, описуються у відповідних розділах дослідницької частини, що підписуються цими експертами із зазначенням їх прізвищ;

узагальнення та оцінка результатів досліджень фіксуються у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експертів.

4.19. При проведенні первинної експертизи співробітниками однієї експертної установи висновок експерта (експертів) та додатки до нього складаються у двох примірниках, один з яких направляється органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), а другий оформлюється як наглядове провадження і зберігається в архіві експертної установи.

При проведенні повторної експертизи співробітниками однієї експертної установи висновок і додатки до нього складаються:

у двох примірниках - у разі якщо висновки повторної експертизи повністю підтверджують висновки первинної (попередньої) експертизи. Перший примірник направляється органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), другий оформлюється як наглядове провадження і залишається в архіві експертної установи, що проводила повторну експертизу;

у чотирьох примірниках - у випадку непідтвердження (повністю або частково) повторною експертизою висновків первинної (попередньої) експертизи. Перший примірник направляється органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), другий оформлюється як наглядове провадження і залишається в архіві експертної установи, що проводила повторну експертизу, третій направляється до експертної установи, яка проводила первинну (попередню) експертизу, четвертий направляється до Міністерства юстиції України.

На повторні експертизи складаються контрольні картки за формою, наведеною у додатку 2 до цієї Інструкції, які надсилаються у термін до 5 днів експертній установі (експертові), у якій виконувалась первинна (попередня) експертиза, та до Міністерства юстиції України. Один примірник картки залишається в експертній установі, що проводила повторну експертизу.

При проведенні експертиз експертами декількох експертних установ наглядові провадження оформлюються у кількості, яка відповідає кількості експертних установ, що були зайняті в її проведенні.

Висновки експерта (експертів) з додатками направляються органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), керівником експертної установи (керівником провідної експертної установи).

4.20. Висновок експерта при проведенні експертизи під час судового розгляду складається за правилами, визначеними цим розділом, з урахуванням такого винятку:

якщо з питань, які вирішувались під час судового розгляду, експертом проводилась експертиза на попередніх стадіях процесу, він має право послатись на її результати.

Другий примірник висновку експерта при проведенні експертизи під час судового розгляду і копія документа про призначення експертизи (залучення експерта) подаються експертом до експертної установи.

4.21. Повідомлення про неможливість надання висновку складається з трьох частин: вступної, мотивувальної та заключної.

У вступній частині викладаються відомості, наведені в пункті 4.14 цього розділу. У повідомленні про неможливість надання висновку експерт попереджається про кримінальну відповідальність за статтею 385 Кримінального кодексу України.

У мотивувальній частині викладаються причини, які обумовили неможливість надання висновку.

У заключній частині вказується про неможливість надання висновку.

Повідомлення про неможливість надання висновку оформлюється на бланку експертної установи, підписується експертом; підпис у заключній частині засвідчується відбитком печатки експертної установи.

Повідомлення про неможливість надання висновку складається у двох примірниках. Один примірник керівник експертної установи надсилає органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), а другий оформлюється як наглядове провадження і залишається в архіві експертної установи.

Якщо таке повідомлення надається під час судового розгляду, воно складається і підписується експертом у двох примірниках, один з яких подається до суду, а другий - керівникові експертної установи.

Якщо з одних питань експерт може дати відповідь, а з інших є підстави для повідомлення про неможливість надання висновку, складається один документ - висновок експерта. У цьому випадку експерт попереджається про кримінальну відповідальність за статтями 384, 385 Кримінального кодексу України.

4.22. Предмети та документи, що були об'єктами експертного дослідження, підлягають поверненню органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), разом з висновком експертизи або повідомленням про неможливість надання висновку.

Великогабаритні предмети та інші об'єкти, що не підлягають пересиланню поштою (вибухові та легкозаймисті речовини, дорогоцінні метали та каміння, вогнепальна зброя, патрони, боєприпаси, сильнодіючі, отруйні речовини тощо), отримуються в експертній установі особисто або представником за дорученням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після пред'явлення документа, що засвідчує його (її) особу.

4.23. Експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення експертиз. Хід і результати таких досліджень викладаються у висновку експертного дослідження.

Висновок експертного дослідження складається за структурою і змістом висновку експерта, за такими винятками:

у вступній частині висновку зазначається, хто і коли звернувся до установи чи безпосередньо до експерта із замовленням про проведення дослідження;

опускається запис, який стосується відповідальності особи, що проводить дослідження, за надання завідомо неправдивого висновку.

{Пункт 4.23 розділу IV в редакції Наказів Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019, № 563/5 від 22.02.2019}

{Інструкція в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1950/5 від 26.12.2012}

Додаток 1
до Інструкції про призначення
та проведення судових експертиз та експертних досліджень
(пункт 1.6)
(у редакції наказу Міністерства юстиції України
26.04.2017 № 1420/5)

ПЕРЕЛІК

регіональних зон обслуговування науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Дніпропетровська і Запорізька області.

Донецький науково-дослідний інститут судових експертиз.

Донецька і Луганська області.

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз.

м. Київ, Вінницька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області.

Кримський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Автономна Республіка Крим.

Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Волинська, Закарпатська, Львівська та Рівненська області.

Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Миколаївська, Одеська та Херсонська області.

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса.

Сумська, Полтавська, Харківська області та м. Севастополь.

Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності.

Зона обслуговування поширюється на всі регіони.

{Додаток 1 в редакції Наказів Міністерства юстиції № 1950/5 від 26.12.2012, № 1420/5 від 26.04.2017}

КОНТРОЛЬНА КАРТКА
за повторною експертизою № _____ від _____ року

1. Експертна установа, що проводить повторну експертизу (експерт) _____

2. Вид судової експертизи _____

3. Експертиза призначена (органом, особою) _____

4. Підстави для призначення повторної експертизи _____

5. Повторно поставлено питань _____

6. Вид, кількість об'єктів _____

7. Установа(и), що проводила(и) попередню(і) експертизу(и); номер і дата проведеної експертизи. Прізвище, ім'я та по батькові, стаж експертної роботи _____

8. Склад експертної комісії, що проводила повторну експертизу. Прізвища, імена та по батькові, стаж роботи експертів _____

9. Відповідність висновків повторної експертизи висновкам попередньої експертизи (співпали повністю, частково, не співпали зовсім) _____

Зміст питань, поставлених повторно	Зміст висновків, що не співпали		Причини розбіжностей висновків (навести думку експерта, який проводив повторну експертизу)
	з попередньою експертизою (висновком спеціаліста), зазначити № експертизи	з повторною експертизою (висновком спеціаліста)	

Експерт(и): _____

Кодифікатор причин розбіжностей:

1. Недостатність або незадовільна якість наданих на дослідження матеріалів (вихідних даних).
2. Неправильна оцінка виявлених ознак.
3. Неповнота проведеного дослідження.
4. Неправильний вибір схеми або методики дослідження.
5. Неправильне застосування методики дослідження.
6. Помилка у розрахунках, виборі параметрів, коефіцієнтів.
7. Вихід експерта за межі компетенції.
8. Відсутність необхідних або використання застарілих приладів та обладнання.
9. Неправильна організація експертного дослідження.
10. Інші причини (вказати які).

Керівник установи _____

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

{Додаток 2 в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1950/5 від 26.12.2012}

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з питань підготовки та призначення судових експертиз
та експертних досліджень**

I. Криміналістичні експертизи

1. Почеркознавча експертиза

1.1. Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (літерних та цифрових) і підпису. Такою експертизою вирішуються і деякі неідентифікаційні завдання (установлення факту виконання рукописного тексту під впливом будь-яких факторів, що заважають (природних: хворобливий стан, хронічні захворювання, вікові зміни; тимчасових зовнішніх: незвичне тримання засобу для писання, незвична поза, обмеження зорового контролю тощо; тимчасових внутрішніх: алкогольне сп'яніння, фармакологічні, наркотичні засоби тощо; штучних: викривлення письма зміненими рухами); визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо).

Об'єктом почеркознавчої експертизи є почерковий матеріал, в якому відображені ознаки почерку певної особи у тому обсязі, в якому їх можна виявити для вирішення поставлених завдань.

Для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються оригінали документів.

{Пункт 1.1 глави 1 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

1.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи виконано рукописний текст (рукописні записи) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) певною особою?

Чи виконані рукописні тексти (рукописні записи) у документі (документах) (назва документа та його реквізити, графа, рядок) однією особою?

Чи виконано підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої зазначено підпис) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) тією особою, від імені якої він зазначений, чи іншою особою?

Чи виконано рукописний текст у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) під впливом збиваючих факторів (природних, штучних)?

Чи виконано підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої зазначено підпис) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) під впливом збиваючих факторів (природних, штучних)?

{Абзац сьомий пункту 1.2 глави 1 розділу I виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

{Абзац восьмий пункту 1.2 глави 1 розділу I виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Особою якої статі виконано рукописний текст?

До якої групи за віком належить виконавець рукописного тексту?

1.3. Для проведення досліджень орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) надати експерту вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку (цифрових записів, підпису) особи, яка підлягає ідентифікації.

Вільними зразками є рукописні тексти, рукописні записи (літерні та цифрові), підписи, достовірно виконані певною особою до відкриття кримінального провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, цивільних, адміністративних чи господарських справах і не пов'язані з їх обставинами; умовно-вільними є зразки почерку та (або) підпису, виконані певною особою до відкриття провадження у справі, але пов'язані з обставинами цієї справи або виконані після відкриття провадження у справі та є як пов'язаними зі справою, так і не пов'язаними з її обставинами; експериментальні зразки почерку та (або) підпису, що виконані за завданням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), у зв'язку з призначенням такої експертизи.

{Абзац другий пункту 1.3 глави 1 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

1.4. Перед приєднанням вільних та умовно-вільних зразків до матеріалів справи орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), має пред'явити їх особі, яка підлягає ідентифікації. У документі, що є підставою для проведення експертизи, орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), зобов'язаний (зобов'язана) зазначити документи, у яких містяться вільні, умовно-вільні зразки почерку та (або) підпису особи.

{Абзац перший пункту 1.4 глави 1 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

У разі неможливості пред'явити зазначені зразки (смерть виконавця, від'їзд тощо) як зразки слід надавати документи або інші папери, на яких рукописні тексти (підписи) достовірно виконані особою, щодо якої ставиться питання з ідентифікації її як виконавця досліджуваного рукопису (наприклад, заяву про отримання паспорта (форма № 1), паспорт, різного роду посвідчення, на яких є власноручний підпис, тощо).

1.5. Вільні зразки по змозі повинні відповідати об'єкту, який досліджується, за часом виконання, за видом матеріалів письма (папір, олівець, кулькова ручка тощо), за формою документа (накладні, відомості тощо), за його змістом та цільовим призначенням.

Якщо текст (підпис), що досліджується, виконано друкованими літерами або спеціальним шрифтом, слід по змозі надати вільні зразки аналогічного характеру.

1.6. Відбирати експериментальні зразки почерку необхідно у два етапи. На першому етапі особа, почерк якої підлягає ідентифікації, виконує текст за тематикою, близькою до досліджувального об'єкта, у звичних умовах (сидячи за столом, із звичним приладдям письма, при денному освітленні). На другому етапі зразки відбираються під диктовку тексту, аналогічного за змістом тому, що досліджується, або спеціально складеного тексту, який містить фрази, слова і цифри, узяті з рукописного тексту, що досліджується. На цьому етапі зразки відбираються в умовах, що максимально наближаються до тих, у яких виконувався рукописний текст, що досліджується, тобто в тій самій позі (лежачи, стоячи тощо), таким самим приладдям письма та на папері того самого виду (за розміром, лінуванням, характером поверхні тощо), що й документ, який досліджується. Якщо буде помічено, що той, хто пише, намагається змінити свій почерк, темп диктовки слід прискорити.

У разі коли тексти, що досліджуються, і особливо підписи виконувались на бланках (касові ордери, квитанції, поштові перекази, платіжні відомості тощо), експериментальні зразки слід відбирати на таких самих бланках або на папері, що розграфлений відповідно до бланка.

Якщо розташування підпису, що досліджується, не визначається характером документа, експериментальні зразки відбираються на окремих аркушах як лінованого, так і нелінованого паперу.

Після нанесення 10 - 15 експериментальних підписів аркуші паперу треба міняти.

Якщо рукописний текст, що досліджується, виконано друкованими літерами і цифрами або спеціальним шрифтом (креслярським, бібліотечним тощо), експериментальні зразки на другому етапі також повинні бути виконані друкованими літерами і цифрами або відповідним шрифтом.

Перепишування з документа, що досліджується, або з машинописного (друкарського) тексту неприпустиме.

Якщо вбачаються підстави, що виконавець досліджуваного рукописного тексту намагався змінити свій почерк (писав лівою рукою, з іншим нахилом тощо), додатково відбираються зразки, виконані таким самим чином.

Якщо дослідженню підлягає рукописний текст, то вільні та експериментальні зразки надаються у вигляді текстів. При дослідженні підписів та обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) вільні та експериментальні зразки надаються як у вигляді відповідних текстів (записів), так і у вигляді підписів.

1.7. Експериментальні зразки посвідчуються органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). У посвідчувальному написі зазначаються прізвище, ім'я та по батькові виконавця, а також особливості зразка (написані лівою рукою, спеціальним шрифтом тощо).

1.8. Як вільні, так і експериментальні зразки буквеного або цифрового письма бажано надавати не менше ніж на 15 аркушах. Чим коротший досліджуваний текст (запис), тим більша потреба у вільних зразках. Вільні зразки підпису надаються по змозі не менше ніж на 15 документах, експериментальні - у кількості не менше 5 - 8 аркушів.

1.9. Якщо необхідно встановити, чи виконаний підпис від імені певної особи іншою особою, надаються вільні та експериментальні зразки почерку та підписів обох осіб. При цьому додатково відбираються експериментальні зразки почерку передбачуваного виконавця не менше ніж на 10 - 15 аркушах у вигляді записів прізвища та ініціалів особи, від імені якої виконано підпис.

1.10. При вилученні вільних зразків підписів особи, від імені якої виконано досліджуваний підпис, слід відшукувати документи з варіантом підпису, найбільш схожим на підпис, що досліджується. Такі підписи найчастіше зустрічаються у документах, аналогічних досліджуваному.

При відібранні експериментальних зразків підпису особи, від імені якої виконано підпис, слід запропонувати їй розписатися всіма застосовуваними нею варіантами підписів.

Якщо з певних причин виконати будь-які вимоги, що стосуються відбирання та надання зразків, не було можливості, про це слід указати в документі про призначення експертизи (залучення експерта).

1.11. Якщо необхідно дослідити велику кількість почеркових об'єктів, їх доцільно розділити на групи (за особами, від імені яких виконано підписи, епізодами справи, видами документів тощо) і за кожною групою призначити окрему експертизу.

{Абзац перший пункту 1.11 глави 1 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Документи кожної групи доцільно пронумерувати (у вільних від тексту місцях), вказати один раз у документі про призначення експертизи (залучення експерта) назву документа і його порядковий номер і надалі посилатись тільки на порядковий номер документа.

Якщо виникають труднощі, пов'язані з призначенням багатооб'єктних експертиз підписів, доцільно отримати консультацію експерта (спеціаліста).

1.12. У документі про призначення експертизи (залучення експерта) слід указати на встановлені органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), особливі обставини виконання рукописного тексту, які могли вплинути на змінення ознак почерку (незвична поза або незвичний стан виконавця тощо). Якщо є дані, що виконавцем є особа, у якої порушена координація рухів, про це також слід повідомити експерта. У разі виконання рукописного тексту особою похилого або старечого віку потрібно надати відомості про рік її народження і стан здоров'я на момент можливого виконання об'єкта почерку, що досліджується.

1.13. Достатність та якість наданих для проведення експертизи зразків почерку та підпису особи визначаються експертом у кожній конкретній експертній ситуації.

Критерієм достатності обсягу порівняльного матеріалу вважається надання такої його кількості, за якою можливо виявити індивідуальність, варіаційність та стійкість ознак в досліджуваному об'єкті і зразках почерку (підпису) певного виконавця.

{Главу 1 розділу I доповнено новим пунктом 1.13 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

2. Лінгвістична експертиза мовлення

Лінгвістична експертиза мовлення поділяється на підвиди: лінгвістична експертиза писемного мовлення та лінгвістична експертиза усного мовлення.

Об'єктом дослідження лінгвістичної експертизи писемного мовлення є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений у писемній формі.

Об'єктом дослідження лінгвістичної експертизи усного мовлення є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений в усній формі і зафіксований у (відео) фонограмі.

У межах лінгвістичної експертизи писемного мовлення проводяться авторознавчі та семантико-текстуальні дослідження.

У межах лінгвістичної експертизи усного мовлення проводяться ідентифікаційні та діагностичні дослідження усного мовлення особи та семантичні дослідження усного мовлення.

2.1. Лінгвістична експертиза писемного мовлення поділяється на авторознавчу експертизу та семантико-текстуальну експертизу.

2.1.1. Основним завданням авторознавчої експертизи є ідентифікація автора тексту.

Авторознавчою експертизою вирішуються ідентифікаційні завдання (щодо ототожнення особи автора тексту), а також діагностичні завдання (щодо умов, особливостей складання тексту, факту викривлення ознак писемного мовлення, місця формування мовленнєвих навичок, рідної мови, освіти автора документа тощо).

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

Чи є певна особа автором наданого на дослідження тексту?

Чи є певна особа автором декількох різних текстів?

Чи є автор та виконавець тексту однією або різними особами?

Чи даний текст складений кількома авторами?

Які риси соціально-біографічного портрета автора можна встановити за даним текстом?

Якою є основна мова спілкування певної особи - автора даного тексту?

Яким є місце формування мовленнєвих навичок (рідна мова) певної особи - автора даного тексту?

Чи спостерігаються в тексті ознаки, які свідчать про складання тексту автором під впливом будь-яких збиваючих факторів?

Чи складено текст документа особою самотійно або під диктування чи його виконано шляхом переписування?

Чи складений текст документа зі свідомим перекручуванням ознак писемного мовлення?

Авторознавчою експертизою можуть вирішуватися також інші питання.

Вирішення питань, поставлених перед авторознавчою експертизою, можливе за наявності обсягу досліджуваного тексту орієнтовно не менше ніж 100 слів.

Під час підготовки матеріалів для проведення авторознавчої експертизи з метою встановлення авторства орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) зібрати вільні, умовно-вільні й експериментальні зразки писемного мовлення особи, яка підлягає ідентифікації.

Органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), необхідно позначити кожний зразок, тобто указати, що це вільний або умовно-вільний зразок писемного мовлення певної особи (вказати її прізвище, ім'я, по батькові), та позначити це своїм підписом.

Вільні зразки повинні відповідати досліджуваному тексту за мовою, якою його складено, і, по змозі - за часом виконання; за характером документа, виходячи з його призначення

і сфери обігу (доповідна записка, особистий лист, скарга тощо); за іншими суттєвими обставинами, які могли вплинути на формування ознак.

Умовно-вільні зразки - це тексти, самостійно складені особою, яка підлягає ідентифікації, пов'язані з провадженням у справі (пояснення, скарги, заяви тощо), а також тексти, складені після створення досліджуваного документа.

Експериментальні зразки повинні виконуватись мовою документа, що досліджується, у вигляді самостійного твору.

Під час відбирання експериментальних зразків особі, яка підлягає ідентифікації, пропонується скласти текст на вільно обрану нею тему, аналогічну досліджуваному тексту за функціональним призначенням (скарга, особистий лист, службовий лист тощо). Після цього відбираються зразки, аналогічні досліджуваному тексту за функціональним призначенням та за темою тексту. Наприклад, пропонують написати скаргу на дії службової особи.

Мінімальний обсяг кожного зразка орієнтовно 100 слів. Якщо текст зразка виявився меншим за мінімальний, відбираються зразки у вигляді текстів на інші теми.

За клопотанням експерта можуть відбиратися експериментальні зразки, які за стилем і деякими іншими характеристиками відрізняються від документа, що досліджується.

При визначенні характеру й обсягу експериментальних зразків орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), враховує, наскільки повно зібрані вільні та умовно-вільні зразки, і поповнює їх нестачу за рахунок експериментальних зразків.

Загальний обсяг експериментальних зразків має складати не менше ніж 5 самостійно складених текстів на вільну тему, а також на тему, близьку до теми досліджуваного тексту.

Остаточно достатність (та якість) порівняльного матеріалу оцінює експерт з урахуванням конкретної експертної ситуації.

До документа про призначення експертизи (залучення експерта) бажано додавати соціально-біографічну характеристику ймовірного автора тексту.

2.1.2. Семантико-текстуальна експертиза писемного мовлення.

Семантико-текстуальною експертизою вирішуються завдання із встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, використаних в тих або інших текстах, їх стилістичної забарвленості, смислового навантаження, характеру інформації, що міститься в текстах (чи може така інформація розглядатися як образлива, чи містить вона загрозу конкретній особі (особам) тощо), тобто вирішення питань мовленнєвого характеру, не пов'язаних із встановленням фактичних даних про автора.

Питання, поставлені перед експертом, вирішуються ним за допомогою спеціальних знань у галузі лінгвістики на основі загальних і окремих норм мови з використанням посібників, академічних наукових праць, словників, довідників та інших наукових джерел.

Експерт у галузі семантико-текстуальної експертизи, не виходячи за межі своїх спеціальних знань (базових та отриманих під час спеціальної підготовки), відповідає на питання про наявність чи відсутність висловлювань, які містять заклики до певних дій (вказується, яких саме дій), на основі спеціальних знань у галузі мовознавства. Висновок експерта за результатами таких досліджень не є правовою кваліфікацією, а є констатацією об'єктивного змісту тексту з позиції спеціальних знань у галузі семантико-текстуальних експертних досліджень.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

Які значення мають слова, словосполучення, фрази, зафіксовані в досліджуваному тексті?

Яким є об'єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів?

Чи містяться у тексті висловлювання, виражені у формі закликів до певних дій (вказати, яких саме)? Якщо так, то чи є ці заклики публічними (або який характер та форму мають ці заклики)?

Чи міститься в тексті інформація позитивного або негативного характеру щодо певної фізичної або юридичної особи?

Чи містяться в тексті висловлювання образливого характеру щодо певної особи?

Чи є висловлювання фактичним твердженням або оціночним судженням?

Вказане коло питань, що вирішується експертами-лінгвістами, не є вичерпним. Під час проведення семантико-текстуальної експертизи можуть вирішуватись і інші питання, що стосуються її предмета.

2.2. Лінгвістична експертиза усного мовлення.

У межах лінгвістичної експертизи усного мовлення проводяться ідентифікаційні, діагностичні дослідження усного мовлення особи та семантичне дослідження усного мовлення.

2.2.1. Під час проведення ідентифікаційних та діагностичних досліджень усного мовлення особи вирішуються питання, що стосуються:

ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення;

визначення типу висловлювання (спонтанне, неспонтанне мовлення, читання тексту тощо);

визначення в мовленні ознак імітації, рідної мови тощо.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

Чи брала участь особа у досліджуваній розмові, зафіксованій на (відео) фонограмі? Якщо так, то які слова та висловлювання промовлені саме нею?

Чи одна й та сама особа брала участь у досліджуваних розмовах?

Скільки осіб брали участь у розмові, зафіксованій на фонограмі?

Чи є мовлення досліджуваної особи спонтанним підготовленим (завченим) чи спонтанним непередбаченим? Чи є в мовленні досліджуваної особи ознаки читання тексту?

Чи є в мовленні досліджуваної особи ознаки імітації мовленнєвих навичок іншої людини або спотворення своїх?

Чи є в мовленні особи ознаки іншої мови?

Чи є в мовленні особи лінгвістичні ознаки, що характеризують соціально-біографічні риси її особистості?

2.2.2. Під час проведення семантичних досліджень вирішуються питання, пов'язані з аналізом змісту мовлення особи (розмови), - тобто питання, не пов'язані зі встановленням фактичних даних про особу мовця.

Орієнтовний перелік питань та завдань, що вирішуються:

Чи є ознаки підтекстового (або двоякого) тлумачення слів та висловлювань в усному мовленні досліджуваної особи?

Чи містяться в мовленні досліджуваної особи публічні заклики (висловлювання) до певних дій (вказати, яких саме)?

Чи міститься в мовленні особи інформація позитивного або негативного характеру щодо певної фізичної або юридичної особи?

Чи є висловлювання особи фактичним твердженням або оціночним судженням?

2.2.3. Для ототожнення досліджуваної особи з конкретною особою за ознаками мовлення надаються:

(відео) фонограма досліджуваної розмови, в якій могла брати участь певна особа;

(відео) фонограма зразків усного мовлення особи, що перевіряється, у формі спонтанного діалогу або монологу.

Для встановлення ознак читання тексту в мовленні досліджуваної особи надаються зразки читання нею тексту, як правило, аналогічної тематики.

2.2.4. Вимоги щодо зразків усного мовлення особи, що перевіряється:

збіг за мовою мовлення досліджуваної особи та особи, зразки мовлення якої надані для ототожнення;

дотримання технічних (звукозаписуючий пристрій у робочому стані, відстань до його мікрофона і розташування відносно нього тощо) та акустичних умов (негулке середовище,

відсутність сторонніх шумів, неодноразове мовлення декількох осіб тощо) для якісного запису зразків, достатньо високої гучності мовлення особи для забезпечення розбірливості мовлення;

достатній обсяг мовленнєвого матеріалу (орієнтовно 5-10 хвилин мовлення особи, що перевіряється);

створення умов для отримання зразків у формі розгорнутих висловлювань (але не коротких реплік-відповідей на питання).

2.2.5. Експерту також обов'язково надаються протокол огляду та прослуховування фонограм досліджуваних розмов з їх надрукованим текстом, оформлений відповідно до процесуальних вимог.

2.2.6. Встановлення текстового змісту розмов, що зафіксовані у (відео) фонограмі, не є окремою експертною задачею, оскільки не потребує застосування спеціальних знань.

{Глава 2 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

3. Технічна експертиза документів

3.1. Технічна експертиза документів поділяється на експертизу реквізитів документів, експертизу друкарських форм та експертизу матеріалів документів.

3.2. Основними завданнями технічної експертизи реквізитів документів є:

3.2.1. Установлення фактів і способів унесення змін до документів (підчистка, травлення, дописка, переклеювання фотокарток, літер тощо) та виявлення їх первинного змісту.

Для проведення дослідження щодо встановлення факту внесення змін у первинний зміст документів надаються оригінали документів.

3.2.2. Виявлення залитих, замазаних, вицвілих та інших слабо видимих або невидимих текстів (зображень) на різних матеріалах, а також текстів (зображень) на обгорілих та згорілих документах за умови, що папір, на якому вони зображені, не перетворився на попіл.

3.2.3. Установлення виду та ідентифікація приладів письма за штрихами.

3.2.4. Визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів, а також послідовності нанесення штрихів, що перетинаються.

3.2.5. Установлення цілого за частинами документа.

3.2.6. Установлення документа, виготовленого шляхом монтажу із застосуванням копіювально-розмножувальної та комп'ютерної техніки.

3.2.7. Ідентифікація особи, яка надрукувала машинописний текст, виготовила зображення відтиску печатки за особливостями навичок виконавця.

3.3. Основними завданнями експертизи друкарських форм є:

3.3.1. Установлення особливостей виготовлення друкарських засобів (форм) і відображення їх у відбитках.

3.3.2. Установлення належності літер певному комплекту шрифту.

3.3.3. Установлення типу, системи, марки, моделі та інших класифікаційних категорій друкарської техніки (друкарські машинки, касові, телеграфні, інші літерно-цифрові апарати), ідентифікація цих засобів за відбитками їх знаків; установлення зміни первинного тексту документа, виконаного на друкарській машинці.

3.3.4. Установлення типу та ідентифікація комп'ютерної і копіювально-розмножувальної техніки за виготовленими за їх допомогою матеріальними документами.

3.3.5. Установлення способу нанесення відтисків печаток, штампів, факсиміле; ідентифікація печаток, штампів, факсиміле тощо за їх відтисками; відповідність часу нанесення відтисків печаток, штампів даті виготовлення документа.

Для дослідження документів щодо ідентифікації печаток, штампів (у тому числі факсиміле) та встановлення відповідності часу нанесення відтисків печаток, штампів даті виготовлення документа надаються оригінали документів.

3.4. Основними завданнями експертизи матеріалів документів є:

3.4.1. Установлення роду, виду (іншої класифікаційної категорії) матеріалів, на яких і за допомогою яких виконувався (виготовлявся) документ (папір, барвники, клейкі речовини тощо), та їх спільної (різної) родової (групової) належності.

3.4.2. Визначення абсолютного часу виконання штрихів рукописних записів у документах.

3.5. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До підпункту 3.2.1:

Чи вносились у текст документа зміни? Якщо вносилися, то яким чином (підчистка, дописка, травлення, виправлення тощо) і який зміст первинного тексту?

Чи була заміненена в документі фотокартка?

Чи замінювались у документі (договорі, зошиті, книзі, медичній картці тощо) аркуші?

До підпункту 3.2.2:

Який зміст замаскованого (зафарбованого, забрудненого, замазаного тощо) тексту?

Який зміст знебарвленого тексту?

Чи є в даному документі (аркуші паперу) невидимий текст і якщо є, то який саме?

Чи є на документі (аркуші паперу) удавлені штрихи, утворені писальним приладом (знакодрукуювальним пристроєм тощо)? Якщо є, то який зміст тексту, що утворений удавленими штрихами?

Чи є на обгорілих аркушах який-небудь текст і (або) зображення? Якщо є, то який (яке) саме?

До підпункту 3.2.3:

Писальним приладом якого типу виконано рукописні тексти (підписи) у наданому документі?

Яким чином виконаний підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові), текст документа (за допомогою технічних засобів чи писальним приладом)?

Чи виконані записи писальним приладом (кульковою ручкою, ручкою з пером, олівцем тощо), наданим на дослідження?

До підпункту 3.2.4:

Чи виготовлені (виконані) дані документи (фрагменти документа) у різний час?

У якій послідовності виконувались реквізити даного документа (підпис, відтиск печатки тощо)?

До підпункту 3.2.5:

Чи становили раніше одне ціле надані на експертизу частини документа?

Чи належали надані на експертизу частини документа визначеному документу (накладній, видатковому касовому ордеру тощо)?

До підпункту 3.2.6:

Чи виготовлено наданий документ шляхом монтажу за допомогою комп'ютерної або копіювально-розмножувальної техніки?

Чи використані для створення змонтованого документа документи, вилучені у особи (прізвище, ім'я, по батькові)?

До підпункту 3.2.7:

Чи намальовано бланк документа даною особою?

Чи вирізана печатка, відтиск якої є на даному документі, певною особою?

Чи певною особою надруковано наданий машинописний текст?

До підпункту 3.3.1:

Який (які) спосіб (способи) поліграфічного друку використано під час виготовлення даного документа?

Яким способом (з використанням набору друкарського шрифту, шляхом рисування тощо) виготовлена дана друкарська форма?

Чи з одного набору (одного стереотипу, одним кліше) надруковані дані документи (наводяться їх найменування)?

Чи відповідає даний цінний папір (акція, облігація, сертифікат, вексель тощо) за своїми характеристиками аналогічним цінним паперам, що виготовляються Держзнаком України (або вказати іншого виробника)?

Чи відповідає надана банкнота за своїми характеристиками аналогічним банкнотам, що випущені в обіг Національним банком України?

До підпункту 3.3.2:

Чи є літери, знайдені в даної особи, частиною шрифтової каси (зазначаються гарнітура, кегль) даної друкарні?

До підпункту 3.3.3:

Яким друкарським засобом (тип, марка, модель) виготовлено текст (зображення) у даному документі?

До підпункту 3.3.4:

Який тип принтера (копіювального апарата, багатофункціонального пристрою), на якому виготовлений наданий документ?

Чи виготовлено наданий документ за допомогою принтера (копіювального апарата, багатофункціонального пристрою), зразки друку якого надані для порівняльного дослідження?

Чи виготовлені надані документи на одному або різних принтерах (копіювальних апаратах, багатофункціональних пристроях)?

До підпункту 3.3.5:

Яким способом нанесений відтиск печатки (штампа, факсиміле)?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в даному документі наданою печаткою (штампом, факсиміле)?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в наданому документі печаткою (штампом, факсиміле), експериментальні та вільні зразки відтисків якої (якого) надані для порівняльного дослідження?

Чи нанесено відтиск печатки (штампа, факсиміле) в наданих документах однією і тією самою печаткою (штампом, факсиміле)?

Чи нанесений відтиск печатки (штампа) у той час, яким датований документ?

До підпункту 3.4.1:

До якого роду, виду (іншої класифікаційної категорії) належить матеріал документа (папір, клей, фарбувальна речовина штрихів записів тощо)?

Чи мають спільну родову (групову) належність матеріали даного примірника друкованої продукції або документа (папір, клей, картон, фарбувальна речовина тощо) з матеріалами, вилученими з певного місця (склад, цех, квартира тощо)?

Чи належать надані аркуші паперу до різних партій випуску?

Чи написано текст фарбою з даної ємності?

До підпункту 3.4.2:

Чи виготовлений рукописний текст у той час, яким датований документ?

У який період часу був виконаний рукописний текст у наданому документі?

В один чи різні періоди часу виконано рукописні тексти в наданих документах?

Чи в один період часу були виконані рукописні текст та підпис у наданому документі?

3.6. Призначаючи експертизу з метою ідентифікації друкарських засобів, до експертної установи слід надіслати порівняльні матеріали: вільні, а також експериментальні зразки - відбитки, виготовлені за допомогою цих засобів. Вільні зразки надаються по змозі, експериментальні - в обов'язковому порядку. Кожний вид зразків потрібно надавати не менше ніж у трьох примірниках.

Вільні зразки слід відшукувати серед відбитків, які за часом виконання якомога більше наближені до досліджуваного відбитка.

Призначаючи експертизу з метою встановлення відносної давності виготовлення документа (встановлення відповідності дати, зазначеної на документі, періоду часу нанесення на

нього відтиску печатки), до експертної установи органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), обов'язково надаються вільні зразки відтисків печатки з їх супровідним листом.

Вільними зразками є такі, що створюються до відкриття провадження у справі і не пов'язані з нею.

Вільні зразки повинні відповідати таким вимогам:

безсумнівність походження;

належна якість і кількість, що відповідають методичним вимогам такого дослідження (репрезентативність);

порівнянність (відсутність відмінностей зображень, які порівнюються, однакова якість паперу).

Для проведення експертизи необхідно надавати документи з відтисками печатки, які подавались до органів виконавчої влади, органів реєстрації, дозвільної системи, банківських установ, контролюючих органів (податкової інспекції), з відміткою про надходження до них (штамп канцелярії установи, дата надходження, вхідний номер, підпис працівника канцелярії) у період, якому відповідає дата на документі, що підлягає дослідженню.

Зразки надаються за кожен місяць, за різні дати, у тому числі й за дату, якою датований наданий на дослідження документ.

Достатність кількості та придатність зразків визначаються експертом під час їх дослідження.

3.7. Якщо для ідентифікації друкарських машинок неможливо вишукати вільні зразки, які б збігалися за часом виконання з текстом, що досліджується, слід з'ясувати, чи не ремонтувалась машинка в період між виконанням досліджуваного тексту та виконанням вільних зразків, що саме ремонтувалось, зокрема чи не замінювався шрифт (повністю, частина, яка саме)?

Експериментальні зразки друкарських машинок повинні мати всі знаки в порядку їх розміщення на клавіатурі машинки, показувати максимальну довжину рядків та всіх інтервалів між ними.

Доцільно також при виготовленні експериментальних зразків друкувати знаки у тих комбінаціях, у яких вони наявні в досліджуваному тексті.

Якщо текст, що досліджується, надрукований через копіювальний папір, слід додатково надати зразки, виконані через копіювальний папір.

3.8. Для ідентифікації печаток та штампів експертові направляються вільні зразки на п'яти-шести документах та експериментальні зразки у вигляді максимально чітких відбитків на білому гладкому папері, нанесених з різним натиском та з різною кількістю мастики.

Вільні зразки відтисків печаток (штампів) повинні бути порівнянними за часом нанесення з наданими на дослідження відтисками.

3.9. Для ідентифікації касових апаратів експериментальні зразки повинні мати всі знаки чека, що досліджується. Як вільні зразки направляються чеки, які вибиті на даному апараті і мають якомога більше знаків досліджуваного чека. Важливо, щоб зразки і досліджуваний чек мали якомога менший розрив у часі їх виготовлення.

3.10. Для ідентифікації засобів копіювально-розмножувальної техніки повинні надаватися виготовлені за їх допомогою експериментальні відбитки не менше ніж у п'яти примірниках та вільні, порівнянні за часом виготовлення із наданими для дослідження документами.

3.11. Для ідентифікації особи за ознаками навичок роботи на друкарській машинці (розміщення заголовка, ширина полів, виділення абзаців, розміщення виносок тощо) надаються:

вільні зразки на декількох аркушах у вигляді текстів, однотипних з досліджуваним (службові листи, статті тощо), надруковані даною особою приблизно в той самий час, що й досліджуваний текст;

експериментальні зразки тексту обсягом у два-три аркуші, однотипного з тим, що досліджується, надруковані під диктовку особою, що підлягає ідентифікації.

Експериментальні зразки відбираються не менше ніж у три прийоми з невеликим розривом у часі. Це підвищує можливість виявлення відносно стійких ознак навичок виконавця.

3.12. Для ідентифікації особи, яка нарисувала (вирізала) друкарську форму, надаються вільні зразки відтисків, однотипних з досліджуванним (по змозі), та експериментальні - виконані особою, яка підлягає ідентифікації, з пам'яті і шляхом зарисовування з оригіналу.

До відбору зразків доцільно залучати експерта (спеціаліста).

3.13. Призначаючи експертизу з метою встановлення відповідності способу виготовлення бланка, іншої поліграфічної продукції зразкам, як порівняльний матеріал надаються бланки справжніх документів з такими самими поліграфічними даними (підприємство-виробник, рік видання, тираж, номер замовлення).

3.14. Для запобігання пошкодженням кожний з досліджуваних документів слід зберігати в окремому конверті; невеликі - у розгорнутому вигляді, а великі - згорнутими за наявними складками. Прошивати документи, робити на них будь-які написи, підкреслювати або обводити фрагменти, які підлягають дослідженню, забороняється.

3.15. При призначенні експертиз стосовно документів, виготовлених за допомогою копіювально-розмножувальної техніки, необхідно вжити заходів для збереження її у такому стані, у якому вона перебувала на час вилучення. Не дозволяється здійснювати будь-які операції з такою технікою до її направлення на експертизу.

3.16. Для розв'язання ідентифікаційних завдань щодо документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки, ця техніка надається в комплекті (системний блок комп'ютера, інсталяційний диск з драйвером принтера або багатофункціонального пристрою, з'єднувальні та мережеві кабелі, принтер). До направлення комп'ютерної техніки на експертизу будь-яка робота на ній не дозволяється. Вирішення ідентифікаційних питань проводиться в межах комплексної комп'ютерно-технічної експертизи та технічної експертизи документів за наявності електронного оригіналу документа (файла). Вилучення комп'ютерної техніки, її огляд мають проводитися за участю спеціаліста у галузі комп'ютерно-технічних досліджень.

3.17. Принтери (особливо струминні) слід направляти на експертизу у найкоротший термін, оскільки застигання барвника може призвести до змін у вигляді та характері нанесення барвника на папір.

3.18. При призначенні експертиз стосовно документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки, необхідно з'ясувати, чи змінювались знімні частини (картриджі) або чи піддавались ремонту які-небудь вузли принтерів. Якщо картриджі лазерних принтерів змінювались, необхідно вжити заходів щодо розшуку відпрацьованих картриджів та подати їх на дослідження. Для проведення експертизи необхідно також вилучити вільні зразки, які були виготовлені на вилученому принтері в період, що відповідає періоду виготовлення досліджуваних документів.

4. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання

4.1. Експертиза зброї та слідів її використання поділяється на:

- дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї;
- дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу;
- дослідження холодної зброї;
- дослідження зброї з некінетичним принципом ураження;
- дослідження гранатометів та ствольної артилерійської зброї;
- дослідження ракетно-реактивної зброї.

Дослідження слідів пострілу, зброї та засобів з некінетичним принципом ураження, ракетно-реактивної зброї, як правило, потребує проведення комплексної судової експертизи.

Головою експертної комісії у таких випадках призначається особа, атестована як судовий експерт з експертизи зброї та слідів її використання.

4.2. До основних завдань досліджень вогнепальної зброї та бойових припасів до неї належать:

- установлення належності об'єктів до вогнепальної зброї або конструктивно подібних до неї стріляючих виробів;

- установлення належності об'єктів до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї або конструктивно подібних до них виробів;

- визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, а також конструктивно подібних до них виробів;

- визначення стану (справності) зброї, боєприпасів до неї та придатності їх до стрільби;

- установлення способу виготовлення або факту переробки вогнепальної зброї, боєприпасів до неї та конструктивно подібних до них виробів;

- встановлення належності об'єктів до частин (деталей) вогнепальної зброї тощо.

Об'єктами досліджень є вогнепальна зброя та подібні до неї стріляючі пристрої з ураженням цілі за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда як фізичного тіла, а також бойові припаси до вогнепальної зброї.

4.3. До основних завдань досліджень слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу належать:

- установлення за слідами на стріляних кулях, шроті, картечі, гільзах конкретного екземпляра вогнепальної зброї або конструктивно подібного до неї виробу;

- установлення можливості пострілу без натискання на спусковий гачок за певних умов (наприклад, при падінні зброї на ґрунт, підлогу тощо);

- установлення обставин, пов'язаних з використанням зброї або конструктивно подібних до неї виробів (факту стрільби після останнього чищення і змащування зброї, кількості пострілів, відстані, з якої стріляли, напрямку пострілу, взаємного положення зброї та перешкоди та інше) тощо.

4.4. Основними завданнями дослідження холодної зброї є установлення належності до холодної зброї виробів колючої, ріжучої, рублячої, ударно-роздробляючої дії, способу їх виготовлення, визначення типу, виду, зразка (для виробів промислового виробництва) холодної зброї або конструктивно подібного до неї виробу тощо.

4.5. Основними завданнями дослідження зброї з некінетичним принципом ураження є установлення належності об'єктів до зброї, спеціальних засобів активної оборони, засобів нелетального ураження або інших конструктивних подібних до них виробів, визначення їх типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення та придатності для використання за призначенням тощо.

Об'єктами дослідження є зброя та подібні до неї пристрої з іншими принципами ураження цілі, ніж ураження за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда як фізичного тіла - термічний вплив, уражаючі фактори електричного струму та інші уражаючі фактори. До таких об'єктів дослідження належать нереактивні вогнемети, електрошокові пристрої тощо.

4.6. Основними завданнями дослідження гранатометів та ствольної артилерійської зброї є установлення їх належності до вогнепальної або реактивної зброї, визначення їх типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення та придатності для використання за призначенням.

Об'єктами дослідження є гранатомети реактивні та нереактивні, міномети, артилерійські гармати тощо.

4.7. Основними завданнями дослідження ракетно-реактивної зброї є установлення її належності до ракетної або реактивної зброї, визначення її типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення та придатності для використання за призначенням.

Об'єктами дослідження є протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню, зенітно-ракетні комплекси тощо.

4.8. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До пункту 4.2:

Чи є вогнепальною зброєю (пневматичною зброєю, газовим пістолетом чи револьвером, пристроєм вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами) предмет, вилучений у підозрюваного?

Яким способом (промисловим чи саморобним) виготовлено предмет (зброя, патрон), вилучений у підозрюваного?

До якого виду, системи, моделі, калібру належить дана зброя?

Чи придатна дана зброя до стрільби?

Чи справна дана зброя? Якщо ні, то які вона має несправності? Чи виключають ці несправності можливість пострілу?

Чи є боєприпасом патрон, вилучений у підозрюваного?

До зброї якого виду, системи, моделі, калібру призначено патрон, вилучений у підозрюваного?

До якого патрона (вид, модель) належить відстріляна гільза?

До пункту 4.3:

Чи міг з даної зброї за певних умов (наприклад, при падінні її на ґрунт, підлогу тощо) відбутися постріл без натискання на спусковий гачок?

Чи вистріляна куля (шрот, картеч) з даного екземпляра зброї?

Чи відстріляні дані гільзи зі зброї, наданої для дослідження?

Чи вистріляні дані кулі (гільзи) з одного екземпляра зброї?

З якої зброї (вид, система, модель) вистріляна дана куля?

Чи були надані куля і гільза до пострілу частинами одного патрона?

Якою кулею (шротом, картеччю) зроблено останній постріл з гладкоствольної рушниці (обріза рушниці)?

З гладкоствольної зброї якого калібру вистріляно кулю (шрот, картеч, пиж), вилучену на місці події (з трупа потерпілого)?

Чи є дане пошкодження вогнепальним?

Кулею якого калібру, типу (оболонковою, напівоболонковою тощо) утворено пошкодження?

Яким є дане пошкодження - вхідним чи вихідним?

У якому напрямку і з якої відстані зроблено постріл, що утворив пошкодження на об'єкті, вилученому з місця події?

Яким було положення зброї відносно потерпілого (перешкоди)?

Дослідження вогнепальних пошкоджень на одязі, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень людині, належить до компетенції судово-медичної експертизи. В окремих випадках (коли визначаються дистанція, напрямок пострілу тощо) такі питання вирішуються комплексною судово-медичною та судово-балістичною експертизою. Провідною установою слід призначити бюро судово-медичної експертизи.

До пункту 4.4:

Чи є даний предмет холодною зброєю?

Якщо є, то до якого виду холодної зброї він належить?

Яким способом виготовлено предмет, вилучений у підозрюваного?

До якого зразка належить наданий штик (кортик, шабля тощо)?

Чи є даний предмет заготовкою холодної зброї?

До пункту 4.5:

Чи є наданий об'єкт зброєю (спеціальним засобом активної оборони)? До якого саме типу зброї (спеціального засобу активної оборони) він належить?

Чи є наданий об'єкт вогнеметом? Якщо так, чи є він зброєю? До якого саме типу зброї він належить?

Чи є наданий об'єкт електрошоковим пристроєм? Якщо так, чи є він зброєю або спеціальним засобом активної оборони? До якого саме типу зброї він належить?

Яким способом виготовлено наданий вогнемет (електрошоковий пристрій)?

До якого типу, виду, зразка належить наданий вогнемет (електрошоковий пристрій)?

Чи придатний наданий вогнемет (електрошоковий пристрій) до використання за призначенням?

Якщо ні, то за яких причин? Чи є ця причина наслідком пошкодження предмета? Якщо ні, за яких умов можливе використання наданого електрошокового пристрою за призначенням?

Чи має наданий вогнемет (електрошоковий пристрій) ознаки пошкодження? Чи виключають ці пошкодження можливість використання його за призначенням?

До пункту 4.6:

Чи є наданий об'єкт зброєю? До якого саме типу зброї він належить?

Чи є наданий гранатомет вогнепальною (реактивною) зброєю?

Чи є наданий міномет (гармата) вогнепальною зброєю? До якого саме типу зброї він належить?

Яким способом виготовлено наданий гранатомет (міномет, гармату)?

До якого типу, виду, зразка належить наданий гранатомет (міномет, гармата)?

Чи придатний наданий гранатомет (міномет, гармата) до стрільби?

Чи має наданий гранатомет (міномет, гармата) ознаки пошкодження? Чи виключають ці пошкодження можливість проведення стрільби?

До пункту 4.7:

Чи є наданий об'єкт зброєю? До якого саме типу зброї він належить?

Чи є наданий об'єкт ракетною (реактивною) зброєю? До якого саме типу зразка, моделі він належить?

Яким способом виготовлено наданий об'єкт?

Чи придатний наданий ПЗРК (ПТРК, прицільно-пусковий пристрій ПЗРК або ПРТК) до стрільби?

Чи має наданий об'єкт ознаки пошкодження? Чи виключають ці пошкодження можливість проведення стрільби?

4.9. Експертові з урахуванням змісту питання надаються: зброя або конструктивно подібні до неї вироби, патрони, гільзи, кулі, шрот, пижі, які приєднані до справи як речові докази, порівняльні матеріали, предмети зі слідами пострілу.

Усі надані об'єкти повинні мати на упаковці або на прикріплених до них бирках індивідуальні позначки (найменування, кількість, місця виявлення, наприклад: "шрот, що вилучений з трупа А., 4 шротини"). На предметах з пошкодженнями мають бути орієнтувальні позначки (зовнішній, внутрішній бік, верх, низ тощо).

4.10. Для вирішення питань про обставини пострілу (напрямок, дистанція, взаємне положення зброї та перешкоди тощо) експерту надаються предмети, на яких є сліди пострілу.

Крім об'єкта дослідження, експерту надсилаються протоколи слідчих оглядів, відтворення обстановки й обставин події, інших слідчих дій або виписки з них, що містять відомості, які можуть мати значення для вирішення поставлених питань. Допускається виклад цих відомостей у документі про призначення експертизи (залучення експерта).

Якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не має можливості самостійно визначити дані, про які треба повідомити експерта, або сформулювати питання, для отримання відповідних роз'яснень (консультацій) залучається спеціаліст з відповідною підготовкою.

Якщо у справі раніше проводились судово-медичні та інші експертизи, пов'язані з даною експертизою, експерту надаються акти цих експертиз, фотознімки, рентгенограми, схеми тощо.

4.11. Вогнепальну стрілецьку зброю, пістолети та револьвери для відстрілу патронів "травматичної" дії, пневматичні гвинтівки, пістолети та револьвери, газові, сигнальні пістолети та револьвери тощо, які направляються на експертизу, необхідно розрядити. Якщо прийомами, які звичайно застосовуються, розрядити їх неможливо, то частини ударно-спускового механізму приводяться в положення, яке унеможливило випадковий постріл. На упаковці мають бути зроблені попереджувальні написи.

Для розряджання гранатометів, мінометів, гармат, вогнеметів, реактивної, ракетної зброї повинні залучатися спеціалісти з відповідною підготовкою.

4.12. Речові докази упаковуються окремо. При цьому повинен бути забезпечений захист їх від забруднення, пошкоджень та взаємного контакту у процесі транспортування. Дульний зріз зброї закривається чистою білою тканиною і обв'язується.

4.13. Зброя та боєприпаси до неї надаються на експертизу органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), особисто або його (її) представником. Їх пересилка поштою не допускається.

{Глава 4 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

5. Трасологічна експертиза

5.1. Основними завданнями трасологічної експертизи є ідентифікація або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами - відображеннями їх слідоутворювальних поверхонь; діагностика (установлення властивостей, станів) об'єктів; ситуалогічні завдання (установлення механізму слідоутворення тощо).

Трасологічною експертизою можна також установлювати факти, які належать до просторових, функціональних, структурних, динамічних і деяких інших характеристик процесу слідоутворення, а також особливостей слідоутворювальних об'єктів.

Перед трасологічною експертизою можуть ставитись питання про наявність на предметах обстановки місця події слідів взаємодії з іншими предметами, придатність цих слідів для ідентифікації або про наявність у цих слідах ознак, що орієнтують на пошук зазначених об'єктів.

5.2. Для вирішення ідентифікаційних завдань експерту необхідно надати: предмети зі слідами, а якщо вилучити їх неможливо, то копії слідів (зліпки, фотознімки); об'єкти, якими, за припущенням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), могли бути залишені ці сліди; дані про час виявлення слідів, умови, у яких були об'єкти зі слідами до їх направлення на експертизу.

Якщо експертові надсилається копія сліду на дактилоплівці або інша копія сліду, необхідно надати схему його розміщення на поверхні предмета (місцевості).

5.3. Об'єкти дослідження направляються в упаковці, яка забезпечує їх збереження. Речові докази і порівняльні зразки упаковуються окремо.

Поверхня предмета, на якому є сліди, що легко пошкоджуються, наприклад сліди рук, різного роду нашарування тощо, не повинна контактувати з матеріалом упаковки.

Порівняльні зразки позначаються індивідуальними позначками і посвідчуються підписом органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта). Рекомендації, що стосуються підготовки порівняльних зразків за підвидами трасологічної експертизи, викладені у відповідних частинах цього розділу.

5.4. Розрізняються такі основні підвиди трасологічної експертизи: експертиза слідів рук людини; експертиза слідів ніг людини, її взуття, шкарпеток, панчіх; експертиза слідів рукавичок, одягу людини, слідів пошкоджень на об'єктах, слідів нашарувань на об'єктах; експертиза слідів ніг (лап) тварини; експертиза знарядь, агрегатів, інструментів, холодної зброї і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами, експертиза слідів знаряддя та

інструментів; експертиза слідів транспортних засобів; експертиза замикальних та контрольних засобів; експертиза слідів поділу цілого на частини; експертиза рельєфних знаків на металі, пластмасі та інших матеріалах; експертиза вузлів та петель.

Не виключається можливість проведення трасологічної експертизи за слідами інших слідоутворювальних об'єктів, зокрема зубів (інших частин тіла людини або тварини), різного роду предметів масового виробництва тощо. З приводу можливостей експертиз і підготовки матеріалів для їх проведення слід отримувати консультації від експерта (спеціаліста).

{Пункт 5.4 глави 1 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

6. Експертиза слідів рук (дактилоскопічна експертиза)

6.1. Основним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами її рук, які залишені на місці події. Якщо версія про особу, що залишила слід, ще не висунута, а також якщо слідчий вважає за потрібне встановити, чи є на предметах обстановки місця події невидимі або слабовидимі сліди, перед експертом може постати питання про наявність такого роду слідів і їх придатність для ідентифікації особи.

Експертиза слідів рук вирішує і ряд неідентифікаційних завдань, пов'язаних з визначенням механізму слідоутворення, особливостями будови руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками слідоутворювального об'єкта.

6.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на об'єкті сліди рук?

Чи придатні дані сліди для ідентифікації особи?

Чи залишені сліди рук конкретно (однією) особою?

Чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях?

Чи є на даному предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації?

Якою рукою і якими пальцями руки залишено сліди?

Які особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?

Якими ділянками поверхні долоні залишено сліди?

У результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)?

Чи були сліди до вилучення на поверхні конкретного об'єкта?

Чи є ознаки перенесення вилучених слідів з однієї поверхні на іншу?

6.3. Об'єктами дослідження з метою ідентифікації особи за папілярними лініями рук є сліди пальців та (або) долонь.

Речові докази, на яких знайдено сліди рук або припускається їх наявність, мають надсилатися експерту в якомога коротші строки.

Експертиза може бути проведена також шляхом дослідження копії сліду на слідокопювальній плівці, зліпка об'ємного сліду або масштабного фотознімка сліду.

6.4. Як порівняльні зразки надаються експериментальні відбитки нігтьових фаланг пальців або відбитки долонь осіб, які підлягають перевірці.

До кола осіб, що перевіряються, слід включати і тих, що не причетні до скоєння злочину, якщо вони могли залишити сліди на місці події, наприклад мешканців квартири, в якій скоєно крадіжку. Установлення того факту, що слід залишила саме ця особа, виключить пошук нових підозрюваних і призначення зайвих експертиз.

Якщо в процесі слідчого огляду не було встановлено, якою частиною руки залишено слід, експерту направляються експериментальні відбитки всіх трьох фаланг пальців рук, а також відбитки долонь. Коли є дані, які вказують на те, що слід залишено крайньою верхньою ділянкою нігтьової фаланги, крім відбитків нігтьових фаланг, додатково відбираються відбитки цих ділянок.

6.5. Якщо мається на увазі, що сліди рук після проведення дактилоскопічної експертизи будуть направлені на судово-медичну експертизу (для встановлення групи крові тощо), про це слід зазначити в документі про призначення дактилоскопічної експертизи (залучення ек-

сперта), що дасть змогу уникнути застосування методів, які виключають надалі проведення судово-медичного дослідження об'єкта.

7. Експертиза слідів ніг людини та взуття

7.1. Основними завданнями цього виду трасологічної експертизи є ідентифікація людини за слідами: босих ніг, шкарпеток, панчіх, взуття та вирішення діагностичних завдань з установлення особливостей пересування людини, розміру взуття, зросту людини тощо.

7.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на даній поверхні (даному предметі) сліди босих ніг (панчіх, шкарпеток, взуття) людини та чи придатні ці сліди для ідентифікації людини (панчіх, шкарпеток, взуття)?

Чи залишені сліди даною особою чи це сліди від шкарпеток, панчіх чи взуття, вилучених у певної особи?

Чи залишені сліди ніг (шкарпеток, панчіх, взуття), виявлені в різних місцях, однією особою (сліди тих самих шкарпеток, панчіх, взуття)?

Взуттям якого виду залишені дані сліди і які його характеристики і особливі ознаки (розмір, ступінь зношування тощо)?

Який орієнтовно зріст людини, яка залишила сліди?

Які особливості ходи людини відбилися у "доріжці слідів"?

Який механізм утворення слідів взуття?

7.3. Якщо об'єктом експертизи є зліпок об'ємного сліду або поверхневий відбиток босої ноги, для порівняльного дослідження виготовляються 2-3 експериментальні зліпки (відбитки) з босої ноги особи, що підлягає дослідженню.

Коли об'єктом експертизи є зліпок (відбиток) сліду взуття, то експерту, крім цього об'єкта, направляється і саме взуття. У цьому разі порівняльні зразки виготовляються експертом.

7.4. Якщо об'єктом експертизи є зліпок (відбиток) сліду шкарпеток (панчіх), надітих на ноги, то на експертизу, крім зазначеного об'єкта, надаються 2-3 експериментальні зразки зліпків (відбитків) шкарпеток (панчіх), надітих на ноги особи, що перевіряється, а також самі шкарпетки або панчохи.

7.5. Взуття направляється на дослідження в тому вигляді, у якому воно було виявлене.

Якщо взуття після події і до моменту вилучення носилось або ремонтувалось, то про це слід повідомити експерта.

8. Експертиза слідів ніг (лап) та зубів тварин

8.1. Експертиза слідів ніг (лап) та зубів тварин проводиться з метою ідентифікації конкретної тварини за слідами її ніг (лап), зубів та вирішення діагностичних і ситуаційних завдань (установлення властивостей, станів слідоутворювальних об'єктів, механізму утворення слідів).

8.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи залишені дані сліди ногами (лапами), зубами даної тварини?

Чи є залишені сліди підков коня слідами даних підков?

Чи залишені сліди, знайдені в різних місцях, ногами (лапами), зубами однієї і тієї самої тварини?

Як порівняльні матеріали надаються експериментальні зліпки слідів ніг (лап), зубів тварини, яка ідентифікується, якщо слід об'ємний, або відбитки ніг (лап), якщо слід поверхневий.

На експертизу направляються фотознімки та/або зліпки слідів ніг (лап), зубів, виявлених на місці події.

Якщо сліди залишені ногами підкованого коня, то після виготовлення порівняльних зліпків підкови необхідно зняти і також направити експерту.

9. Експертиза слідів злому, інструментів, виробів масового виробництва

9.1. Основним завданням експертизи є:

установлення конкретного екземпляра або виду (характерних особливостей) знаряддя, інструмента, агрегату за слідами його дії;

установлення механізму (способу) злому (іншої дії), напрямку, в якому проводився злом перешкоди (з внутрішнього або зовнішнього боку), типу (виду) виробу, що залишив слід, способу його виготовлення тощо.

9.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи даним знаряддям (інструментом) було вчинено злом або іншу дію (зрубано дерево, спиляно гілку, перекушено дріт тощо)?

Чи не залишено сліди злому, вилучені з різних місць подій, тим самим знаряддям?

Одним чи декількома знаряддями було вчинено злом?

Знаряддям якого виду вчинено злом?

З якого боку (внутрішнього чи зовнішнього) було вчинено злом перешкоди (стіни, вікна, ґрат тощо)?

Яким способом розділено предмет (шляхом розрізування, розрубання, розпилювання, свердління тощо)?

Чи виготовлено виріб за допомогою заводського обладнання?

Чи виготовлений(і) даний виріб (дані вироби) масового виробництва на певному агрегаті (прес-формі, штампі тощо)?

Знаряддям (інструментом) якого виду проведено обробку виробу?

Заводським чи саморобним способом закупорені пляшки?

Яким способом відкривались або закупорювались пляшки (інша тара)?

Яким способом (заводським чи саморобним) наклеювались етикетки (контрольні марки)?

Чи переклеювались етикетки (контрольні марки)?

9.3. Для дослідження, як правило, експерту надається(ються) предмет (предмети) зі слідами.

Як виняток, можуть бути надані зліпки з об'ємних об'єктів. Якщо об'єкт є громіздким (наприклад, прес), надаються його слідоутворювальні деталі. Вилучення частин об'єктів доцільно проводити за участю експерта-спеціаліста.

9.4. Якщо об'єктом дослідження є сліди свердління, розпилювання, роздроблення, експерту слід надавати також стружки, ошурки, тирсу, тріски, що знайдені на місці події, і вказати їх локалізацію відносно перешкоди чи іншого об'єкта. Якщо з обставин справи видно, що згадані частки можуть утворитися внаслідок дії не лише тих знарядь, які перевіряються, про це слід повідомити експерта.

9.5. На частинах предметів зі слідами необхідно позначити їх просторове положення (верх, низ, зовнішній або внутрішній бік тощо).

9.6. Якщо потрібно встановити напрямок зруйнування віконного скла, експерту надається рама із залишками уламків, а також усі уламки з місця події.

9.7. Якщо завданням експертизи є ідентифікація агрегату (штампа, прес-форми тощо), на якому виготовлено виріб масового виробництва, то експерту бажано надати, крім виробу, також і можливість оглянути агрегат, який ідентифікується.

Орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) з'ясувати, чи не піддавався агрегат, який підлягає ідентифікації, ремонту або налагодженню, і при позитивній відповіді на це питання повідомити експерта, у чому полягав ремонт (налагодження), коли він проводився, які деталі замінювались. У цих випадках бажано надати вироби, виготовлені на даному агрегаті до його ремонту.

10. Експертиза замикальних та запобіжних (контрольних) пристроїв (засобів)

10.1. Об'єктами експертизи є замки та інші замикальні пристрої, пломби, контрольні пристрої (засоби).

10.2. Основними завданнями експертизи є встановлення факту і способу відмикання (злому) пристрою, видів предметів, що були використані для цього, ідентифікація цих предметів, а для пломб, крім того, - ідентифікація пломбувальних лещат, факту переклеювання паперових контрольних засобів.

10.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи справний механізм замка? Якщо ні, то в чому полягає несправність?

Чи був відімкнений замок сторонніми предметами (відмичками, підібраними або підробленими ключами)?

У який спосіб відімкнений (зламаний) замок?

Чи одним способом відімкнені (зламані) надані замки?

У якому стані (замкненому, відімкненому) був замок у момент його пошкодження?

Чи можливо відімкнути даний контрольний замок без пошкодження контрольного вкладиша?

Чи можливо відімкнути даний замок за допомогою інструмента (предмета), що був вилучений у особи (прізвище, ім'я, по батькові)?

Знаряддям якого виду зламано замок?

Чи зламано замок знаряддям, вилученим у особи (прізвище, ім'я, по батькові)?

Чи відмикався замок за допомогою даного ключа (відмички)?

Чи є на ключі-оригіналі ознаки, характерні для виготовлення його копії або зліпка?

Чи була обтиснена пломба даними пломбувальними лещатами?

Чи одними пломбувальними лещатами були обтиснені пломби?

Чи розкривалась і обтискувалась повторно пломба після її обтиснення пломбувальними лещатами?

У який спосіб і за допомогою якого знаряддя була розкрита і повторно обтиснена пломба?

Чи можливо з даної пломби витягти матеріал, що використовувався при опломбуванні (дріт, шпагат, шнур), без порушення її цілісності?

Знаряддям якого виду розкривалась пломба?

Який зміст цифрових та буквених знаків на контактних поверхнях пломби?

Чи не розкривалась пломба наданим знаряддям?

Чи були дотримані правила пломбування при накладанні даної пломби?

У який спосіб відмикався (знімався) та повертався на місце даний контрольний пристрій?

10.4. Якщо об'єктом дослідження є замки, експерту, крім замків, направляються відмички й інші предмети, які могли використовуватися для відмикання або злому замка, а також усі ключі від цих замків.

Замки надаються на дослідження у тому стані, у якому вони знайдені на місці події та вилучені. Устромляти у замкову щілину будь-які предмети (у тому числі штатні ключі), а також проводити інші експерименти із замками до їх експертного дослідження забороняється.

Вилучення замків із сейфів та інших сховищ слід доручати експертові (спеціалістові).

10.5. Для вирішення питання про те, чи розкривалась пломба, експертові надаються сама пломба, пломбувальні лещата, якими її повинні були пломбувати, або експериментальні пломби, обтиснені цими лещатами.

Щоб забезпечити проведення експертних експериментів, слід надати експертові 10-15 необтиснених пломб, аналогічних тим, що досліджуються, а також зразки матеріалів (дріт, шпагат, шнур), які використовувались при опломбуванні.

11. Експертиза цілого за частинами

11.1. Експертизою встановлюється, чи мають частини предмета (знайдені уламки, шматки, осколки тощо) спільну лінію (поверхню) розділення, тобто чи становили вони раніше одне ціле.

11.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи становили знайдені частини єдине ціле (чи є осколки скла частинами розсіювача фар даного автомобіля, чи відколота дана тріска від певного поліна тощо)?

Яким способом відокремлено від предмета його частину?

Який механізм відокремлення від предмета його частини (частин)?

Чи становили складно-складове ціле конструктивні частини об'єкта?

До якого виду належить предмет, частина якого вилучена з місця події?

11.3. На експертизу надаються всі знайдені частини, які, можливо, раніше складали один предмет.

{Главу 12 розділу I виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

12. Експертиза вузлів та петель

12.1. У більшості випадків об'єктами досліджень є вузли та петлі, що виконані (утворені) на мотузках, ремнях тощо.

12.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До якого виду належить даний вузол, чи не має він ознак, що вказують на професію виконавця?

Чи не належать декілька вузлів до одного виду?

Чи є вузол простим (професійним)?

Які професійні навички має особа, що зробила вузол (петлю)?

Чи є особа, що зробила вузол (петлю), правшею (шув'ягою)?

Чи є однакоим спосіб виконання вузлів (петель)?

12.3. Перед направленням об'єкта на експертизу доцільно сфотографувати вузол з усіх боків за правилами масштабної зйомки для усунення труднощів дослідження у випадках, коли в процесі експертизи проводитимуться експерименти (розв'язування і зав'язування вузла тощо).

Слідчому розв'язувати вузол забороняється.

Коли знімають петлю з трупа, мотузку розрізають, не пошкоджуючи вузол. Кінці мотузки у місцях відрізу перев'язують мотузком.

13. Експертиза рельєфних знаків

13.1. Об'єктами досліджень цього виду можуть бути відновлені спіяні (забиті), слабо-видимі номери та інші рельєфні зображення на різного роду виробках. Експертизою встановлюються факт та спосіб змінення зображень.

13.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи піддавався зміні номер на даному екземплярі зброї, агрегатах транспортного засобу тощо?

Яким був первісний номер на об'єкті дослідження?

Яким способом був знищений або змінений номер (знак) на даному об'єкті?

Чи були на даному об'єкті маркувальні позначення?

Чи піддавались зміні маркувальні позначення на даному об'єкті?

Чи виконане маркування об'єкта із застосуванням конкретних засобів?

13.3. Об'єкти, які підлягають дослідженню, не можна очищати від забруднень, фарби чи іржі.

14. Експертиза механічних пошкоджень одягу

14.1. Проведення даного підвиду трасологічної експертизи дає змогу вирішувати ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні завдання. У процесі дослідження встановлюються характер пошкоджень та механізм їх утворення, вирішуються питання, пов'язані з ідентифікацією (ототожненням) знаряддя за пошкодженнями, що є на даному одязі тощо. Окрему групу становлять питання, що пов'язані з установленням належності єдиному цілому частин одягу, що досліджується.

14.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на одязі, що наданий для дослідження, пошкодження?

Який механізм утворення пошкоджень на одязі?

Чи є пошкодження на одязі розривом, розрізом, розрубом тощо?

Знаряддям (предметом) якого виду утворені пошкодження одягу?

Чи є сліди тертя, тиску, волочіння тощо на одязі, що наданий для дослідження?

Чи утворені пошкодження на одязі предметами, що надані для дослідження?

Чи належать одному цілому частини одягу, що надані для дослідження?

14.3. Дослідження пошкоджень одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень людині, належить до компетенції судово-медичної експертизи.

Якщо стосовно одягу проводилися судово-хімічні, судово-біологічні, судово-медичні та інші експертизи, треба про це вказувати, а за необхідності надавати результати досліджень експерту.

Одяг, що надається для дослідження, повинен бути в сухому вигляді. Потрібно вказувати, чи піддавався одяг, що наданий для дослідження, після події пранню, ремонту, чищенню тощо.

15. Експертиза нашарувань на одязі (взутті)

15.1. Трасологічною експертизою у комплексі з експертами інших спеціальностей можуть вирішуватися питання щодо дослідження нашарувань на одязі (взутті) - ґрунту, плям зелені, фарби, паливно-мастильних матеріалів тощо.

15.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Який механізм утворення нашарувань ґрунту (плям зелені, фарби, паливно-мастильних матеріалів тощо)?

Яка послідовність утворення нашарувань на одязі?

16. Експертиза слідів транспортних засобів

16.1. Основними завданнями трасологічної експертизи слідів транспортних засобів є ідентифікація (ототожнення) конкретної одиниці транспортного засобу за частинами та слідами, що залишені його частинами; діагностика (установлення властивостей та стану об'єктів) та ситуаційні завдання (установлення механізму слідоутворення, механізму взаємодії транспортного засобу з іншими об'єктами).

Сліди транспортних засобів містять значний обсяг інформації, яка може бути використана для встановлення виду (типу), марки транспортного засобу, напрямку його руху тощо.

16.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яким видом (типом, моделлю) та якими частинами транспортного засобу залишені сліди?

Чи залишені сліди даним транспортним засобом (його частинами)?

Яким колесом транспортного засобу залишені сліди (правим, лівим, переднім, заднім)?

Якою моделлю шини залишені сліди?

Чи піддавалася покришка шини транспортного засобу, слід якої виявлений на місці події та наданий для дослідження, відновлювальному ремонту?

Чи є на даному об'єкті (одязі потерпілого, огорожі дороги, дорожньому покритті тощо) сліди транспортного засобу?

Чи утворилися сліди на об'єкті в результаті його переїзду колесами транспортного засобу?

Яка послідовність утворення пошкоджень на транспортному засобі?

Який механізм утворення слідів на транспортному засобі?

Чи є знайдений предмет (його фрагмент) (уламки кронштейна, гайки, фрагменти фарного розсіювача або вітрового скла, фрагменти лакофарбового покриття) частиною наданого для дослідження транспортного засобу?

Який механізм утворення пошкоджень на вітровому склі транспортного засобу?

На який вид транспортного засобу був установлений розсіювач, уламки якого надані для дослідження?

Яка причина руйнування (механічний удар, термічний вплив, вибух тощо) скла, розсіювача?

Яке взаємне розташування транспортного засобу і пішохода у момент наїзду?

Чи мав місце факт контактної взаємодії транспортного засобу з іншим об'єктом (ділянкою місця події)?

Надані в переліку питання можуть вирішуватися під час проведення комплексного дослідження разом з іншими спеціалістами.

17. Фототехнічна експертиза

17.1. Основними завданнями фототехнічної експертизи є:

17.1.1. Ідентифікація знімальної апаратури за негативами, а також апаратури, яка застосовувалась для виготовлення позитивів (збільшувачі, кадрувальні рамки, глянсувачі тощо).

17.1.2. Ідентифікація негатива за позитивом.

17.1.3. Ідентифікація типу (марки) фото- і кіноматеріалів, які застосовуються для зйомки і для виготовлення фотознімків і кінофільмів.

17.1.4. Ідентифікація предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на знімках (негативах) та відеозаписах.

17.1.5. Визначення технологічних і технічних характеристик зйомки та виготовлення фотознімків, кінофільмів та відеозаписів.

17.1.6. Визначення розмірних характеристик зображень на фотознімках (кінокадрах, відеокадрах) або їх негативах.

17.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До підпункту 17.1.1:

Чи відзнятий наданий негатив даним фотоапаратом (кінознімальною камерою)?

Чи відзняті кадри наданих негативів одним і тим самим знімальним апаратом?

Апарат якого типу (моделі) застосовувався для виготовлення даного фотознімка (кінофільму, кінокадрів)?

Чи виготовлявся даний фотознімок (фотокопія мікрофільму) за допомогою наданих технічних засобів (збільшувача, кадрувальної рамки тощо)?

Чи застосовувалась певна апаратура (фотозбільшувач, фотоглянсувач, різак) при виготовленні даного фотознімка?

До підпункту 17.1.2:

Чи виготовлено наданий фото- або кінодокумент з даного негатива?

Чи виготовлені дані знімки з одного негатива?

Чи виготовлено (походять) дані знімки від одного і того самого первинного зображення?

До підпункту 17.1.3:

Якого типу (марки) фотопапір (кіноплівка, фотоплівка) використовувався для виготовлення даного зображення?

Чи має спільну родову (групову) належність фотоплівка, що використана для виготовлення даного негатива, та фотоплівка, знайдена в певної особи (за типом, місцем виготовлення, іншими характеристиками)?

До підпункту 17.1.4:

Той самий чи інший об'єкт (предмет, приміщення, ділянка місцевості тощо) зафіксовано на даних фотознімках (кінокадрах, відеозаписах), що надані для проведення експертизи?

До підпункту 17.1.5:

Який вид зйомки використовувався для виготовлення даного фотознімка (натурний, репродукційний, комбінований)?

Чи виготовлено даний знімок із застосуванням фотомонтажу?

Який об'єктив застосовувався для зйомки даного об'єкта (нормальний, ширококутний, довгофокусний)?

З якої відстані знято зафіксований на фотознімку об'єкт?

При якому освітленні (природному або штучному) проводилась зйомка?

Чи виготовлено фотознімок з додержанням технології фотографічних процесів?

Чи використовувались при виготовленні фотознімка ті чи інші технічні прийоми (глянсування, ретушування, тонування тощо)?

Які дата і час виготовлення фотознімка та дата і час його редагування?

До підпункту 17.1.6:

Які розміри об'єктів, зафіксованих на фотознімку?

На якій відстані один від одного були два (декілька) зображених на знімку об'єкти?

До підпункту 17.1.7:

Яке зображення було на вицвілому фотознімку?

17.3. Залежно від поставлених питань експерту надається фото- та кіноапаратура, фотознімки, кінофільми, фото- та кіноматеріали.

17.4. Якщо в певної особи фото- і кінознімальна апаратура не знайдена, але відомо, що вона в неї була, факт використання цієї апаратури для виготовлення негатива, який досліджується, може бути встановлено шляхом порівняння цього негатива з негативами, щодо яких достовірно відомо, що вони проявлені з плівок (пластинок), якими була заряджена дана апаратура.

17.5. Фото- і кіноапаратуру, яка пересилається до експертної установи, слід ретельно упаковувати з метою збереження від пошкоджень під час транспортування.

18. Портретна експертиза

18.1. Основним завданням портретної експертизи є ідентифікація особи (трупа) за фотознімком (фотокарткою, негативом) та відеозаписом.

18.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи зображена на даному фотознімку особа (прізвище, ім'я, по батькові), фотокартки якої надано як зразки?

Одна чи різні особи зображені на даних фотознімках?

Чи зображена на фотознімку невпізаного трупа особа (прізвище, ім'я, по батькові), фотокартки якої надано як зразки?

18.3. Порівняльними матеріалами для ідентифікації особи за фотознімком можуть бути достовірні фотографії та відеозапис цієї особи (любительські, професійні, а також експериментальні). Доцільно, щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення.

18.4. Ідентифікація трупа проводиться шляхом порівняння фотознімка трупа з прижиттєвими знімками. Знімки самого трупа повинні бути зроблені не тільки у фас, профіль, але й у декількох інших ракурсах, оскільки серед прижиттєвих знімків може не бути зразків, на яких особа зображена у фас або профіль.

18.5. Експериментальні порівняльні зразки не слід ретушувати.

Для проведення портретної експертизи трупа перед фотозйомкою слід зробити йому туалет (змити зі шкіри обличчя нашарування бруду та крові, зробити зачіску).

19. Експертиза голограм

19.1. Об'єктами експертизи є голографічні захисні елементи; голограми, які використовуються як засоби контролю; іміджеві, образотворчі голограми; проміжні продукти голографічного виробництва, такі як програмне забезпечення, фотошаблони та макети, первинні голограми, рельєфно-фазові голограми-оригінали, майстер-матриці голограм, металеві матриці для тиражування голограм.

19.2. Основними завданнями експертизи голограм є:

встановлення типу голограми;
встановлення рівнів захисту голограм;
встановлення тотожності голограм або відповідності голограми її опису (технічному завданню, паспорту на голограму);
визначення, з наданої чи з іншої матриці тиражувались голограми, надані для проведення експертизи;
встановлення відповідності наданих фотошаблонів та макетів зображенням елементів логотипа, які відтворюються голограмою;
встановлення відповідності оригіналу первинної голограми райдужній голограмі;
встановлення відповідності наданого програмного забезпечення та графічного файла голограми синтезований голограмі.

19.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яким способом виготовлені голограми, надані для проведення експертизи?

Чи відповідають надані для проведення експертизи голограми зразкам та технічним описам голограм, занесених до Єдиного реєстру виготовлення голографічних захисних елементів? Якщо не відповідають, то яким способом вони виготовлені?

За допомогою наданої чи з іншої матриці тиражувались голограми, надані для проведення експертизи?

Чи виготовлена голограма з використанням проміжних продуктів голографічного виробництва, наданих для проведення експертизи?

Чи зазнали голограми, які надані для проведення експертизи, будь-яких хімічних, механічних чи інших змін, якщо так, яких саме?

Які з наданих на дослідження голограм мають вищий рівень захисту від підробки?

Яким способом на голограму нанесене індивідуальне маркування?

20. Експертиза відеозвукозапису

20.1. Основними завданнями експертизи відеозвукозапису є:

20.1.1. Встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису.

20.1.2. Ототожнення особи за фізичними параметрами голосу.

20.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До підпункту 20.1.1:

Чи за допомогою даного технічного пристрою (відеомагнітофона, диктофона, відеокамери, спеціального засобу тощо) зафіксовані відеофонограма (фонограма) та її фрагменти?

За допомогою одного чи декількох технічних пристроїв зафіксовані конкретні фрагменти відеофонограми (фонограми)?

Чи є надана відеофонограма (фонограма) оригіналом чи копією?

Чи проводився запис відеофонограми (фонограми) безперервно?

Чи зазнавала змін надана відеофонограма (фонограма)?

Чи одночасно проводився запис відеозображення та звуку у відеофонограмі та чи відповідає зміст відеозображення запису звуку?

За допомогою одного чи декількох технічних пристроїв зафіксовані конкретні фрагменти відеофонограми (фонограми)?

Які відеофонограми (фонограми) містять область видаленої інформації технічного пристрою (цифрового диктофона, змінного носія інформації, іншого пристрою відео-, звукозапису тощо)?

Чи можливо відновити в повному обсязі або частково відеофонограму (фонограму) із змінного носія інформації?

До підпункту 20.1.2:

Чи брали перелічені особи участь у зафіксованій на фонограмі розмові та які конкретно слова та фрази ними промовлені?

Скільки осіб брало участь у зафіксованій на фонограмі розмові?

20.3. Для встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису на дослідження надається:

- оригінальна фонограма;
- оригінальний пристрій, яким фонограма зафіксована;
- додаткове обладнання, яке використовувалось для запису фонограми, у повному складі: мікрофон, джерело живлення, прилади керування тощо;
- повні відомості про внесення конструктивних змін у пристрій запису та додаткове обладнання із зазначенням хронології таких змін та опис тракту запису від передавача (мікрофона, відеокамери) до приймача (технічного засобу фіксації) із зазначенням кількості каналів та інших технічних супутніх засобів.

20.4. Для ототожнення осіб за усним мовленням, зафіксованим у фонограмі, експерту надаються фонограми з порівняльними зразками у формі бесіди: діалогу, монологу. Зразки з усним мовленням повинні бути зафіксовані з достатнім рівнем запису, виконані на якісній апаратурі та носіях, які відповідають установленим стандартам, та з невеликим терміном використання, мати мовну співставність із досліджуваними фонограмами та достатній об'єм (10 хвилин розмови без пауз для кожної особи, чия мова ототожнюється). У разі потреби для відбирання зразків запису залучається спеціаліст. Експерту також обов'язково надається протокол прослуховування фонограм з роздрукованим текстом розмов.

20.5. Встановлення текстового змісту розмов, що зафіксовані у фонограмі, не є окремою експертною задачею, оскільки не потребує застосування спеціальних знань та може проводитись спеціалістом при вирішенні питань персоніфікації мовленнєвого матеріалу чи застосуванні спеціальних методів покращення розбірливості усного мовлення.

21. Експертиза вибухових пристроїв

21.1. Основними завданнями експертизи вибухових пристроїв є:

- визначення факту вибуху вибухового пристрою на місці події;
- визначення виду вибуху;
- визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) та визначення класифікаційної категорії пристрою;
- визначення потужності вибуху вибухового пристрою;
- визначення (опис) конструкції пристрою та способу його виготовлення;
- установлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо);
- установлення наявності в обставинах справи даних, що стосуються особи, яка виготовила саморобний вибуховий пристрій і привела його в дію.

21.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи належить до вибухових пристроїв (боєприпасів) предмет, вилучений (указати - у кого або де)?

Чи придатний наданий предмет до використання за цільовим призначенням - до вибуху? Якщо не придатний, то з яких причин?

Які вражаючі фактори притаманні наданому пристрою?

Чи підірвано в даному місці вибуховий пристрій? Якщо так, то до якого виду пристроїв він належить (які особливості його конструкції, країна-виробник тощо)?

Чи є предмети, знайдені на місці події (в тілі потерпілого), частинами вибухового пристрою?

Якщо так, то до якого виду пристроїв вони належать?

Яким способом, саморобним чи промисловим, виготовлено вибуховий пристрій?

Який спосіб підризу був застосований у даному випадку?

Якщо підірвано боєприпаси, до якого виду вони належать (гранати, міни, снаряди тощо)?

Чи містять надані експертів матеріали дані, що вказують на характерні риси особистості виготовлювача вибухового пристрою (професійні навички, ступінь обізнаності з технологією виготовлення і використання вибухових пристроїв тощо)?

Чи однакова конструкція саморобного вибухового пристрою, частини якого знайдені на місці події, та макета, виготовленого особою (прізвище, ім'я, по батькові)?

21.3. Готуючи об'єкти для дослідження, необхідно дотримуватись таких правил:

Вибухові пристрої необхідно розрядити (роз'єднати засоби підриву). Здійснення цієї операції виконують спеціалісти з пошуку, розрядження та знищення вибухових пристроїв ВТУ НДЕКЦ МВС або військові піротехніки.

Експерту слід направити всі деталі (частини, уламки) вибухового пристрою (боєприпасів), знайдені на місці події.

Експертів разом з об'єктами, зібраними на місці події, включаючи об'єкти, вилучені з трупа потерпілого, обов'язково направляються протоколи огляду місця події, протоколи огляду трупів, окремих речових доказів з усіма додатками до цих протоколів (планами, схемами, фотознімками тощо), протоколи допиту свідків.

21.4. Об'єкти з місця події, на яких є свіжа кров, не можна упаковувати в герметичну тару, оскільки продукти її гниття можуть перешкодити дослідженню слідів вибухових речовин.

22. Експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу)

22.1. До основних завдань експертизи вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу) належать:

установлення факту належності даного об'єкта до вибухових речовин або речовин, які можна використати як компоненти для виготовлення вибухових речовин, порохових зарядів або піротехнічних засобів;

установлення способу виготовлення вибухових речовин;

виявлення мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях;

установлення за продуктами розкладу вибухових речовин вихідної речовини, яка була використана для вибуху (пострілу);

установлення спільної родової (групової) приналежності вибухових речовин (порохових зарядів).

22.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є дана речовина вибуховою? Якщо так, якою саме?

Чи можуть використовуватись для виготовлення вибухівки дані речовини? Якщо так, у якому сполученні?

Яким способом - промисловим чи саморобним виготовлена дана вибухівка?

Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди вибухових речовин? Якщо так, яких саме?

Чи є на даному предметі продукти розкладу вибухівки? Якщо так, унаслідок розкладу якої вибухової речовини вони утворились?

Чи мають дані вибухові речовини (зазначаються порівнювані об'єкти) спільну родову (групову) належність?

Чи становили раніше вибухові речовини, надіслані на дослідження, єдину масу?

Чи мають спільну родову (групову) належність надані зразки шроту за номером, способом виготовлення, хімічним складом?

Чи однаковий хімічний склад наданих дробу і шматка металу?

Чи мають спільну родову (групову) належність або єдине джерело походження частини патронів (шріт, кулі, картечі, пижа, прокладки), знайдені на місці події, з частинами патронів, вилучених у певної особи (за видом та складом матеріалу, кольором, розмірами, формою, способом виготовлення тощо)?

22.3. У справах, пов'язаних з вибухами, з місця події слід вилучати всі предмети або їх частини, на яких є сліди кіптяви. З епіцентру вибуху збираються зразки ґрунту (при вибуху на ґрунті), залишки штукатурки, бетону (при вибуху в приміщенні), деталі зі слідами оплавлення (при вибуху в автомобілі) тощо. Зразки упаковуються в герметичну тару (скляні ємності, поліетиленові мішки тощо).

Обов'язково надається протокол огляду місця події з планом-схемою і фотографіями. Орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), має перевірити, чи є в цих матеріалах відомості про пошкодження на предметах, що оточують місце події; наявність чи відсутність воронки та її параметри: діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилась воронка (ґрунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо); руйнування скла у вікнах (повне чи часткове) та відстані цих вікон від місця вибуху; сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо).

За потреби поповнення вихідних даних для проведення експертизи слід провести повторний огляд місця події, допит та інші процесуальні дії.

Вибухові речовини, виявлені в невеликій масі, направляються повністю, в інших випадках - у зразках. Кожний об'єкт упаковується в окрему герметичну тару з дотриманням вимог, що стосуються транспортування вибухових речовин.

Якщо виникають утруднення, слід проконсультуватись з експертом (спеціалістом).

23. Експертиза дослідження обставин і механізму техногенних вибухів

23.1. Об'єктами експертизи з дослідження обставин і механізму техногенних вибухів є технологічне обладнання та устаткування, технологічні процеси, відображені в технологічній документації, технічна та службова документація, матеріали перевірок та інші документи, які стосуються досліджуваної події.

23.2. Основними завданнями експертизи з дослідження обставин і механізму техногенних вибухів є:

- установлення відповідності кваліфікації суб'єкта технологічного процесу характеру роботи, яку він виконує;

- визначення відповідності фактичних умов здійснення технологічного процесу на підприємстві нормативним вимогам;

- установлення причин та наслідків техногенного вибуху;

- установлення механізму техногенного вибуху;

- установлення відповідності дій певних осіб вимогам нормативно-технічних документів, що регламентують технологічний процес;

- установлення з технічної точки зору причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) певних осіб та настанням техногенного вибуху.

Перед експертизою з дослідження обставин і механізму техногенних вибухів можуть ставитись й інші завдання, пов'язані з провадженням у справі, якщо для розв'язання цих завдань необхідні спеціальні знання в галузі техногенної безпеки.

23.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідає кваліфікація суб'єкта технологічного процесу характеру роботи, яку він виконує?

Чи відповідав стан технологічного обладнання та устаткування встановленим нормативно-технічним вимогам?

Чи було оснащено технологічне обладнання та устаткування засобами контролю параметрів, управління й противарійного захисту, якщо так, - якими?

Чи були передбачені заходи щодо зниження вибухонебезпеки технологічної системи та технологічних блоків, що входили до неї?

Чи відповідали організація та виконання робіт (навести яких) вимогам технологічного процесу?

Чи відповідав порядок організації і проведення робіт з технічного обслуговування та ремонту технологічного обладнання й устаткування вимогам нормативно-технічної документації?

Чи відповідав порядок проведення протиаварійних тренувань встановленим вимогам?

Які обставини спричинили виникнення техногенного вибуху та його наслідки?

Де розташовувався епіцентр техногенного вибуху?

Що було першопричиною виникнення техногенного вибуху?

Який механізм виникнення техногенного вибуху?

Невиконання яких вимог нормативних актів перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з настанням події техногенного вибуху?

Дії (бездіяльність) яких осіб з технічної точки зору перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з настанням події техногенного вибуху?

23.4. Експерту слід надати протокол огляду місця техногенного вибуху з усіма додатками, протоколи відтворення обстановки й обставин події, а також речові докази.

{Розділ I доповнено новою главою 23 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

24. Експертиза матеріалів, речовин та виробів

24.1. В експертизі матеріалів, речовин та виробів розрізняють такі основні підвиди експертизи:

24.1.1. Волокон і волокнистих матеріалів.

24.1.2. Лакофарбових матеріалів і покриттів.

24.1.3. Нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів.

24.1.4. Ґрунтів.

24.1.5. Наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (дослідження рослин (їх частин) з метою встановлення належності до об'єктів, що містять наркотичні речовини, становить компетенцію біологічної експертизи).

24.1.6. Сильнодійних і отруйних речовин.

24.1.7. Рідин, що містять спирт.

24.1.8. Металів і сплавів та виробів з них.

{Підпункт 24.1.8 пункту 24.1 глави 24 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

24.1.9. Полімерних матеріалів.

24.1.10. Скла, кераміки.

24.1.11. Речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин.

24.1.12. Встановлення наявності пестицидів у навколишньому середовищі.

{Підпункт 24.1.12 пункту 24.1 глави 24 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

24.2. Основними завданнями, спільними для всіх підвидів експертиз матеріалів і речовин, є:

24.2.1. Виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікрОВОЛОКОН, частинок наркотичних засобів тощо).

24.2.2. Визначення роду (виду) матеріалів і речовин за класифікаціями, що існують у науці, техніці та на виробництві (за хімічним складом, фізичними властивостями, призначенням тощо).

24.2.3. Установлення спільної родової (групової) належності матеріалів і речовин.

24.2.4. Установлення походження матеріалів і речовин з певного джерела.

Вирішення питання про походження матеріалів і речовин з певного джерела залежить від ряду особливостей об'єкта, а також від наявності в конкретній установі потрібного обладнання та спеціалістів. Тому з приводу постановки цього питання доцільно попередньо отримати консультацію у експерта (спеціаліста).

До підпункту 24.1.1:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сторонні волокна-нашарування (мікрочастинки волокон), яка їх природа?

Чи є на одязі (зазначається предмет одягу, кому він належить) волокна - нашарування спільної родової (групової) належності з волокнами, з яких виготовлена тканина іншого одягу (зазначається її назва, кому вона належить)?

Чи були в контакті дані предмети одягу (інші об'єкти волокнистої природи)?

Чи є клаптик тканини, знайдений на місці події, частиною даного предмета одягу?

Чи є в піднігтьових зрізах даної особи мікрочастинки волокон спільної родової (групової) належності з волокнами, з яких виготовлена тканина даного предмета одягу?

Які пошкодження (механічні, термічні, хімічні) існують на наданому виробі?

Чи є ці пошкодження на виробі експлуатаційними, виробничими дефектами чи наслідком хімічного чищення?

Чи відповідає фактичний волокнистий склад виробу, визначеному на маркірувальній стрічці?

До підпункту 24.1.2:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди (нашарування, плями, бризки) або частинки лакофарбових матеріалів (покриттів)?

Чи є дана речовина фарбою, до якого виду фарби вона належить?

Чи походять дані частинки від стандартного лакофарбового покриття легкового (вантажного) автомобіля?

Чи придатні частинки фарби, знайдені на місці події (предметі-носії), для ідентифікації за ними конкретної пофарбованої поверхні?

Чи мають надані зразки лакофарбових речовин (частинок покриттів) спільну родову (групову) належність?

Чи не становили раніше окремі частини лакофарбового покриття одну пофарбовану поверхню?

Яким способом пофарбовано даний предмет?

Чи проводилось перефарбування даного предмета?

До підпункту 24.1.3:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на предметі-носії сліди нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів? Якщо є, яких саме?

Чи належать дані речовини (рідини) до нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів? Якщо належать, то до якого їх роду (виду)?

Чи мають дані нафтопродукти та паливно-мастильні матеріали спільну родову (групову) належність?

Чи не походять дані нафтопродукти та паливно-мастильні матеріали з однієї ємності?

До підпункту 24.1.4:

Основними завданнями ґрунтознавчої експертизи є:

виявлення на предметах-носіях мікронашарувань (часток) ґрунтового походження, визначення їх природи, а також установлення спільної родової (групової) належності з наданими зразками;

установлення походження ґрунту на предметах-носіях з певної ділянки місцевості (іншого місця події);

установлення механізму утворення ґрунтових нашарувань.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є нашарування ґрунту (об'єктів ґрунтово-мінерального походження) на предметі-носії (зазначається, на якому саме)?

Чи мають порівнювані об'єкти (нашарування на предметі-носії та ґрунт з місця події) спільну родову (групову) належність?

Чи походять дані нашарування (зазначається, які саме) з певної ділянки місцевості?

Який механізм утворення нашарувань ґрунту?

Яка характеристика місцевості, з якої походять нашарування ґрунту на об'єктах-носіях?

При підготовці і призначенні ґрунтознавчої експертизи слід дотримуватись таких правил:

при дослідженнях ґрунтових об'єктів з метою встановлення їх походження з певної ділянки місцевості для порівняння направляються зразки ґрунту з місця, де за припущенням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), знаходився предмет-носіє (місце виявлення трупа, слідів взуття тощо), та інших місць у межах ділянки, яка ідентифікується. Крім того, слід надавати контрольні зразки із суміжних ділянок, аналогічних і таких, які відрізняються від тієї, яка ідентифікується, наприклад із сусіднього поля, яке засіяно іншою культурою, з ділянки, яка має інший характер рослинності, інший профіль тощо;

відбір зразків проводиться з урахуванням особливостей ділянки, яка ідентифікується;

якщо ділянка має відносно однорідну поверхню, то відбираються чотири-п'ять індивідуальних зразків з поверхневого шару місця контакту предмета-носія з ґрунтом і не менше двох контрольних зразків із суміжних ділянок (змішаних з 4 - 5 пробами, відібраними в радіусі 2 - 5 м);

зразки відбираються з поверхневого шару ґрунту на глибині не більше 5 см масою 100 - 150 г і упаковуються в паперові пакети;

якщо ділянка являє собою западину (яр, канаву, яму тощо), зразки відбираються з дна і різних генетичних горизонтів стін, відкосів, а контрольні - з поверхні ґрунту біля западин та із суміжних ділянок місцевості;

усі зразки висушують на повітрі і поміщують у пакети;

з питань відбору зразків, якщо є така необхідність, слід проконсультуватися з експертом (спеціалістом) або запросити його для участі в цій дії;

до документа про призначення експертизи (залучення експерта) слід додати протокол огляду місця події з планом-схемою. Якщо огляд предметів-носіїв ґрунту оформлено окремим протоколом, він також додається. Важливо, щоб у наданих експерту матеріалах були позначені місця відбору зразків ґрунту. Крім того, слід надати довідки про метеоумови та характер використання об'єктів з нашаруваннями ґрунту в період від часу події до часу відбору зразків та призначення експертизи (залучення експерта). Якщо в цей період на місці події проводились роботи, які могли змінити характеристики ґрунту (перекопування, будівельні, вантажні та інші роботи, унаслідок яких на ґрунті могли залишитись сторонні домішки), про це також слід повідомити експерта;

кожний предмет, на якому виявлені нашарування ґрунту, упаковується окремо. До упаковок зразків має прикріплюватись бирка із зазначенням його номера і місця його вилучення. Останні дані слід узгоджувати з планом-схемою місця події.

До підпункту 24.1.5:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів? Якщо є, то яких саме?

Чи є даний засіб наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або прекурсором і яким (якою) саме?

Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори спільну родову (групову) належність?

Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини спільне джерело походження за якісним та відносним кількісним складом?

До підпункту 24.1.6:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на предметі носії (зазначається, на якому саме) сліди сильнодіяльних чи отруйних речовин?

Чи є даний засіб сильнодіяною чи отруйною речовиною і яким (якою) саме?

Чи мають дані сильнодіяльні чи отруйні речовини спільну родову (групову) належність?

Чи мають дані сильнодіяльні чи отруйні речовини спільне джерело походження за якісним та відносним кількісним складом?

До підпункту 24.1.7:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є в даній ємності (склянці, банці тощо) або на поверхні предмета (на одязі, папері) сліди рідин, що містять спирт?

Чи належить дана рідина до міцних алкогольних напоїв? Якщо належить, то до якого їх виду, та чи відповідає ця рідина вимогам ДСТУ?

Чи є дана рідина етиловим спиртом та чи відповідає вона вимогам ДСТУ?

Чи мають дані зразки спиртових рідин спільну родову (групову) належність?

Промисловим чи саморобним способом виготовлена спиртова рідина?

Чи придатний даний пристрій для виготовлення міцних спиртних напоїв?

Чи відповідає за своїми характеристиками алкогольний напій у даній пляшці характеристикам напою, зазначеним на етикетці?

До підпункту 24.1.8:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на об'єкті-носії (зазначається, на якому саме) сліди або мікрочастинки металу (сплаву) і якого (яких) саме?

З якого металу (сплаву) виготовлено даний об'єкт?

Чи мають дані металеві об'єкти (зазначається, які саме) спільну родову (групову) належність за матеріалом виготовлення?

Яка марка металу (сплаву) виготовленого виробу?

Чи виготовлена деталь промисловим способом чи в непромислових умовах?

Чи відповідає якісний і кількісний хімічний склад виробу технічним умовам (ТУ, ДСТУ)?

До підпункту 24.1.9:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на предметі-носії мікрочастинки полімерного матеріалу?

До якого роду (виду) належить даний полімерний матеріал?

З якого виду полімерного матеріалу виготовлено даний предмет?

Чи мають дані зразки полімерних матеріалів спільну родову (групову) належність?

До підпункту 24.1.10:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є на предметі-носії мікрочастинки скла (кераміки)?

До якого роду (виду) належить дане скло (кераміка)?

З якого виду скла (кераміки) виготовлено даний предмет?

Чи мають дані зразки скла (кераміки) спільну родову (групову) належність?

До підпункту 24.1.11:

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яка природа речовини, наданої на дослідження?

Чи є нашарування спеціальних хімічних речовин на предметах-носіях (грошових купюрах, змивах з рук тощо)?

Чи мають надані речовини спільну родову належність?

До підпункту 24.1.12:

У межах експертизи встановлення шкідливих речовин у навколишньому середовищі проводиться експертиза пестицидів.

Основними завданнями експертизи встановлення шкідливих речовин у навколишньому середовищі (пестицидів) є:

встановлення належності пестицидів до стандартизованої групи (виробничої, хімічної, гігієнічної тощо) відповідно до існуючої класифікації;

встановлення спільної (різної) родової (групової) належності, єдиного джерела походження, належності до єдиної маси тощо.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є дана речовина пестицидом? Якщо так, яким саме?

Чи містяться в зразках рослин (грунту, води) пестициди?

Чи мають спільну родову (групову) належність надані зразки пестицидів?

До якої групи небезпеки згідно з гігієнічною класифікацією належать надані зразки пестицидів?

Чи дозволено використання в Україні наданих пестицидів?

24.3. При підготовці об'єктів для проведення експертизи матеріалів, речовин та виробів слід дотримуватись таких правил:

якщо матеріали і речовини виявлені у великій кількості, на дослідження направляються їх зразки. У випадках, коли вони (матеріали і речовини) становлять об'єми рідин або сипкі маси, зразки надаються у вигляді середніх проб;

при відборі середньої проби рідини останню потрібно збовтати, а потім відлити не менше ніж 1 л в окрему ємність. Середня проба сипких речовин (піску, цементу тощо) відбирається виїмками за допомогою щупа з різних за глибиною місць кожної ємності (три-п'ять виїмок загальною масою 1,5 - 2 кг). При великих розмірах сховища проби слід відбирати в місцях, з яких найімовірніше походить частина сипкої речовини, яка досліджується (біля дверей, вікна, пролomu тощо);

зразки ниток, мотузок, шпигатів надаються загальною довжиною не менше ніж 3 м, відрізками з різних місць об'єктів;

зразок тканини повинен мати довжину 50 - 100 см. Якщо тканина має малюнок, він повинен повторюватись на зразку не менше трьох разів;

якщо досліджуються нашарування або плями на предметах, експерту необхідно надати сам предмет. Нашарування і плями необхідно прикрити аркушем білого паперу або тканиною, закріпленою по краях;

якщо вилучити предмет неможливо, надаються вирізки з плямами;

предмети одягу та взуття, на яких припускається наявність волокон (інших мікрочастинок і нашарувань), необхідно загорнути кожний окремо у щільний білий папір (забороняється упаковувати їх у поліетиленові мішки, оскільки поліетилен має електростатичні властивості, під впливом яких локалізація мікрочастинок на об'єкті може зазнати змін);

рідини слід наливати для транспортування в чистий скляний товстостінний посуд і закривати притертою скляною пробкою. Посуд, у якому пересилаються луги, закривається гумовою пробкою;

предмети, просочені маслами, жирами і мастильними матеріалами, а також предмети, яким властиві специфічні запахи, поміщують у скляний щільно закритий посуд або в поліетиленові мішки, що заклеюються;

наркотичні засоби саморобного виробництва, які мають певну форму (брикет, грудка тощо), поміщують в окремі упаковки, щоб зберегти їх форму.

25. Біологічна експертиза

25.1. Біологічна експертиза досліджує об'єкти рослинного та тваринного походження. Ними найчастіше бувають:

листя, стебла, квіти, сіно, солома, кора, деревина, коріння, плоди, насіння, зерно, спори, пилок тощо;

похідні шкірних покривів тваринного походження (волосся, пір'я, луска тощо);

продукти переробки рослинних та тваринних організмів (корми для тварин та птахів, борошно, шматки хутра та шкіри тощо);

продукти життєдіяльності рослинних і тваринних організмів (мед, камедь, екскременти тощо).

25.2. Основними завданнями біологічної експертизи є:

установлення належності об'єктів тваринного та рослинного походження (далі - біологічне походження) до конкретного біологічного таксона (родини, роду, виду тощо), а також виявлення мікрооб'єктів зазначеного походження в будь-якій масі або на предметах обстановки місця події (предметах-носіях);

установлення спільної родової (групової) належності декількох порівнюваних об'єктів;

установлення належності об'єктів біологічного походження до одного цілого;

визначення біологічних характеристик стану об'єкта, у тому числі зернових та зернобобових культур (стадії розвитку організму, причин та часу змін його стану, механізму пошкодження тощо);

установлення належності об'єктів рослинного походження до наркотичних засобів.

25.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яка природа даного об'єкта? Якщо він біологічного походження, то яка його таксономічна належність?

Чи є на предметі-носії (зазначається, якому саме) мікрооб'єкти (частки) біологічного походження? Якщо є, то яка їх таксономічна належність?

Чи мають дана маса (наприклад, зерно в мішку, вилучене в особи) та зразки, вилучені в конкретному місці (наприклад, зразки зерна з певного сховища), спільну родову (групову) належність?

Чи відповідають зразки зернових (зернобобових) культур, що надані на дослідження, вимогам ДСТУ за показниками: масова частка білка; масова частка сирової клейковини; якість клейковини; число падіння; вологість; сміттєва та зернова домішки; сажкове зерно; маса 1000 насінин (зерен) (натура)?

Чи відповідають зразки зернових (зернобобових) культур, що надані на дослідження, за їх характеристиками умовам контракту на поставку?

Чи є дані об'єкти частинами одного цілого (наприклад, гілля та стовбур, дві частини листка рослини тощо)?

Чи могли за певний строк статися ті або інші зміни в розвитку рослинного (тваринного) об'єкта (чи могла рослина за певний час вирости до наявних розмірів, чи могла комаха за певний час досягти стадії розвитку, у якій вона була виявлена, тощо)?

Яка давність заселення трупа знайденими на ньому комахами (личинками комах)?

Чи є волосся, знайдене на предметі-носії (указується, на якому), волоссям людини (тварини)? Якщо це волосся тварини, то чи має воно спільну родову (групову) належність до волосся даної особини?

Який вік рослини, її частин?

Чи належить дана рослина (подрібнені частки рослини) до таких, що містять наркотичні речовини? Якщо так, яка її таксономічна належність?

Чи складали раніше дані зразки наркотичних засобів одну масу?

Чи мають дані зразки наркотичних засобів спільну родову (групову) належність (за способом виготовлення, місцем вирощування тощо)?

25.4. Готуючи матеріали для дослідження, слід дотримуватись таких основних правил:

якщо досліджувані об'єкти та об'єкти для порівняльного дослідження мають великі об'єми або маси, вони направляються експертові у вигляді зразків;

зразки сипких мас (зерно, борошно тощо) відбираються у вигляді середніх проб (див. пункт 24.3);

відбираючи зразки волосся з волосяного покриву тварин, слід виривати (вичісувати) їх з різних частин тіла (спини, ший, ніг, боків, черева і, зокрема, у зоні пошкодженої частини тіла) по 50 - 100 волосин з кожного місця;

якщо досліджується сіно або солома, то їх зразки повинні мати масу в межах 0,5 - 1 кг. Відібрані зразки загортають у папір, не придавлюючи та не згинаючи стебел;

екскременти тварин та гній висушують і по 100 - 120 г транспортують у закритих банках;

при дослідженні мікрооб'єктів експертові слід надсилати предмет-носії;

місця на предметах-носіях, де знайдені плями або сліди біологічного походження, слід закрити чистим папером, закріпивши його краї на предметі. Так само діють, коли сліди в процесі слідчого огляду не виявлені, але їх наявність у певному місці припускається;

якщо предмет-носії надати експерту немає змоги, йому слід надати можливість оглянути цей предмет чи провести його дослідження за місцезнаходженням.

II. Інженерно-технічні експертизи

{Назва розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

1. Автотехнічна експертиза

1.1. Основними завданнями автотехнічної експертизи є:

1.1.1. Установлення несправностей транспортного засобу (далі - ТЗ), які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення (до дорожньо-транспортної пригоди (далі - ДТП) чи внаслідок неї або після неї), можливості виявлення несправності звичайно застосованими методами контролю за технічним станом ТЗ; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди.

1.1.2. Установлення механізму ДТП та її елементів: швидкості руху (за наявності слідів гальмування та за пошкодженнями), гальмового та зупинного шляхів, траєкторії руху, відстані, пройденої ТЗ за певні проміжки часу, та інших просторово-динамічних характеристик пригоди.

Швидкість руху транспортних засобів, виходячи з їх пошкоджень, може визначатися за допомогою програмних комплексів з дослідження механізму ДТП, що рекомендовані для впровадження в експертну практику.

1.1.3. Установлення відповідності дій водія ТЗ у даній дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти пригоді з моменту виникнення небезпеки, відповідності з технічної точки зору дій водія вимогам Правил дорожнього руху, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП.

Момент виникнення небезпеки для руху, як правило, має зазначатися у документі про призначення експертизи (залучення експерта). Якщо у документі про призначення експертизи (залучення експерта) момент виникнення небезпеки не зазначений, то експерт, виходячи з аналізу дорожньої обстановки, може визначити його за даними, що містяться в матеріалах справи.

Коли експерт вважає, що небезпека для руху виникла не в той момент, який зазначено в документі про призначення експертизи (залучення експерта), у висновку він має вказати мотиви незгоди з позицією органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), і дати відповідні варіанти розв'язання поставленого питання.

Перед автотехнічною експертизою можуть бути поставлені й інші завдання, вирішення яких пов'язане з дослідженням технічного стану ТЗ, дорожньої обстановки і дій учасників дорожньої події.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До пункту 1.1.1:

Які несправності, виходячи з вимог Правил дорожнього руху до технічного стану ТЗ, мала (мав) система (механізм, вузол, агрегат) даного ТЗ?

Чи є в досліджуваному ТЗ несправності, які могли бути технічною причиною виникнення ДТП?

Коли, відносно моменту ДТП, її настання чи в процесі її розвитку, виникли дані несправності?

Яка причина відмови даного механізму, системи (рульового управління, гальмової системи тощо) ТЗ?

Чи мав водій можливість виявити несправність до моменту ДТП?

Чи мав водій технічну можливість запобігти пригоді за наявності даної несправності?

До пункту 1.1.2:

Якою була швидкість ТЗ у різні моменти розвитку ДТП (якщо сліди різної довжини або перериваються, на це слід указати)?

Яка була швидкість ТЗ з урахуванням пошкоджень, які він отримав при зіткненні?

Яка максимально припустима швидкість ТЗ за умови даної видимості дороги (зазначається, якою була видимість дороги)?

Яка максимально припустима швидкість ТЗ на закругленні дороги даного радіуса?

Яка найменша безпечна дистанція між ТЗ в умовах даної дорожньої обстановки?

Яка відстань необхідна для безпечного обгону попутного ТЗ в умовах даної дорожньої обстановки?

Який гальмовий та (або) зупинний шлях ТЗ за певної швидкості його руху в умовах даної дорожньої обстановки?

До пункту 1.1.3:

Як повинен був діяти водій у даній дорожній обстановці згідно з технічними вимогами Правил дорожнього руху?

Чи мав водій технічну можливість запобігти наїзду з моменту виникнення небезпеки для руху або з моменту виявлення перешкоди для руху?

Чи відповідали дії водія технічним вимогам Правил дорожнього руху?

Чи були з технічної точки зору дії водія ТЗ у причинному зв'язку з виникненням ДТП?

До пунктів 1.1.2 і 1.1.3:

З якою швидкістю рухався ТЗ? Якщо ця швидкість перевищувала встановлені обмеження (зазначається, які саме), то чи мав водій технічну можливість уникнути контакту з перешкодою (зазначається, якою саме), якщо ця швидкість не перевищувала припустиму?

Чи мав водій технічну можливість шляхом екстреного гальмування зупинити ТЗ з моменту виникнення небезпеки для руху (указується момент виникнення небезпеки), не доїжджаючи до перешкоди (пішохода)?

1.3. У документі про призначення автотехнічної експертизи (залучення експерта) повинні бути зазначені дані про параметри і стан дорожньої обстановки, дорожнього покриття та обставини щодо дій учасників події, з яких має виходити експерт при проведенні досліджень (вихідні дані).

При призначенні експертизи обставин ДТП необхідно, зокрема, вказувати: тип покриття дороги (асфальт, ґрунтова тощо), його стан (сухе, мокре, ожеледиця тощо), ширину проїзної частини, наявність і величину ухилів, наявність дорожніх знаків і розміток у районі ДТП, технічний стан ТЗ та його завантаженість; видимість і оглядовість дороги з місця водія, а в умовах обмеженої видимості - ще й видимість перешкоди; розташування ТЗ по ширині дороги, швидкість його руху (швидкість руху вказується, якщо немає сліду гальмування); момент виникнення небезпеки для руху; відстань, яку подолав пішохід з моменту виникнення небезпеки для руху до моменту наїзду, швидкість руху пішохода або час його руху з моменту виникнення небезпеки до моменту наїзду; чи застосовував водій термінове гальмування і якщо застосовував, то яка довжина сліду гальмування до задніх коліс автомобіля (якщо сліди розташовані на ділянках дороги з різним покриттям, наприклад на проїзній частині й узбіччі, потрібно зазначити довжину сліду окремо на кожній з ділянок); місце наїзду відносно слідів гальмування (яку відстань пройшов ТЗ у стані гальмування до наїзду чи піс-

ля наїзду на пішохода; якою частиною ТЗ контактував з пішоходом або якими частинами зіткнулись транспортні засоби; якщо ТЗ після залишення сліду гальмування до його остаточної зупинки рухався накатом, то яку відстань він пройшов у цьому стані).

Якщо ДТП скоїв водій мотоцикла, крім того, зазначаються: ручним та ножним гальмом чи одним з них (яким саме) гальмував водій; якщо на мотоциклі з коляскою був один пасажир, то де він перебував (у колясці чи на задньому сидінні); якщо мотоцикл без коляски рухався в перекинутому стані, залишаючи сліди на дорозі, - то відстань, на яку він перемістився в такому стані.

1.4. Якщо призначається експертиза технічного стану ТЗ, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) достатньо викласти фабулу справи і обставини, які стосуються особливостей об'єкта дослідження, знання яких може мати значення для експерта, наприклад, чи експлуатувався ТЗ після події; у якому стані були деталі (вузли), сполучені з деталями (вузлами), що досліджуються, тощо.

1.5. Якщо до моменту призначення експертизи (залучення експерта) органу (особі), що її призначає, не вдалося усунути протиріччя у вихідних даних, що були в справі, він (вона) може зазначити в документі про призначення експертизи (залучення експерта) варіанти їх значень і отримати висновки щодо кожного з них.

1.6. Орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не має права вимагати від експерта, щоб той самостійно вибирав зі справи вихідні дані для проведення експертизи. Разом з тим вказані особи можуть поставити перед експертом питання про технічну спроможність (неспроможність) тих чи інших даних, які є у справі.

1.7. Разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту за потреби надаються всі матеріали кримінального провадження, справи про адміністративне правопорушення, цивільної, господарської, адміністративної справи.

Якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), не може направити експерту всі матеріали справи, він повинен надати: протокол огляду місця події разом зі схемою та іншими додатками; протокол огляду ТЗ; протокол відтворення обстановки й обставин події.

2. Транспортно-трасологічна експертиза

2.1. Основним завданням транспортно-трасологічної експертизи є:

ідентифікація за слідами, залишеними ТЗ, певного його екземпляра або установлення його типу, моделі;

визначення взаємного розташування ТЗ у момент їх контактування;

визначення місця зіткнення ТЗ і місця наїзду на перешкоду (пішохода), установлення механізму утворення слідів;

розташування ТЗ відносно проїзної частини на момент контактування.

Вирішення цих завдань здійснюється шляхом дослідження слідів, виявлених на місці ДТП, пошкоджень транспортних засобів. Тому призначати транспортно-трасологічну експертизу доцільно лише тоді, коли є можливість надати експертові об'єкти, які перебували в контакті, або матеріали справи, у яких зафіксовано сліди.

2.2 Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи залишені певні сліди (вказується, які саме і на чому) ходовими частинами (колесами, шинами, гусеницями тощо) даного ТЗ?

Який механізм контактування ТЗ?

Чи залишені сліди певними частинами даного ТЗ, що виступають?

До якого типу (марки, моделі) належить ТЗ, яким залишено дані сліди?

Яким було взаємне розташування транспортних засобів під час їх зіткнення?

Яким було взаємне розташування ТЗ і перешкоди (пішохода) під час наїзду на останню (останнього)? Який механізм контактування пішохода та ТЗ? Хто з осіб, які перебували в ТЗ під час ДТП (вказуються прізвища, імена та по батькові осіб), перебував за кермом (для ви-

рішення питань про взаємне розташування ТЗ і потерпілого та про особу, яка керувала ТЗ, призначається комплексна судово-медична, транспортно-трасологічна експертиза)?

Який з транспортних засобів під час їх зіткнення стояв, а який рухався?

На якому місці дороги сталося зіткнення транспортних засобів (наїзд на пішохода)?

Який механізм утворення слідів (удар, ковзання тощо)?

У якому напрямку відносно слідосприймальної поверхні рухався ТЗ?

2.3. Для вирішення зазначених питань експерту надаються самі слідоутворювальні об'єкти (шини, деталі, що виступають, тощо) або експериментальні зліпки цих об'єктів (експериментальні відбитки шин на папері); предмети, на яких залишились сліди зазначених об'єктів, або зліпки (масштабні фотознімки) цих слідів, а також протоколи огляду місця події з усіма додатками до них.

Якщо досліджуються сліди ТЗ на одязі (взутті) потерпілого, надається також акт судово-медичного дослідження пошкоджень на його тілі.

3. *Залізнично-транспортна експертиза*

3.1. Основними завданнями залізнично-транспортної експертизи є:

3.1.1. Вирішення діагностичних задач:

дослідження технічного стану елементів інженерного обладнання верхньої та нижньої будов залізничної колії;

дослідження технічного стану ходових частин та конструкцій рухомого складу залізничного транспорту;

дослідження технічного стану вузлів (конструкцій) рухомого складу, а також верхньої та нижньої будови колії при втраті надійності (міцності, жорсткості, стійкості) їх окремих елементів;

дослідження технічного стану елементів пристроїв автоматики, телемеханіки, зв'язку та електропостачання залізниць з метою встановлення відповідності технічного стану досліджуваних об'єктів вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України.

3.1.2. Вирішення ситуаційних задач:

дослідження обставин залізнично-транспортної пригоди (далі - ЗТП) при "класичному" сходженні з рейок рухомого складу (дослідження взаємодії колії та рухомого складу; дослідження режиму ведення поїзда; дослідження фактичних дій учасників ЗТП та встановлення відповідності цих дій вимогам нормативних документів);

дослідження обставин залізнично-транспортної пригоди при зіткненнях залізнично-транспортних засобів, наїздів на нерухомі перешкоди та людей (дослідження процесів взаємодії транспортних засобів під час зіткнення; визначення швидкостей зіткнення; дослідження фактичних дій учасників ЗТП та встановлення відповідності цих дій вимогам нормативних документів);

дослідження обставин залізнично-транспортної пригоди при втраті міцності елементів верхньої будови колії, ходових частин та конструкцій рухомого складу (дослідження процесів взаємодії колії та рухомого складу; дослідження дій учасників ЗТП та встановлення відповідності цих дій вимогам нормативних документів);

дослідження обставин залізнично-транспортної пригоди при відмові механізму керування процесами перевезень (дослідження фактичних дій учасників ЗТП та встановлення відповідності цих дій вимогам нормативних документів);

дослідження обставин залізнично-транспортної пригоди при відмові пристроїв автоматики, телемеханіки, зв'язку та електропостачання (дослідження дій учасників ЗТП та встановлення відповідності цих дій вимогам нормативних документів);

дослідження обставин залізнично-транспортної пригоди при втраті стійкості рейкошпальної решітки, стихійних лихах тощо (дослідження процесів, що пов'язані з виникненням критичних внутрішніх (температурних) та зовнішніх сил, при яких відбувається попе-

речний до осі колії зсув рейко-шпальної решітки; дослідження взаємодії шпальної основи з баластом; дослідження фактичних дій учасників ЗТП та встановлення відповідності цих дій вимогам нормативних документів).

Дослідження реалізованого механізму залізнично-транспортної пригоди з метою встановлення безпосередньої технічної причини ЗТП та можливості її запобігання.

Перед залізнично-транспортною експертизою можуть бути поставлені також інші завдання, вирішення яких пов'язане з дослідженням технічного стану рухомого складу залізниць, елементів верхньої та нижньої будов колії, пристроїв сигналізації, централізації, блокування тощо, а також дій учасників залізнично-транспортної пригоди.

3.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До підпункту 3.1.1:

У якому технічному стані були елементи верхньої (нижньої) будови колії на n-му пікеті n-го кілометра перегону А-В у момент сходження з рейок рухомого складу і чи відповідав цей стан вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України (якщо технічний стан не відповідав вимогам нормативних документів, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

У якому технічному стані були елементи ходових частин і конструкцій рухомого складу, який зійшов з рейок, і чи відповідав цей стан вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України (якщо технічний стан не відповідав вимогам нормативних документів, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

У якому технічному стані була гальмівна система рухомого складу і чи відповідав цей стан вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України (якщо технічний стан не відповідав вимогам нормативних документів, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

У якому технічному стані була система сигналізації, централізації та блокування (або її окремі елементи) на станції А (на перегоні А-В) і чи відповідав цей стан вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України (якщо технічний стан не відповідав вимогам нормативних документів, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

У якому технічному стані була система попередження зіткнень на залізничному переїзді і чи відповідав цей стан вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України (якщо технічний стан системи не відповідав вимогам нормативних документів, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

Чи відповідало розташування та облаштування залізничного переїзду вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України (якщо ні, то у чому саме ця невідповідність проявилась)?

До пункту 3.1.2:

Якими положеннями нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, повинні були керуватися посадові особи господарства перевезень при формуванні поїзда, у якому відбулося сходження з рейок рухомого складу?

Чи мала місце невідповідність дій посадових осіб господарства перевезень вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, при формуванні поїзда, у якому відбулося сходження з рейок рухомого складу (якщо мала, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

Якими положеннями нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, повинні були керуватися члени локомотивної бригади до сходження з рейок (зіткнення, наїзду), у момент сходження з рейок (зіткнення, наїзду) та після сходження з рейок (зіткнення, наїзду) рухомого складу?

Чи мала місце невідповідність дій членів локомотивної бригади вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, при веденні поїзда, в якому відбулося сходження з рейок рухомого складу (зіткнення, наїзд) (якщо мала, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

Якими положеннями нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, повинні були керуватися посадові особи господарства перевезень у процесі виконання поїзної (маневрової) роботи?

Чи мала місце невідповідність дій посадових осіб господарства перевезень вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, у процесі виконання поїзної (маневрової) роботи (якщо мала, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

Якими положеннями нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, повинні були керуватися посадові особи колійного господарства у процесі технічного утримання (ремонту) залізничної колії на n-му пікеті n-го кілометра перегону А-В?

Чи мала місце невідповідність дій посадових осіб колійного господарства вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, у процесі технічного утримання (ремонту) залізничної колії на n-му пікеті n-го кілометра перегону А-В (якщо мала, то у чому саме ця невідповідність полягає)?

Якими положеннями нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, повинні були керуватися посадові особи локомотивного (вагонного) господарства у процесі технічного утримання (ремонту) рухомого складу?

Чи мала місце невідповідність дій посадових осіб локомотивного (вагонного) господарства вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, в процесі технічного утримання (ремонту) рухомого складу (якщо мала, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

Якими положеннями нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, повинні були керуватися посадові особи господарства сигналізації, централізації та блокування у процесі технічного утримання (ремонту) системи попередження зіткнень на залізничному переїзді?

Чи мала місце невідповідність дій посадових осіб господарства сигналізації, централізації та блокування вимогам нормативних документів, що діють на залізничному транспорті України, у процесі технічного утримання (ремонту) системи попередження зіткнень на залізничному переїзді (якщо мала, то у чому саме полягає ця невідповідність)?

Яка безпосередня технічна причина сходження з рейок (зіткнення, наїзду) рухомого складу (вказати кількість вагонів, що зійшли, номер поїзда, місце та час сходження, зіткнення, наїзду)?

Яка послідовність проміжних технічних причин, що призвели до формування безпосередньої технічної причини сходження з рейок (зіткнення, наїзду) рухомого складу?

Чи можливо було з технічної точки зору запобігти залізнично-транспортній пригоді?

3.3. У документі про призначення залізнично-транспортної експертизи (залучення експерта) зазначаються фактичні дії учасників залізнично-транспортної пригоди.

Для виконання експертизи залежно від задач, які вирішуються, повинні бути надані:
різноманітні деталі, вилучені з місця події у зв'язку з відновлювальними роботами;
фотознімки загального вигляду місця пригоди, пошкодженої ділянки колії і рухомого складу, окремих їх вузлів та деталей;
фотознімки сторонніх предметів;
ескізи зламаних деталей із зазначенням дефектів, тріщин тощо;
фотознімки вагонів, завантаження яких не відповідає вимогам нормативних документів;

акти огляду та вимірювання параметрів рейкової колії, стрілочних переводів, вагонів, які зійшли з рейок, пристроїв та споруд, тягового рухомого складу тощо із зазначенням відхилень від норм їх утримання та пошкоджень, що утворились у результаті спрацювання механізму ЗТП;

акти контрольної перевірки автогальм вагонів, які залишились (утримались) на рейках;

акти технічного стану та роботи технічних засобів безпеки руху (сигналізації, централізації, блокування, радіозв'язку, автоматичної локомотивної сигналізації тощо), що мають стосунок до ЗТП;

акти про пошкодження рухомого складу;

натурний лист поїзда;

швидкостемірна стрічка поїзда та результати її розшифровування (із зазначенням місця зберігання оригіналу);

довідка ВУ- 45 про забезпечення поїзда автогальмами;

документ "Попередження про обмеження швидкості руху на ділянці", де відбулася ЗТП;

результати розрахунків та експериментів, виконані під час службового розслідування; технічні висновки спеціалістів (науковців);

фрагменти графіка виконаного руху поїздів на ділянці, де відбулася ЗТП; журнали диспетчерських розпоряджень; журнали огляду рейкової колії та стрілочних переводів; книга ревізорських вказівок у частині, що стосується ЗТП; журнали ВУ-100, ДУ-2 (ДУ-3), ДУ-46, ТУ-152;

план та профіль залізничної ділянки, на якій відбулася ЗТП; довідка про результати останньої перевірки технічного стану рейкової колії колієвимірювальними та дефектоскопічними засобами; стрічки перевірки технічного стану рейкової колії вагоном-вимірювачем; журнали ПУ-28 та ПУ-29 про результати натурних перевірок рейкової колії;

накладні дорожні відомості (у випадку ЗТП з вантажними поїздами);

довідка з найближчої метеостанції;

довідка про пошкодження вантажів;

довідка про матеріальний збиток, який виник у результаті пошкодження елементів верхньої та нижньої будов колії, рухомого складу, пристроїв сигналізації, централізації та блокування, контактної мережі, втрати та пошкодження вантажів, а також затрат, пов'язаних з ліквідацією наслідків ЗТП;

пояснювальні записки посадових осіб-учасників ЗТП, відомості про перебування їх на роботі та про час їх відпочинку перед роботою; результати останніх випробувань про знання посадових інструкцій та нормативних документів, медичні огляди;

архіваторні записи переговорів посадових осіб за час розвитку ЗТП;

акти службового розслідування форми РБУ-1 чи РБУ-3; технічний висновок про причини ЗТП;

протоколи оперативних нарад відповідних структурних підрозділів; протокол оперативної наради дирекції залізничних перевезень; протокол та наказ начальника відповідної служби залізниці;

протокол оперативної наради начальника залізниці та наказ начальника залізниці;

протоколи допиту свідків, постраждалих, обвинувачених; протоколи інших слідчих дій; висновки експертів інших спеціальностей.

4. Експертиза стану доріг і дорожніх умов у місцях ДТП

4.1. Основними завданнями даної експертизи є визначення відповідності техніко-експлуатаційних, геометричних та технічних показників автомобільних доріг нормативно-технічним вимогам. Визначення відповідності робіт з організації дорожнього руху вимогам безпеки руху.

4.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідали фактичні техніко-експлуатаційні показники (рівність, коефіцієнти зчеплення та шорсткості тощо) автомобільної дороги вимогам безпеки дорожнього руху?

Чи відповідали роботи з проведення ремонту, експлуатації та утримання доріг вимогам безпеки дорожнього руху?

Чи були невідповідності дорожніх умов вимогам нормативних документів у причинному зв'язку з подією ДТП?

Чи забезпечує організація дорожнього руху на дослідній ділянці дороги безпеку дорожнього руху?

Чи відповідали геометричні параметри автомобільної дороги вимогам нормативної документації?

5. Будівельно-технічна та оціночно-будівельна експертизи

5.1. Основними завданнями будівельно-технічної експертизи є:

визначення відповідності розробленої проектно-технічної та кошторисної документації вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва;

визначення відповідності виконаних будівельних робіт та побудованих об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд тощо) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва;

визначення відповідності виконаних будівельних робіт, окремих елементів об'єктів нерухомого майна, конструкцій, виробів та матеріалів проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва;

визначення, перевірка обсягів і вартості виконаних будівельних робіт та складеної первинної звітної документації з будівництва та їх відповідність проектно-кошторисній документації, вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва;

визначення групи капітальності, категорії складності, ступеня вогнестійкості будівель і споруд та ступеня будівельної готовності незавершених будівництвом об'єктів;

визначення технічного стану будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань об'єктів та їх елементів;

визначення вартості будівельних робіт, пов'язаних з переобладнанням, усуненням наслідків залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу тощо;

визначення можливості та розробка варіантів розподілу (виділення частки; порядку користування) об'єктів нерухомого майна.

5.1.1. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідає розроблена проектно-кошторисна документація вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП тощо)? Якщо не відповідає, то в чому полягають невідповідності?

Чи відповідають виконані будівельні роботи проектній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?

Чи відповідають об'єкти (будівлі, споруди тощо) проектно-технічній документації на їх будівництво (ремонт, реконструкцію) та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва. Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?

Чи відповідають виконані будівельні роботи (або окремі елементи об'єктів нерухомого майна, конструкції, вироби, матеріали тощо) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП, стандартам, технічним умовам тощо)? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?

Який перелік та об'єми фактично виконаних будівельних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції)?

Яка вартість фактично виконаних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції) об'єктів?

Чи відповідають обсяги та вартість фактично виконаних робіт з будівництва (ремонту, реконструкції) об'єктів обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або первинною звітною документацією з будівництва?

Чи відповідає первинна звітна документація (форми КБ-2в, КБ-3 тощо) з будівництва (ремонту, реконструкції) за порядком складання і наведеними розрахунками вимогам нор-

мативно-правових актів у галузі будівництва? Якщо не відповідає, то в чому полягають невідповідності?

Який вид будівництва (нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт тощо) фактично виконаний на об'єкті?

Чи є об'єкт (результат виконання робіт) нерухомим майном?

Який ступінь будівельної готовності незавершеного будівництвом об'єкта?

Яка група капітальності (категорія складності, ступінь вогнестійкості) об'єкта?

Який технічний стан (ступінь фізичного зношення) об'єкта нерухомого майна (будівлі, споруди тощо)?

Чи є об'єкт нерухомого майна (будівля, споруда) аварійним?

Які пошкодження об'єкта (будівлі, квартири, приміщення, оздоблення тощо) виникли внаслідок залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту на підроблюваних територіях тощо?

Яка технічна причина пошкоджень та руйнувань об'єкта нерухомого майна (елементів, конструкцій, інженерних мереж тощо)?

Яка вартість ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень унаслідок залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту тощо?

Який розмір завданої матеріальної шкоди об'єкту (будівлі, квартирі, приміщенню, оздобленню тощо) унаслідок його залиття, пожежі, стихійного лиха, механічного впливу, просідання ґрунту тощо?

Яке функціональне призначення приміщень? Чи належать приміщення будинку до нежитлових (допоміжних)?

Чи є технічна можливість відповідно до вимог нормативно-правових актів у галузі будівництва розділити (виділити частку; визначити порядок користування) об'єкт нерухомого майна відповідно до часток співвласників (вказати частки)?

Які варіанти розподілу (виділення частки; визначення порядку користування) об'єкта нерухомого майна можливо визначити відповідно до часток співвласників (вказати частки) та вимог нормативно-правових актів?

Чи належить будівля за архітектурним вирішенням (стилем) до категорії культових споруд: храмів, церковних споруд? (Зазначене питання може вирішуватись шляхом проведення комплексної експертизи із залученням відповідних фахівців.)

5.1.2. Питання відповідності розробленої проектно-технічної та кошторисної документації вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва, а також питання визначення відповідності виконаних будівельних робіт та побудованих об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд тощо) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва можуть бути вирішені за наявності у експерта (експертів) відповідних фахових знань, в тому числі з вузько направлених питань, з проектування, будівництва та експлуатації об'єктів будівництва з урахуванням об'ємності матеріалів і складності об'єкта та інших його особливостей.

5.1.3. Для вирішення питань: про відповідність розробленої проектно-кошторисної документації вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП тощо); відповідність фактично виконаних будівельних робіт проектній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва; визначення переліку та об'ємів фактично виконаних робіт з будівництва (ремонт, реконструкції) об'єктів; визначення вартості фактично виконаних робіт з будівництва об'єктів; визначення відповідності обсягів та вартості фактично виконаних будівельних робіт обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або первинною звітною документацією; відповідності первинної звітної документації з будівництва за порядком складання і наведеними розрахунками вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва - експерту необхідно надати договірну документацію (договори підяду та додатки до них, додаткові угоди тощо), а також проектно-

кошторисну та первинну звітну і виробничу документацію (форми КБ-2в, КБ-3, відомості списання матеріалів, журнал виконання робіт, акти огляду прихованих робіт, акти випробувань тощо) на виконання будівельних робіт.

5.1.4. Для вирішення питань: про відповідність об'єктів нерухомого майна проектно-технічній документації на їх будівництво (ремонт, реконструкцію) та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (містобудівним, протипожежним, санітарно-гігієнічним тощо); відповідність виконаних будівельних робіт (окремих елементів об'єктів, конструкцій, виробів, матеріалів) проектно-технічній документації та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва (ДБН, СНИП, стандартам, технічним умовам тощо) - експерту необхідно надати проектну та первинну звітну та виробничу документацію на будівництво об'єкта, документ про приймання в експлуатацію об'єкта будівництва, матеріали технічної інвентаризації на об'єкт, стандарти та технічні умови на виготовлення конструкцій, виробів та матеріалів тощо.

5.1.5. Для вирішення питань щодо визначення технічного стану (ступеня фізичного зношення), аварійності, групи капітальності, категорії складності, ступеня вогнестійкості об'єкта нерухомого майна, а також визначення пошкоджень та руйнувань об'єкта і його конструктивних елементів та причин їх виникнення експерту необхідно надати проектну документацію на будівництво об'єкта, документ про приймання його в експлуатацію, матеріали технічної інвентаризації, акти і звіти попередніх обстежень та досліджень тощо.

5.1.6. Для вирішення питань щодо визначення технічної можливості розподілу (виділу частки; визначення порядку користування) об'єктів нерухомого майна (житлових будинків, квартир, об'єктів комерційного та промислового призначення) та надання варіантів такого розподілу експерту необхідно надати правовстановлювальні документи на об'єкт нерухомості, дані щодо часток співвласників, документ про приймання в експлуатацію об'єкта, матеріали технічної інвентаризації, дані щодо фактичного використання нерухомого майна.

У разі якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), вважає за необхідне врахувати при підготовці варіантів поділу пропозиції учасників судового процесу, то такі пропозиції повинні бути викладені в документі про призначення експертизи (залучення експерта).

5.2. Основними завданнями оціночно-будівельної експертизи є:

визначення різних видів вартості поліпшень земельних ділянок (будівель та їх частин, споруд, передавальних пристроїв тощо);

визначення відповідності виконаної оцінки нерухомого майна (поліпшень земельної ділянки) вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам.

5.2.1. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яка вартість (зазначити вид вартості: ринкова, залишкова, ліквідаційна, вартість ліквідації, спеціальна, інвестиційна тощо) об'єкта нерухомого майна (зазначити об'єкт: будівля, приміщення, квартира, споруда тощо)?

Яка вартість (зазначити вид вартості: ринкова, залишкова, ліквідаційна, вартість ліквідації, спеціальна, інвестиційна тощо) частки (зазначити частку: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ тощо) об'єкта нерухомого майна (зазначити об'єкт: будівля, приміщення, квартира, споруда тощо)?

Чи відповідає виконана оцінка нерухомого майна (зазначити об'єкт) вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам?

5.2.2. Для вирішення питання з визначення вартості поліпшень земельної ділянки експерту необхідно надати правовстановлювальну документацію та матеріали технічної інвентаризації на ці об'єкти, а також правовстановлювальну та технічну документацію на земельну ділянку, на якій розміщений об'єкт оцінки, станом на дату оцінки. У разі виконання ретроспективної оцінки на дослідження необхідно надати матеріали з вихідними даними щодо показників (функціонального використання, об'ємно-планувального рішення, технічного стану тощо) об'єкта на дату оцінки.

{Глава 5 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

6. Земельно-технічна та оціночно-земельна експертизи

6.1. Основними завданнями земельно-технічної експертизи є:

визначення фактичного землекористування земельними ділянками, а саме фізичних характеристик земельних ділянок (конфігурації, площі, промірів тощо);

визначення відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації;

визначення відповідності фактичного землекористування в частині порушення меж та накладання земельних ділянок відповідно до правовстановлювальних документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки;

визначення можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками, розробка варіантів їх розподілу (порядку користування);

визначення можливих варіантів підходу та проїзду до земельних ділянок, встановлення земельного сервітуту.

6.1.1. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Який фактичний порядок користування земельною ділянкою? Яка конфігурація, проміри та площа земельної ділянки, що перебуває у користуванні співвласника (співвласників)?

Чи відповідає фактичне розташування будівель, споруд та інших об'єктів відносно меж земельних ділянок технічній документації?

Чи є порушення меж (або накладання) земельних ділянок відповідно до правовстановлювальних документів та документації із землеустрою на ці земельні ділянки?

Чи є технічна можливість відповідно до вимог нормативно-правових актів розділити земельну ділянку (встановити порядок її користування) відповідно до часток співвласників (зазначити частки)?

Які варіанти розподілу земельної ділянки (порядку її користування) можливі відповідно до часток співвласників (зазначити частки) та вимог нормативно-правових актів?

Які варіанти технічно можливі для влаштування проїзду (проходу) на земельну ділянку?

Чи є технічна можливість встановлення земельного сервітуту на ділянці? Якщо так, то надати варіанти встановлення земельного сервітуту.

6.1.2. Зазначені питання земельно-технічної експертизи вирішуються за наявності відповідної правовстановлювальної та технічної документації, зокрема результатів виконання топографо-геодезичних робіт, які проводяться відповідними фахівцями з використанням відповідного обладнання та бази даних.

6.1.3. Для вирішення питань земельно-технічної експертизи експерту необхідно надати оригінали або завірені якісні копії відповідної правовстановлювальної та технічної документації із землеустрою на земельну ділянку. У разі неможливості експертом самотійно виконати топографо-геодезичні роботи результати таких робіт повинні бути надані на дослідження органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

Для вирішення питань щодо визначення технічної можливості розподілу (порядку користування) земельними ділянками та надання варіантів такого розподілу (порядку користування) експерту, крім зазначених документів, необхідно надати правовстановлювальні документи на об'єкти нерухомого майна (будівлі, споруди тощо), що розташовані на земельній ділянці, дані про користування співвласників цими об'єктами або їх частинами, дані про частки співвласників, матеріали технічної інвентаризації.

У разі якщо орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), вважає за необхідне врахувати при підготовці варіантів розподілу пропозиції учасників судового процесу, такі пропозиції повинні бути викладені в документі про призначення експертизи (залучення експерта).

6.2. Основними завданнями оціночно-земельної експертизи є:

експертна грошова оцінка земельних ділянок;

експертна грошова оцінка прав на земельні ділянки;

визначення відповідності виконаної оцінки земельної ділянки або прав на неї вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам.

6.2.1. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яка вартість (зазначити вид вартості: ринкова, ліквідаційна, спеціальна, інвестиційна тощо) земельної ділянки?

Яка вартість (зазначити вид вартості: ринкова, ліквідаційна, спеціальна, інвестиційна тощо) частки (зазначити частку: $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ тощо) земельної ділянки?

Яка вартість права користування (зазначити право: постійного користування, оренди тощо) земельною ділянкою?

Чи відповідає виконана оцінка земельної ділянки (або права користування земельною ділянкою) вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам?

6.2.2. Для вирішення питання з визначення вартості земельної ділянки або прав на неї експерту необхідно надати правовстановлювальну та технічну документацію із землеустрою на земельну ділянку із зазначенням адреси місцезнаходження ділянки, її кадастрового номера, площі, цільового призначення, плану (схеми), даних щодо зовнішніх меж земельної ділянки, а також даних щодо наявності обмежень та обтяжень на дату оцінки. У разі наявності на земельній ділянці поліпшень (будівель, споруд тощо) на дослідження необхідно надати правовстановлювальну документацію на такі об'єкти, матеріали технічної інвентаризації, а також іншу документацію та інформацію, необхідну для проведення оцінки.

{Глава 6 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

7. Експертиза з питань землеустрою

7.1. Основними завданнями експертизи з питань землеустрою є:

визначення відповідності розробленої документації із землеустрою та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування;

визначення відповідності зміни цільового призначення земельних ділянок та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування;

визначення відповідності фактичного землекористування правовстановлювальним документам, документації із землеустрою на земельні ділянки та нормативно-правовим актам;

визначення відповідності виконаної нормативної грошової оцінки земель вимогам нормативно-правових актів.

7.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідають розроблена документація із землеустрою на земельну ділянку та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування? Якщо не відповідають, то в чому полягають невідповідності?

Чи змінено та затверджено цільове призначення земельної ділянки відповідно до вимог земельного законодавства та інших нормативних документів з питань землеустрою та землекористування? Якщо ні, то в чому полягають невідповідності?

Чи відповідає фактичне землекористування правовстановлювальним документам, документації із землеустрою на земельні ділянки та нормативно-правовим актам?

Чи відповідає виконана нормативна грошова оцінка земель вимогам нормативно-правових актів?

7.3. Для вирішення питань експертизи з питань землеустрою експерту необхідно надати оригінали або завірених якісних копій відповідної правовстановлювальної документації та документації із землеустрою на земельні ділянки.

7.4. У разі неможливості експертом самостійно виконати топографо-геодезичні роботи результати таких робіт повинні бути надані на дослідження органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта).

8. Пожежно-технічна експертиза

8.1. Основними завданнями пожежно-технічної експертизи є:

- визначення причин, умов та процесів виникнення пожежі;
- визначення часу та шляхів розповсюдження пожежі;
- визначення обставин, які сприяли виникненню та розповсюдженню пожежі;
- оцінка умов, засобів і способів гасіння пожежі;
- відповідність технічного стану об'єкта протипожежним нормам.

Перед пожежно-технічною експертизою можуть ставитись і інші завдання, пов'язані з провадженням у справі про пожежі, якщо для розв'язання цих завдань необхідні спеціальні знання в галузі пожежної справи.

8.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Де був осередок пожежі (місце виникнення початкового горіння)?

Якими шляхами поширювався вогонь від осередку пожежі?

Яка причина виникнення пожежі?

Чи відповідав стан об'єкта вимогам Правил пожежної безпеки?

Який час тривала пожежа?

Чим пояснюється найбільш інтенсивне горіння в даному місці об'єкта?

Чи можливе загорання даної речовини (матеріалу) від даного джерела запалювання?

Чи можливе самозаймання даних речовин (матеріалів) за певних умов конкретного випадку?

Яка температура самоспалахування даної речовини (матеріалу)?

Яка максимальна температура горіння даних матеріалів?

Чи не є причиною виникнення пожежі аварійний стан електричної мережі (коротке замикання, перевантаження тощо)?

Що було первинним: пожежа чи вибух?

З якої причини не спрацював автоматичний протипожежний пристрій?

Чи належним чином використовувалась протипожежна техніка під час гасіння даної пожежі?

Де розміщувались зони розвитку горіння, теплового впливу та задимлення з урахуванням наданих фактичних даних про речову обстановку місця пожежі?

Яке джерело запалювання зумовило займання наявного горючого середовища (матеріалу, речовини) у місці формування осередку пожежі?

Який механізм виникнення пожежі?

Які обставини події пожежі зумовили її наслідки?

Якими вибухо-, пожежонебезпечними властивостями характеризуються надані на дослідження матеріали (речовини)?

8.3. Експерту слід надати протокол огляду місця пожежі з усіма додатками, протоколи відтворення обстановки й обставин події, акт про пожежу та інші документи, складені службами пожежної охорони, а також речові докази.

9. Експертиза з дослідження причин та наслідків порушень вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці

9.1. Основними завданнями експертизи з охорони праці та безпеки життєдіяльності є:

- установлення причин та наслідків нещасного випадку, аварії;
- установлення механізму нещасного випадку, аварії;
- установлення відповідності дій певних осіб вимогам нормативно-технічних документів, що регламентують безпечний хід виконання робіт, тощо;

установлення причинно-наслідкового зв'язку між діями певних осіб та настанням нещасного випадку, аварії;

визначення кола осіб, діяльність (або бездіяльність) яких пов'язана з нещасним випадком;

установлення відповідності кваліфікації суб'єкта технологічного процесу характеру роботи, яка ним виконується;

установлення з технічної точки зору причинно-наслідкових зв'язків між діями (бездіяльністю) осіб та настанням події нещасного випадку, аварії тощо;

визначення відповідності фактичних умов праці на підприємстві нормативним вимогам охорони праці.

9.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідає конструкція механізму (обладнання, устаткування) вимогам правил охорони праці та безпеки життєдіяльності?

Чи відповідає стан механізму (обладнання, устаткування) вимогам правил охорони праці та безпеки життєдіяльності?

Чи відповідає устаткування, що досліджується, вимогам правил електробезпеки?

Чи у справному стані перебувають запобіжні механізми блокування устаткування (обладнання) від виникнення нештатних умов його функціонування?

Чи у відповідності з вимогами нормативних актів з питань охорони праці було введення в експлуатацію нового (або відремонтованого) устаткування?

Чи були забезпечені працівники необхідними засобами індивідуального та колективного захисту? Якщо так, то чи були ці засоби належним чином випробувані?

Яка причина нещасного випадку, аварії та які обставини її обумовили?

Невиконання яких вимог нормативних актів з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності перебуває у причинному зв'язку з настанням події?

Дії (бездіяльність) яких осіб з технічної точки зору перебувають у причинному зв'язку з настанням події нещасного випадку (аварії тощо)?

Чи відповідає організація робіт на даній виробничій ділянці вимогам охорони праці?

Чи відповідають організація та проведення інструктажу конкретних працівників нормативним вимогам?

Чи відповідає порядок виконання робіт нормативно-технічним вимогам?

Які заходи безпеки повинні бути вжиті в конкретній ситуації?

Які види навчання з охорони праці повинні проходити працівники, що виконують конкретну роботу?

Чи належить конкретна робота до категорії робіт з підвищеною небезпекою?

Чи належить об'єкт (підприємство, виробнича ділянка) до об'єктів з підвищеною небезпекою?

Чи є певна машина, механізм, устаткування машиною, механізмом, устаткуванням підвищеної небезпеки?

На яку особу покладено забезпечення виконання тих чи інших правил охорони праці та безпеки життєдіяльності?

Чи відповідають умови застосування конкретних речовин та матеріалів вимогам промислової санітарії?

Який клас небезпеки речовин, що застосовуються на підприємстві?

Чи створює дане технологічне устаткування шум або вібрацію, що перевищують допустимі норми?

10. Гірничотехнічна експертиза

10.1. Об'єктами гірничотехнічної експертизи є: матеріальні й матеріалізовані джерела інформації (речові докази, фрагменти місця події, зразки, гірничі виробки, комунікації, способи і засоби виробництва, системи керування, контролю та захисту, документи тощо).

10.2. Основними завданнями гірничотехнічної експертизи є:

верифікація виду техногенної аварії на гірничому підприємстві (рудникова ендегенна чи екзогенна пожежа, обвалення порід покрівлі, вибух пилометаноповітряної суміші, затоплення підземних виробок, газодинамічні явища, гірничий удар тощо), встановлення її причин та обставин, а також ступеня тяжкості матеріально-технічних і екологічних наслідків; з'ясування причин порушень технологічного гірничого процесу; визначення відповідності фактичних умов експлуатації гірничих машин, механізмів, обладнання, інструментів вимогам нормативно-технічної документації, їх технічного стану й придатності для виконання конкретних технологічних та технічних операцій;

виявлення наявності дефектів гірничих машин, обладнання й механізмів, технічних причин і часу їх виникнення;

встановлення відповідності кваліфікації суб'єкта технологічного процесу характеру роботи, яка ним виконується;

визначення об'єктивної можливості виконання певних дій у заданих гірничогеологічних та гірничотехнічних умовах;

встановлення недоліків організаційно-технічного характеру у виробничому процесі гірничого підприємства;

визначення відповідності умов праці на гірничому підприємстві й певному робочому місці правилам і нормам техніки безпеки;

виявлення обставин, наслідком яких стало професійне захворювання, виробниче травмування чи аварія на підприємстві гірничої промисловості;

встановлення послідовності явищ, що призвели до надзвичайної ситуації на шахті;

встановлення придатності (якості) використовуваних матеріалів та інструментів відповідно до безпеки ведення певного виду робіт;

встановлення природних або гірничогеологічних явищ, які могли обумовити виникнення досліджуваної події, з урахуванням впливу людського фактора;

оцінка адекватності дій причетних до події осіб у певній виробничій ситуації;

встановлення відповідності поведінки осіб, причетних до події, вимогам нормативно-правових актів з охорони праці, що регламентують дії гірників та інженерно-технічних працівників у нормальних та екстремальних виробничих умовах;

виявлення дій осіб, що не відповідали вимогам нормативно-правових актів з охорони праці і які знаходилися у прямому (безпосередньому) причинно-наслідковому зв'язку з настанням події або ускладненням та розвитком негативних наслідків певної надзвичайної ситуації.

10.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Які організаційні та технічні причини виникнення надзвичайної ситуації?

Які особи, причетні до події, мали технічну можливість запобігти настанню надзвичайної ситуації та які їх дії (бездіяльність) з технічної точки зору знаходились в прямому (безпосередньому) причинно-наслідковому зв'язку з настанням події та її негативними наслідками?

Чи відповідають дії осіб, причетних до створення загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків на виробництві, вимогам відповідних нормативно-правових актів з охорони праці?

Що стало причиною загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків на виробництві?

Дії яких осіб у даній виробничій ситуації не відповідають вимогам нормативно-правових актів з охорони праці?

Чи відповідає стан охорони праці на виробництві вимогам нормативних актів з охорони праці?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи відповідає організація роботи на виробництві вимогам нормативних актів з охорони праці?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи відповідає порядок виконання робіт на виробництві вимогам технічної документації (експлуатаційна інструкція, паспорт, технологічний регламент)?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Невиконання яких вимог безпеки з технічної точки зору перебуває у причинно-наслідковому зв'язку зі створенням загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків на виробництві?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Які порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці допущені особами, причетними до створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи відповідають матеріали розслідування аварії або нещасного випадку вимогам нормативних актів з охорони праці?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Вимоги яких нормативних актів з питань охорони праці не забезпечені особами технічного персоналу під час виконання робіт в досліджуваній виробничій ситуації?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи відповідає технічний стан устаткування, механізмів, гірничих машин вимогам технічних регламентів та експлуатаційних інструкцій?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи відповідає технічний стан устаткування, механізмів, гірничих машин умовам виробничого середовища, в якому вони експлуатуються?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Невиконання яких вимог нормативних актів з охорони праці та технологічного процесу технічним персоналом спричинило небезпечну виробничу ситуацію та настання в її умовах аварії, нещасного випадку?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи відповідав стан та вид кріплення гірничих виробок, в яких сталася аварія, розробленому паспорту кріплення?

{Пункт 10.3 глави 10 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

11. Інженерно-екологічна експертиза

11.1. Об'єктом інженерно-екологічної експертизи є матеріальні і матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, у тому числі речові докази, фрагменти місця події, устаткування, комунікації, засоби виробництва, що забезпечують екологічно безпечне функціонування підприємства, а також будь-які інші обставини події, зафіксовані (описані, відображені у схемах, фотографіях, планах тощо) в матеріалах справи.

11.2. До основних завдань інженерно-екологічної експертизи належать:

визначення обставин, що пов'язані з настанням надзвичайної екологічної ситуації;

встановлення технічних та організаційних причин порушень технологічного процесу виробництва, якщо це сприяло виділенню забруднюючих речовин, енергії та викидам інших шкідливих речовин і накопиченню промислових відходів;

встановлення відповідності дій осіб (або їх бездіяльності), причетних до надзвичайної екологічної ситуації, вимогам нормативних актів у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;

встановлення причинно-наслідкових залежностей між діями/бездіяльністю спеціально уповноважених осіб (у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та екологічної безпеки) і наслідками, що настали.

11.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Які причини виникнення надзвичайної екологічної ситуації та які обставини їх обумовили?

Недотримання вимог яких нормативних актів з охорони навколишнього природного середовища допущені у досліджуваному випадку надзвичайної екологічної ситуації?

Дії яких осіб не відповідали вимогам нормативних актів з охорони навколишнього природного середовища?

Дії (бездіяльність) яких осіб знаходяться з технічної точки зору у причинному зв'язку з настанням досліджуваної події?

Наведений перелік не є вичерпним. Перед інженерно-екологічною експертизою можуть бути поставлені й інші питання в межах предмета експертного дослідження.

12. Електротехнічна експертиза

12.1. Об'єктами електротехнічної експертизи є електрообладнання, електроприлади, їх частини, фрагменти електропроводів і кабелів, улаштування електрозахисту, електрокомунікаційне влаштування, електричні схеми тощо.

12.2. До основних завдань електротехнічної експертизи належать: встановлення причин виникнення аварійних режимів в електричних мережах та електрообладнанні, вплив цих режимів на роботу електроприладів та електробезпеку людини, аналіз роботи електроустановок та їх відповідність нормативним вимогам.

12.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідає виконання електрообладнання даному середовищу?

Визначити технічні характеристики електрообладнання, що надане на дослідження?

Чи були електроустановка, електроприлад чи електромережа у справному стані? Якщо ні, то які причини несправності?

Чи виникли несправності внаслідок заводських дефектів, чи до несправностей призвела експлуатація з порушенням вимог заводу-виробника?

Чи суперечив стан електропроводки об'єкта нормативним вимогам?

Чи відповідає перетин жил електропроводів струмовому навантаженню та потужності об'єктів споживача?

Чи відповідають характеристики влаштувань електрозахисту (плавкого запобіжника, автоматичного вимикача тощо) нормативним вимогам?

Чи мають улаштування електрозахисту зміни та переробки конструкції? Якщо так, то як це позначилось на їх характеристиках?

У якому стані були на об'єкті пристрої заземлення та захисту від блискавки? Чи відповідали вони нормативним вимогам?

Чи мають струмопровідні частини електрообладнання ознаки аварійних явищ (опалення, сліди струмоперевантаження, короткого замикання тощо)?

Яка причина виникнення короткого замикання в електрообладнанні споживача?

Який механізм виникнення та розвитку аварійного режиму роботи електроустановки?

Чи спрацювало улаштування електрозахисту при аварійному режимі електроустановки? Якщо ні, то чим це викликано?

Чи відповідають електромережа та підключення електролічильника споживача нормативним вимогам?

Чи дозволяла схема підключення споживача користуватися електроенергією поза приладом обліку?

Які межі відхилення напруги в мережі споживача допускаються нормативними документами?

Чи відповідає електрообладнання з існуючими елементами електрозахисту нормативним документам?

13. Експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів

13.1. До основних завдань експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів належать:

установлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів;

установлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення;

виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях;

установлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку.

13.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи міститься на даному носії інформація стосовно (зазначити, яка інформація цікавить) і у якому вигляді?

Чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити, які саме) дії користувача?

Чи піддавався досліджуваній накопичувач певним процедурам з метою знищення інформації?

Чи могла бути створена зазначена інформація на цьому комп'ютері чи вона перенесена з іншого носія?

Яким чином інформація (зазначити, яка саме) перенесена до досліджуваного комп'ютера (носія)?

Яка технологія та хронологія створення електронного документа (зазначити електронний документ та певний зміст)?

Які атрибути (час друку, редагування, створення, видалення тощо) файлів, що містять інформацію стосовно... (зазначити зміст)?

Чи містить накопичувач інформації досліджуваного комп'ютера певне (зазначити, яке саме - встановлене, не встановлене) програмне забезпечення?

Які функціональні несправності мають дане комп'ютерне обладнання або його окремі складові та пристрої і як ці несправності впливають на роботу обладнання в цілому?

Чи можливо виконання певних дій за допомогою даного програмного продукту?

Чи можливе вирішення певного завдання за допомогою даного програмного продукту?

Чи реалізовані у даному програмному продукті (програмному коді) функції, передбачені технічним завданням на його розробку?

13.3. Для дослідження інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, експерту надається сам комп'ютерний носій, а за потреби комп'ютерний блок (комплекс комп'ютерних засобів, до складу якого входить досліджуваний носій).

13.4. Для збереження наданих на дослідження носіїв інформації в робочому стані вони надаються в окремих пакуваннях. Системні блоки персональних комп'ютерів надаються в пакуваннях, що унеможливають доступ до носіїв інформації безпосередньо чи підключення системного блока до мережі живлення.

13.5. Для встановлення відповідності програмних продуктів певним параметрам експерту надається носій з копією досліджуваного програмного продукту або програмного коду.

13.6. Для дослідження робочого стану комп'ютерно-технічних засобів експерту надаються ці комп'ютерно-технічні засоби, а також технічна документація до них.

13.7. З метою визначення, які саме об'єкти слід надати експерту в кожному конкретному випадку, а також як їх відбирати для дослідження, доцільно отримати консультацію експерта (спеціаліста) в галузі комп'ютерної техніки.

14. Експертиза телекомунікаційних систем та засобів

14.1. Об'єктами експертизи телекомунікаційних систем та засобів є телекомунікаційні системи, засоби, мережі і їх складові частини та інформація, що ними передається, приймається та обробляється.

14.2. Основними завданнями експертизи телекомунікаційних систем та засобів є:
визначення характеристик та параметрів телекомунікаційних систем та засобів;
встановлення фактів та способів передачі (отримання) інформації в телекомунікаційних системах;

встановлення фактів та способів доступу до систем, ресурсів та інформації у сфері телекомунікацій;

визначення якості надання телекомунікаційних послуг на рівні їх споживання;

встановлення конфігурації та робочого стану телекомунікаційних систем та засобів;

встановлення типу, марки, моделі та інших класифікаційних категорій телекомунікаційних систем та засобів;

дослідження алгоритмів обробки інформації та її захисту у сфері телекомунікацій.

14.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Які тип, марка, модель телекомунікаційного засобу (системи)?

Чи в робочому стані знаходиться телекомунікаційний засіб (об'єкт)?

Які характеристики підключень до мережі має телекомунікаційний засіб?

Чи змінювались користувачем телекомунікаційної мережі налаштування окремих пристроїв, у який час, які їх значення?

Який загальний характер підключень до телекомунікаційної мережі виконував об'єкт (телекомунікаційна система, засіб)?

За допомогою яких програмних засобів здійснювалось підключення до телекомунікаційної мережі?

Яка топологія апаратних засобів, об'єднаних у телекомунікаційну систему?

Чи відповідає функціонування телекомунікаційного засобу (системи) технічній документації?

Які технічні характеристики (параметри) має телекомунікаційний засіб (система)?

Чи мав місце факт доступу до телекомунікаційної системи та в який спосіб?

Чи мало місце використання ресурсів та інформації в телекомунікаційній системі та в який спосіб?

Чи мав місце факт передачі (отримання) інформації в телекомунікаційній системі та в який спосіб?

Чи є ознаки втручання в роботу телекомунікаційної системи?

Чи могли апаратні засоби об'єднуватись у телекомунікаційну мережу та за якими ознаками?

Які шляхи маршрутизації даних у телекомунікаційній системі?

Чи можливо використання телекомунікаційного засобу (обладнання) для вказаних цілей?

15. Електротранспортна експертиза

15.1. Об'єктами електротранспортної експертизи є трамваї, рейкові колії, тролейбуси.

15.2 Основними завданнями електротранспортної експертизи є установлення:

несправностей трамвая, рейкової колії, тролейбуса, що загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення (до дорожньо-транспортної пригоди (далі - ДТП), внаслідок неї або після неї), можливості виявлення несправностей зазвичай застосовуваними методами контролю за технічним станом трамвая, тролейбуса; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток події;

відповідності дій водія трамвая (тролейбуса) у цій дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти ДТП з моменту виникнення небезпеки, відповідності з технічної точки зору дій водія трамвая (тро-

лейбуса) вимогам Правил дорожнього руху, а також встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія трамвая (тролейбуса) та ДТП.

15.3 Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Які несправності, зважаючи на вимоги Правил технічної експлуатації трамвая (тролейбуса) та Правил дорожнього руху, мала (мав) система (механізм, вузол, агрегат) цього трамвая (тролейбуса)?

Які несправності, зважаючи на вимоги Правил технічної експлуатації трамвая, мала (мав) рейкова колія (стрілочний перевід) в місці ДТП?

Чи має досліджуваній трамвай (тролейбус) несправності, які могли бути технічною причиною виникнення ДТП?

Коли відносно моменту ДТП (до її настання чи в процесі її розвитку) виникли несправності?

Яка причина відмови певного механізму, системи (гальмової системи, ходової частини тощо) трамвая?

Яка причина виникнення несправності рейкової колії (стрілочного переводу) в місці ДТП?

Яка причина відмови певного механізму, системи (рульового керування, гальмової системи, ходової частини тощо) троллейбуса?

Чи мав водій трамвая (тролейбуса) можливість виявити несправність керованого ним трамвая (тролейбуса) до моменту ДТП?

Чи мав водій трамвая можливість виявити несправність рейкової колії (стрілочного переводу) до моменту ДТП?

Яка максимально допустима швидкість руху трамвая (тролейбуса) на закругленні рейкової колії (дороги) цього радіуса?

Який гальмівний та (або) зупинний шлях трамвая (тролейбуса) за певної швидкості його руху в умовах цієї дорожньої обстановки?

Як повинен був діяти водій трамвая (тролейбуса) у цій дорожній обстановці згідно з технічними вимогами Правил технічної експлуатації трамвая (тролейбуса) та Правил дорожнього руху?

Чи мав водій трамвая (тролейбуса) технічну можливість запобігти ДТП з моменту виникнення небезпеки для руху або з моменту виявлення перешкоди для руху?

Чи відповідали дії водія трамвая (тролейбуса) технічним вимогам Правил технічної експлуатації трамвая (тролейбуса) та Правил дорожнього руху?

Чи знаходяться з технічної точки зору дії водія трамвая (тролейбуса) у причинно-наслідковому зв'язку з виникненням ДТП?

{Розділ II доповнено новою главою 15 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

16. Експертиза технічного стану ліфтів

16.1. Об'єктами експертизи з дослідження технічного стану ліфтів є ліфтове устаткування та обладнання, технологічні процеси його експлуатації, відображені в технологічній документації, технічна та службова документація, матеріали перевірок та інші документи, що стосуються досліджуваної події.

16.2. Основними завданнями експертизи технічного стану ліфтів є установлення:

технічного стану та відповідності умов безпечної експлуатації ліфтів вимогам нормативно-технічних документів;

відповідності фактичних умов експлуатації ліфтів нормативним вимогам;

причин настання нещасних випадків, пов'язаних з експлуатацією ліфтів;

механізму настання нещасних випадків, пов'язаних з експлуатацією ліфтів;

відповідності дій певних осіб вимогам нормативно-технічних документів, що регламентують безпечну експлуатацію ліфтів;

з технічної точки зору причинно-наслідкового зв'язку між причиною події, діями (бездіяльністю) певних осіб та наслідками досліджуваного випадку.

Перед експертизою технічного стану ліфтів можуть ставитись й інші завдання, пов'язані з провадженням у справі.

16.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи відповідав стан ліфтового обладнання та устаткування встановленим нормативно-технічним вимогам?

Чи було оснащено ліфтове обладнання та устаткування засобами контролю параметрів, управління й протиаварійного захисту, якщо так, - якими?

Чи відповідали організація та виконання ремонтних робіт (навести яких) вимогам технічних регламентів безпеки?

Чи відповідав порядок технічного обслуговування та діагностування ліфтів вимогам нормативних актів?

Чи відповідав порядок організації і проведення робіт з технічного обслуговування та ремонту ліфтового обладнання й устаткування вимогам нормативно-технічної документації?

Які обставини спричинили виникнення досліджуваної події?

Який механізм виникнення досліджуваної події?

Невиконання яких вимог нормативно-технічних актів перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з настанням досліджуваної події?

Дії (бездіяльність) яких осіб з технічної точки зору перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з настанням досліджуваної події?

16.4. Експерту слід надати можливість натурного огляду місця події.

{Розділ II доповнено новою главою 16 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

III. Економічна експертиза

1. Експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності

1.1. Основними завданнями експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності є визначення:

документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення;

документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг;

документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів;

документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат;

відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток;

відповідності нормативно-правовим актам відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість.

Проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи.

1.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації від (зазначаються реквізити акта) нестача (надлишки) грошових коштів у касі на суму (зазначається сума) на підприємстві (найменування установи, організації) на дату (зазначається дата)?

Чи підтверджується документально нестача товарно-матеріальних цінностей, встановлена за актом інвентаризації на підприємстві (найменування установи, організації), у розмірі (зазначаються кількісні та вартісні показники) на дату (зазначається дата)?

Чи підтверджується документально нестача основних засобів (найменування установи, організації, кількісні та вартісні показники)?

Чи підтверджується документально розмір безпідставно виплаченої та списаної по касі (найменування установи, організації) заробітної плати з урахуванням даних, наданих органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та висновків почеркознавчої експертизи про те, що підписи в платіжних документах про одержання заробітної плати (номер відомості, період) учинені не особами, які в них зазначені?

Чи обґрунтовано відшкодовано (зазначається кому і за який період) витрати на відрядження (у якій сумі)?

Чи підтверджуються документально висновки перевірки (зазначаються реквізити акта перевірки) у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт, з урахуванням висновків інших видів експертиз?

Чи підтверджується документально заявлений у позовних вимогах позивача (найменування підприємства) розмір заборгованості за поставлені підприємству (найменування підприємства) товарно-матеріальні цінності, виконані роботи (надані послуги) за договором (номер та дата договору) за період (зазначається період), у тому числі з урахуванням висновків інших видів експертиз?

Чи підтверджується документально зазначене в акті контролюючого органу (зазначаються реквізити акта) заниження об'єкта оподаткування (зазначається найменування установи, організації) за період (зазначається період) і донарахування до сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету (зазначається яких)?

Чи відповідають визначені та задекларовані підприємством (найменування підприємства) доходи за період (зазначається період) наданим первинним документам та вимогам Податкового кодексу України?

Чи відповідають визначені та задекларовані витрати підприємством (найменування підприємства) за період (зазначається період) наданим первинним документам та вимогам Податкового кодексу України?

Чи підтверджуються документально витрати підприємства (найменування підприємства) за період (зазначається період), що формують собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг?

Чи підтверджується документально та нормативно відображення у податковому обліку підприємства (найменування підприємства) нарахування амортизації за період (зазначається період)?

Чи підтверджуються документально обсяги господарських операцій та проведення розрахунків з нерезидентами?

Чи підтверджуються документально висновки акта державної податкової інспекції (номер, дата) про завищення підприємством (найменування підприємства) заявленої суми бюджетного відшкодування з податку на додану вартість за період (зазначається період)?

Чи підтверджується документально встановлений за актом перевірки контролюючого органу фінансовий результат за операціями з цінними паперами і корпоративними правами (найменування підприємства) за період (зазначається період) у розмірі (наводиться сума)?

Чи підтверджується документально визначений об'єкт оподаткування з доходів, виплачених підприємством (найменування підприємства) нерезиденту (найменування нерезидента), із джерелом їх походження з України у періоді (зазначається період)?

Подібні питання можуть бути поставлені за іншими видами податків та обов'язкових платежів.

2. Експертиза документів про економічну діяльність підприємств й організацій

2.1. Основними завданнями експертизи документів про економічну діяльність підприємств й організацій є:

1) проведення аналізу:

показників фінансово-економічного стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) підприємства/організації;

структури майна та джерел його придбання;

2) визначення:

документальної обґрунтованості розрахунків з дебіторами і кредиторами;

документальної обґрунтованості аналізу складу витрат;

документальної обґрунтованості розрахунків у разі приватизації й оренди майна, що приватизується;

документальної обґрунтованості розрахунків частки майна у разі виходу учасника зі складу засновників;

документальної обґрунтованості розрахунків втраченого заробітку (від несвочасної виплати компенсації заподіяної шкоди у разі втрати працездатності та в інших випадках);

документальної обґрунтованості цільового витрачання бюджетних коштів;

документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди.

Вирішення питань щодо дотримання комітетами з конкурсних торгів вимог законодавства, що регламентує проведення закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти, не належить до завдань судово-економічної експертизи.

Вирішення питань щодо документальної обґрунтованості збитків показниками фінансової звітності підприємства/організації за певний період (визнання поточної дебіторської заборгованості безнадійною) не належить до завдань економічної експертизи.

2.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Як основні економічні показники (ліквідності, платоспроможності і прибутковості то-що) фінансово-господарського стану (найменування організації) на дату укладання або закінчення терміну дії угоди (реквізити) характеризують господарсько-фінансову діяльність (найменування організації)?

Чи підтверджується документально сума внеску до статутного фонду (найменування організації або учасника) та розрахунок розміру частини майна, що підлягає поверненню особі, яка вибула зі складу засновників (зазначається дата виходу)?

Чи підтверджується документально розмір необґрунтованого заниження (несплати) орендної плати (найменування організації) у сумі (зазначається сума) за період (зазначається період), визначений в акті перевірки контролюючого органу? Якщо так, - у якій сумі?

Чи підтверджується документально зазначена в акті перевірки контролюючого органу у вартості об'єктів нерухомості (яких саме), що підлягали приватизації, частка фінансування споруд за рахунок державних коштів відповідно до наданих установчих та первинних документів?

Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо нецільового використання бюджетних коштів, отриманих підприємством (найменування) за бюджетною програмою (назва програми)?

Чи підтверджується документально розрахунок пенсійних виплат громадянину (прізвище, ім'я, по батькові), проведений установами Пенсійного фонду України за період (зазначається період)?

Чи мають показники фінансово-економічного стану підприємства (найменування) за період (зазначається період) ознаки доведення до банкрутства, фіктивного банкрутства, прихованого банкрутства?

Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо наявності у підприємства (найменування) заборгованості з виплати заробітної плати станом на (зазначається дата)?

Чи підтверджується документально та нормативно розрахунок дивідендів до виплати, здійснений підприємством (найменування) власнику корпоративних прав (найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за період (зазначається період)?

Чи підтверджуються документально висновки, зазначені в акті перевірки контролюючого органу (номер, дата) щодо завищення обсягів державної закупівлі (назва товарів, робіт,

послуг) на суму (зазначається сума) порівняно з умовами договору (номер, дата), укладеного за результатами конкурсних торгів?

Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки контролюючого органу (номер, дата) щодо необґрунтованого перерахування бюджетних коштів на суму (зазначається сума) з урахуванням висновків інших видів експертиз?

3. Експертиза документів фінансово-кредитних операцій

3.1. Основними завданнями експертизи документів фінансово-кредитних операцій є визначення:

документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках;

документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів;

документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності;

відповідності відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності;

документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідності даним обліку та звітності, чинному законодавству;

документальної обґрунтованості проведення операцій за депозитними вкладами у банківських та інших фінансових установах.

3.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо відповідності вимогам чинного законодавства документального оформлення операцій (найменування установи) з надання кредитів, повноти нарахування і сплати відсотків та інших платежів за користування кредитами позичальником (найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за кредитною угодою (номер, дата)?

Чи відповідає перелік документів, наданих банку підприємством (найменування) для отримання кредитних коштів за кредитною угодою, чинному Положенню про кредитування?

Чи підтверджується документами бухгалтерського обліку вартість активів (майна) у підприємства (позичальника), наданих в заставу за кредитною угодою?

Чи підтверджується документально розмір збитків банку, визначений в акті перевірки (зазначається суб'єкт контролю), внаслідок необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за угодою (номер, дата)?

Чи підтверджується бухгалтерськими та первинними документами нецільове використання кредитних коштів за угодою (номер, дата)?

Чи відповідає наявний у матеріалах справи розрахунок заборгованості позичальника (зі сплати процентів за кредит та погашення основної суми боргу) перед банком умовам укладеного між зазначеними сторонами кредитного договору та розрахунковим документам щодо видачі та погашення кредиту за цим кредитним договором?

Чи відповідає метод нарахування банком процентів за кредитним договором (реквізити договору) вимогам Положення про кредитування банку (найменування установи)?

Чи підтверджується первинними документами та даними бухгалтерського обліку банку внесення вкладником (П.І.Б.) грошових коштів у сумі (зазначається сума) за депозитним договором (номер, дата)?

3.3. Разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту слід надати документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань. Такими документами можуть бути прибуткові та видаткові накладні, податкові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти ревізій, табелі, наряди, акти

приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, журнали-ордери, меморіальні ордери за балансовими рахунками, головні книги, реєстри податкових накладних, податкові декларації, баланси та інші первинні і зведені документи бухгалтерського та податкового обліку і звітності.

Якщо ведення бухгалтерського та податкового обліку здійснювалось в електронно-обчислювальному вигляді, експерту надаються реєстри бухгалтерського та податкового обліку у роздрукованому вигляді, обов'язково завірені в установленому порядку. Додатково вони можуть бути надані на вимогу експерта на електронних носіях інформації.

Якщо експертиза призначається з метою перевірки висновків документальної ревізії, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначається, які саме висновки і з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим матеріалам справи, непереконливо обґрунтовані фінансовими інспекторами тощо).

У разі потреби для визначення, які саме документи слід надати експерту на дослідження в кожному конкретному випадку, доцільно отримати консультацію експерта-економіста.

Для проведення дослідження необхідно надати оригінали документів або належним чином завірені їх якісні копії.

Документи мають бути систематизованими в хронологічному порядку (за відповідними періодами), підшитими, прошнурованими та пронумерованими.

{Розділ III в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

IV. Товарознавча експертиза

1. Експертиза машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання

1.1. До числа об'єктів товарознавчої експертизи належать: товари народного споживання, обладнання та сировина. Об'єктами експертизи цього виду можуть бути й інші товари.

Різновидом товарознавчої експертизи є автомобільно-товарознавча експертиза (автотоварознавча та транспортно-товарознавча експертиза), об'єктами якої є колісні транспортні засоби і їх комплектуючі.

1.2. Основними завданнями товарознавчої експертизи є:

визначення вартості товарної продукції;

визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері;

визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності;

визначення змін показників якості товарної продукції;

установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника;

визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил.

1.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яка вартість об'єктів дослідження як на території України, так і за її межами?

Яке найменування та призначення товарів?

Чи відповідають маркувальні дані дійсним товарним характеристикам товару?

Чи відповідає якість виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам за органолептичними показниками?

Які дефекти має конкретний товар? Чи є ці дефекти істотними? Чи можлива реалізація (експлуатація) товару за наявності виявлених дефектів?

Які умови приймання, зберігання та відпуску товару?

Чи правильно виконані маркування та пакування товару? Чи відповідає маркування та пакування товару вимогам нормативно-технічної документації або зразкам?

Яким підприємством і коли виготовлено товар (за умови наявності маркувальної інформації або відповідних супровідних документів)?

Яким характеристикам відповідає товар згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності?

Який розмір матеріальної шкоди, заподіяної власнику майна внаслідок пошкодження цього майна (при пожежі, залитті тощо)?

Яка ринкова вартість зерна (зернобобових культур) станом на дату укладення контракту (на поточну дату) з урахуванням його якісних показників?

1.4. У документі про призначення експертизи (залучення експерта) слід зазначити суть позовних вимог або обставини кримінального провадження, за яким призначено експертизу.

Разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту надається об'єкт дослідження. Громіздкі предмети досліджуються за місцезнаходженням. Якщо доступ до об'єктів обмежений, то орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), зобов'язаний(а) забезпечити експерту можливість їх огляду. Огляд за потреби проводиться у присутності сторін у справі (інших зацікавлених осіб).

Об'єкти дослідження направляються експерту в упаковці, що забезпечує їх збереження.

Якщо перед експертом поставлено питання про вартість товару (майна), орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), як правило, зазначає, станом на який час належить вирішувати поставлене питання.

1.5. На експертизу може бути поставлене питання про вартість відсутнього товару (майна). У таких випадках у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначається про відсутність об'єкта та вказуються матеріали справи, на підставі яких повинна проводитись експертиза (рахунки, товарно-транспортні накладні, описи в позовних заявах, протоколах допиту потерпілих тощо).

2. Автотоварознавча та транспортно-товарознавча експертиза

2.1. До числа основних завдань автотоварознавчої та транспортно-товарознавчої експертизи належить визначення ринкової вартості колісних транспортних засобів (далі - КТЗ), їх складових, а також розміру вартості матеріальних збитків, заподіяних власнику або володільцю колісних транспортних засобів, їх складових унаслідок пошкодження останнього.

Перед автотоварознавчою та транспортно-товарознавчою експертизою можуть ставитись також питання про складові основного завдання або споріднені з ним, якщо такі питання пов'язані з придбанням та експлуатацією колісних транспортних засобів.

2.2. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яка ринкова вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель і державний реєстраційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку визначається його вартість)?

Яка вартість КТЗ (зазначаються марка, модель КТЗ, ідентифікаційний номер), його складових, що ввозяться на митну територію України, на дату оцінки (зазначається дата, на яку визначається його вартість)?

Яка ринкова вартість сільськогосподарської та будівельної техніки? Примітка: визначається вартість техніки, обладнаної силовим агрегатом та самохідним шасі, зокрема тракторів, комбайнів тощо.

Яке значення становить величина втрати товарної вартості КТЗ на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

Яка утилізаційна вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель і державний реєстраційний або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

Яка скрапова вартість КТЗ (зазначаються марка, модель і державний реєстраційний або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

Яка ліквідаційна вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель і державний або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

Яка вартість матеріального збитку (шкоди), завданого(ї) власнику КТЗ (зазначаються прізвище, ім'я та по батькові власника, марка, модель КТЗ, його державний реєстраційний номер) унаслідок (зазначається подія, що призвела до матеріальної шкоди) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється вартість)?

Чи укомплектовано КТЗ відповідно до нормативно-технічної документації підприємства-виробника? Якщо ні, то в чому саме полягає неукомплектованість?

Яка дата виготовлення даного КТЗ (його складової)?

До якого типу належить даний двигун, які його основні характеристики?

Чи можливо провести ремонтно-відновлювальні роботи пошкодженого КТЗ (його складових)? Якщо можливо, то який обсяг, характер і вартість цих робіт на дату оцінки (зазначається дата, на яку проводиться оцінка майна)?

Яке значення становить коефіцієнт фізичного зносу складових зазначеного КТЗ?

Яке значення становить процентний показник ринкової вартості КТЗ?

Чи відповідають виконані ремонтно-відновлювальні роботи нормативним вимогам?

Яким характеристикам (у тому числі типу) відповідає КТЗ згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності?

2.3. На дослідження експерту надаються КТЗ та документація, що стосується його реєстрації, матеріали розслідування події, що призвела до матеріальної шкоди, а також документи, у яких зафіксовані інші вихідні дані, необхідні для вирішення поставленого питання.

У разі потреби виклик зацікавлених осіб на технічний огляд КТЗ здійснюється замовником експертизи із зазначенням дати, місця та часу проведення огляду (після їх узгодження з експертом).

Орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) забезпечити можливість огляду КТЗ та належні безпечні умови (освітлення, вільний доступ, можливість огляду КТЗ з різних боків тощо).

3. Товарознавча експертиза військового майна, техніки та озброєння

3.1. До об'єктів товарознавчої експертизи військового майна, техніки та озброєння належать: військове майно, військова техніка та озброєння.

3.2. Завдання, що ставляться перед товарознавчою експертизою військового майна, техніки та озброєння:

визначення вартості наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військове майно;

визначення типу та призначення наданих на дослідження об'єктів;

визначення характеристик та властивостей наданих на дослідження об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності;

визначення виробника, країни походження, року виготовлення (комплексно з трасологічним дослідженням) наданих на дослідження об'єктів;

визначення змін показників якості наданих на дослідження об'єктів (комплексно з відповідними фахівцями з експлуатації подібного майна).

3.3. Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

Яке найменування та призначення наданого на дослідження об'єкта?

Яким підприємством і коли виготовлений наданий на дослідження об'єкт (за умови наявності маркувальної інформації або відповідних супровідних документів)?

Який рік виготовлення наданого на дослідження об'єкта? (Вирішується комплексно з трасологічним дослідженням за умови наявності маркувальної інформації).

Яким характеристикам та властивостям відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності відповідає наданий на дослідження об'єкт?

Чи укомплектовано наданий на дослідження об'єкт відповідно до нормативно-технічної документації, якщо ні, то в чому саме полягає неукомплектованість або невідповідність?

Чи відповідає якісний стан об'єкта вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам? Якщо ні, то в чому полягає така невідповідність? (Вирішується комплексно з відповідними фахівцями з ремонту та експлуатації подібного майна).

Які дефекти, ушкодження має наданий на дослідження об'єкт? Чи є ці дефекти істотними? Чи можлива експлуатація об'єкта за призначенням при наявності виявлених дефектів? (Вирішується комплексно з відповідними фахівцями з ремонту та експлуатації подібного майна).

Чи можуть бути усунуті виявлені у наданого на дослідження об'єкта дефекти та ушкодження, якщо так, то в який спосіб? (Вирішується комплексно з відповідними фахівцями з ремонту та експлуатації подібного майна).

Який ступінь зносу наданого на дослідження об'єкта?

Яка залишкова вартість об'єкта станом на визначену дату?

Яка ринкова вартість об'єкта станом на визначену дату (з урахуванням наданої експерту інформації щодо укладених угод купівлі-продажу аналогічних об'єктів на міжнародному ринку)?

Яка вартість ліквідації об'єкта станом на визначену дату?

Який розмір матеріального збитку, завданий у результаті пошкодження об'єкта, в тому числі з урахуванням наданої у розпорядження експерта калькуляції відновлювального ремонту?

Який розмір матеріального збитку, завданий в разі повного знищення об'єкта, в тому числі в результаті бойових дій?

{Розділ IV доповнено новою главою згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

V. Експертиза об'єктів інтелектуальної власності

5.1. Основним завданням експертизи об'єктів інтелектуальної власності є визначення властивостей цих об'єктів, до яких належать об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав.

5.2. При дослідженні об'єктів промислової власності вирішуються питання щодо властивостей цих об'єктів, а саме: знаків для товарів і послуг (торговельних марок); комерційних найменувань; географічних зазначень походження товару; промислових зразків; винаходів і корисних моделей; комерційної таємниці і ноу-хау; раціоналізаторських пропозицій; топографії інтегральних мікросхем; сортів рослин; порід тварин тощо.

5.3. При дослідженні об'єктів авторського права та суміжних прав вирішуються питання щодо властивостей таких об'єктів:

5.3.1. Літературних та художніх творів (романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності).

5.3.2. Комп'ютерних програм, компіляцій даних (баз даних), якщо вони за добором або впорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності.

5.3.3. Виконань, фонограм, відеограм, програм (передач) організацій мовлення тощо.

5.4. Окрему групу становлять економічні дослідження об'єктів інтелектуальної власності, зокрема визначення вартості перелічених вище об'єктів інтелектуальної власності та розрахунок збитків, завданих у результаті порушення прав на них.

5.5. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

До пункту 5.2.

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) таким, що не мав розрізняльної здатності на дату (зазначити дату)?

Чи складається знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) лише з позначень, що є загальноновживаними, як позначення товарів і послуг певного виду?

Чи складається знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) лише з позначень чи даних, що є описовими при використанні зазначених у свідоцтві товарів і послуг або у зв'язку з ними?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) оманливим?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) таким, що може ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу?

Чи складається знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) лише з позначень, що є загальноновживаними символами або термінами?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) тотожним або схожим зі знаком для товарів і послуг за свідоцтвом (номер) настільки, що їх можна сплутати?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) тотожним або схожим з фірмовим найменуванням (назва) настільки, що їх можна сплутати?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) тотожним або схожим з кваліфікованим зазначенням походження товарів (назва) настільки, що їх можна сплутати?

Чи є позначення (назва), нанесене(а) на (вказати куди) або застосоване(а) у (вказати де), тотожним або схожим настільки, що його можна сплутати із зареєстрованим знаком для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер)?

Чи є знак для товарів і послуг за свідоцтвом України (номер) схожим з фірмовим найменуванням (назва) настільки, що їх можна сплутати?

Які ознаки промислового зразка є суттєвими?

Чи відповідає промисловий зразок за патентом України (номер) умові патентоздатності "новизна" відповідно до матеріалів справи?

Чи використано у виробі (назва) всю сукупність суттєвих ознак промислового зразка за патентом України (номер)?

Чи відповідає винахід за патентом (номер) умові патентоздатності "винахідницький рівень" відповідно до матеріалів справи?

Чи відповідає винахід (корисна модель) за патентом (номер) умові патентоздатності "новизна" відповідно до матеріалів справи?

Чи відповідає винахід (корисна модель) за патентом (номер) умові патентоздатності "промислова придатність" відповідно до матеріалів заявки?

Чи використовується у продукті (назва) кожна ознака винаходу (корисної моделі), що включена до незалежного пункту формули за патентом (номер), або ознака, еквівалентна їй?

Чи використовується у процесі (назва процесу) кожна ознака винаходу (корисної моделі), що включена до незалежного пункту формули за патентом (номер), або ознака, еквівалентна їй?

До підпункту 5.3.1:

Чи є об'єкт дослідження (назва) (або його частина, яка може використовуватися самостійно) результатом творчої праці згідно з відомостями, зазначеними в матеріалах справи?

Чи містить у собі об'єкт дослідження (або його частина, яка може використовуватися самостійно) ознаки об'єкта авторського права згідно з відомостями, зазначеними в матеріалах справи?

Чи є твір (назва 1) переробкою твору (назва 2)? Якщо так, чи має ця переробка творчий характер?

Чи є твір (назва 1) перекладом твору (назва 2)? Якщо так, чи має цей переклад творчий характер?

Чи мало місце відтворення твору (назва 1) (або його частина, яка може використовуватися самостійно) при створенні твору (назва 2)?

Чи відтворено назву (цитату, персонаж) твору (назва 1) у знаку для товарів і послуг (назва 2)?

Чи відтворено назву (цитату, персонаж) твору (назва 1) у комерційному (фірмовому) найменуванні (назва 2)?

До підпункту 5.3.2:

Чи мало місце відтворення комп'ютерної програми (назва 1) у комп'ютерній програмі (назва 2)?

Чи є вихідні тексти (вихідні коди) або їх частина комп'ютерної програми (назва 1) переробкою вихідних текстів (вихідних кодів) комп'ютерної програми (назва 2)?

Чи є комп'ютерна програма (назва 1) самостійним, оригінальним твором, відмінним від комп'ютерної програми (назва 2)?

Чи має ознаки неліцензійності використання комп'ютерної програми (назва)?

Чи відповідає комп'ютерна програма (назва) технічному завданню чи технічному опису?

Чи були внесені до комп'ютерної програми (назва) зміни (модифікації, вчинення дій, пов'язаних із функціонуванням комп'ютерної програми відповідно до її призначення, запис і збереження в пам'яті комп'ютера, виправлення явних помилок тощо) з метою забезпечення її функціонування на технічних засобах особи (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи). Якщо так, то коли саме ці зміни були внесені?

До підпункту 5.3.3:

Чи має об'єкт, що досліджується, ознаки передачі (програми) організації мовлення? Якщо так, то які саме ознаки передачі (програми) організації мовлення притаманні об'єкту, що досліджується?

Чи мало місце повне або часткове використання програми (передачі) організації мовлення (назва) у процесі діяльності особи (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)?

До пункту 5.4:

Який розмір матеріальної шкоди завдано автору (правовласнику) об'єкта права інтелектуальної власності унаслідок дій особи (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)?

Яка ринкова вартість (або інший вид вартості згідно із законодавством) майнових прав (вказати назву об'єкта права інтелектуальної власності) станом на дату (вказати дату)?

Чи правильно визначено суму роялті за використання об'єкта?

Який мінімальний розмір авторської винагороди має сплатити роботодавець (замовник) автору об'єкта права інтелектуальної власності (назва)?

VI. Психологічна експертиза

6.1. Об'єктом психологічної експертизи є психічно здорові особи (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений, свідок, потерпілий, позивач, відповідач: малолітні; неповнолітні; дорослого та похилого віку).

6.2. Психологічна експертиза також може бути часткою комплексного експертного дослідження, якщо в органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), виникають питання, вирішення яких потребує синтезування спеціальних знань з різних галузей науки (психолого-психіатрична експертиза, психолого-медико-психіатрична, медико-психологічна та психолого-автотехнічна експертиза). До цього переліку також можуть належати психолого-почеркознавча та психолого-лінгвістична експертизи.

6.3. Психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки.

6.4. Основним завданням психологічної експертизи є визначення у підекспертної особи: індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних якостей особистості; мотивотвірних чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів;

закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку та індивідуальних її властивостей.

6.5. При проведенні психологічних експертиз використовуються загальновідомі в науковій практиці психологічні методики і такі, що пройшли державну атестацію, та їх авторські модифікації, що відбираються з урахуванням специфіки експертних досліджень і конкретних питань, поставлених перед психологічною експертизою.

6.6. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Які індивідуально-психологічні особливості має підекспертна особа?

Чи має підекспертна особа індивідуально-психологічні особливості, які суттєво вплинули на характер її протиправних дій або злочину чи злочинних дій (зазначається, що саме має значення для органу (особи), який (яка) призначає експертизу (залучає експерта): підвищена агресивність, підкореність, жорстокість, нерішучість, етичні орієнтації, соціальні установки, мотиваційна сфера)?

Які психологічні особисті якості та провідні мотиваційні чинники поведінки має підекспертна особа? У якому зв'язку вони перебувають з обставинами справи?

Чи могли індивідуально-психологічні особливості підекспертної особи суттєво вплинути на її поведінку під час скоєння нею протиправних дій (або злочину)?

Який індивідуально-рольовий статус має підекспертна особа у злочинній групі (лідер, підвладний, ведений тощо) і чи це зумовлено її індивідуально-психологічними властивостями та особливостями соціально-психологічної структури злочинної групи (злочинного угруповання)?

Які особливості мають психологічні чинники сексуально-насильницької поведінки підекспертної особи (у справах про статеві злочини)?

Чи має підекспертна особа індивідуально-психологічні особливості, що суттєво вплинули на характер її свідчень у справі?

Яким чином сімейна ситуація, індивідуально-психологічні особливості батьків (зазначити, якщо треба, одного чи обох із них), особливості їх виховної поведінки впливають на емоційний стан, психічний розвиток та відчуття благополуччя дитини?

Яким чином можуть вплинути умови виховання кожного з батьків на психологічний стан та розвиток дитини?

Чи має залежність оцінка сімейної ситуації дитиною від впливу з боку батьків та інших дорослих?

Чи є у підекспертної особи зміни в емоційному стані, індивідуально-психологічних проявах, які перешкоджають активному соціальному функціонуванню її як особистості і виникли внаслідок впливу певних обставин (зазначити обставини: безпідставне обвинувачення, незаконне позбавлення волі, наклеп, образа, заподіяння шкоди її громадським інтересам тощо)?

Чи є ситуація, що досліджується за справою, психотравмувальною для особи (прізвище, ім'я та по батькові)? Якщо так, то чи завдані особі (прізвище, ім'я та по батькові) страждання (моральна шкода)?

Чи спричинені особі (прізвище, ім'я та по батькові) страждання (моральна шкода) за умов ситуації (зазначаються умови ситуації), що досліджуються у справі? Якщо особі (прізвище, ім'я та по батькові) завдані страждання (моральна шкода), який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральну шкоду)?

Чи спроможна підекспертна особа з урахуванням її вікових особливостей, емоційного стану, індивідуально-психологічних властивостей, рівня розумового розвитку та умов мікросоціального середовища (залежність, погроза, омана тощо) усвідомлювати реальний зміст власних дій та повною мірою свідомо керувати ними і передбачати їх наслідки?

Чи здатна підекспертна особа з урахуванням її емоційного стану, індивідуально-психологічних особливостей та рівня розумового розвитку правильно сприймати обставини, що мають значення у справі, і давати про них відповідні показання?

Чи мали суттєвий вплив індивідуально-психологічні особливості та емоційний стан під експертної особи на її поведінку в аварійній ситуації (у справах щодо керування транспортом або механізмами й автоматизованими системами на виробництві тощо)?

Чи перебувала під експертна особа на момент скоєння протиправних дій в емоційному стані (і в якому саме (сильний страх, пригніченість, розгубленість, відчай, емоційний стрес, фрустрація тощо)), що суттєво вплинув на її свідомість і поведінку (або згідно зі справою на діяльність, виконання професійних обов'язків)?

Чи перебувала під експертна особа в стані вираженого емоційного збудження або емоційного напруження, що може розглядатися як психологічна підстава стану сильного душевного хвилювання?

Чи перебувала під експертна особа на момент скоєння протиправних дій у стані фізіологічного афекту як психологічної підстави сильного душевного хвилювання?

У якому емоційному стані перебувала під експертна особа в період, який передував її самогубству?

Чи виник емоційний стан під експертної особи в період, який передував її самогубству, унаслідок дій певної особи (зазначити: насильство, дії, які кваліфікуються як погрози, жорстоке ставлення чи систематичне приниження людської гідності тощо)?

Чи здатна під експертна особа, виходячи з рівня її розумового розвитку, індивідуально-психологічних особливостей і емоційного стану, правильно розуміти характер та значення скоюваних з нею дій та здійснювати опір (у справах про статеві злочини)?

Чи здатна під експертна особа з урахуванням рівня її розумового розвитку та індивідуально-психологічних особливостей розуміти характер і фактичний зміст власних дій, керувати ними та передбачати їх наслідки?

Чи має під експертна особа відхилення у психічному розвитку, які не є виявами психічного захворювання? Якщо має, то якими саме є ці ознаки?

Чи вплинули (і яким чином) індивідуальні властивості психічних процесів під експертної особи (зазначити залежно від того, що має значення у справі: пам'ять, увага, сприймання, мислення, особливості емоційних реакцій) чи функціонування сенсорних процесів (зір, слух, нюх тощо) на адекватність сприйняття нею особливостей та змісту ситуації (зазначити наявні ознаки ситуації, що досліджується у справі), на їх відтворення у показаннях?

Чи використовувались при проведенні семінарів та інших масових заходів, що проводили представники організації (зазначити якої), будь-які методи психологічного впливу на свідомість та поведінку присутніх? Якщо так, то які саме та в якій формі?

Чи формувався у потерпілих стан психологічної омани щодо цілей організації? Чи спонукались потерпілі до певної поведінки (вказати, якої саме)?

Чи міг психологічний вплив, якщо такий мав місце, суттєво змінити вільне волевиявлення учасників комунікативного процесу?

Чи міг психологічний вплив призвести до дій осіб без осмислення їх можливих наслідків та у заданому обвинуваченими напрямку?

Чи була ситуація, що пов'язана з перебуванням осіб у зазначеній організації, психотравмальною для них? Якщо так, то в чому саме полягав її психотравмувальний зміст?

Чи є методи психологічного впливу (якщо такі використовувались в організації) психологічно руйнівними для психіки учасників комунікативного процесу? Якщо так, то до яких наслідків вони призвели?

Які психологічні особливості має процес відтворення особою обстановки та обставин подій (за матеріалами відеозапису слідчих дій, проведених за участю цієї особи)?

Яка психологічна характеристика комунікативної діяльності особи (прізвище, ім'я та по батькові) у процесі відтворення нею подій (вказати, яких саме) під час проведення (вказати дату) за її участю слідчої дії (за матеріалами відеозапису зазначеної слідчої дії)?

Чи наявні в поведінці особи психологічні особливості, властиві для самостійного (не-самостійного) відтворення нею певних подій під час проведення за її участю відповідної слідчої дії?

Чи є у відеозаписі відтворення обстановки та обставин подій (дата проведення) за участю особи (прізвище, ім'я та по батькові) ознаки здійснення на неї психологічного впливу з боку осіб, які брали участь у проведенні даної слідчої дії?

Відповідно до особливостей конкретних обставин справи вирішувати психологічною експертизою питання у разі потреби узгоджуються органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), при консультуванні з експертом з метою їх компонування у доцільні для справи блоки.

6.7. Перелік питань до справ про визнання угоди недійсною:

Які індивідуально-психологічні особливості має особа (прізвище, ім'я та по батькові)?

Яка особистісна значимість для особи обставин, за яких була укладена угода?

У якому емоційному стані була особа під час укладання угоди?

Чи здатною була особа з урахуванням визначених обставин повною мірою вільно та усвідомлено приймати рішення та реалізовувати його своїми діями?

Чи здатна була особа, з урахуванням визначених обставин, усвідомлювати - і якою мірою - фактичний зміст власних дій та їх наслідків?

Чи здатна була особа повною мірою прогнозувати наслідки власних дій?

Чи здатна була особа повною мірою усвідомлено приймати рішення, адекватне ситуації, та повною мірою усвідомлено реалізовувати його?

6.8. З метою отримання орієнтувальної інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу - комп'ютерного поліграфа.

6.8.1. Предметом опитування із застосуванням спеціального технічного засобу - комп'ютерного поліграфа є отримання орієнтувальної інформації щодо:

ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації;

повноти наданої опитуваною особою інформації;

джерела отриманої опитуваною особою інформації;

уявлень опитуваної особи про певну подію;

іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій.

6.8.2. Такі опитування можуть проводитись тільки за наявності письмової згоди особи, яка проходить опитування.

{Розділ VI доповнено новим пунктом 6.8 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

6.9. Для проведення дослідження орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), надає експерту можливість психологічного обстеження підекспертної особи та матеріали справи.

Для проведення психологічної експертизи (з огляду на вік підекспертної особи та виходячи з питань, поставлених перед експертом) експерту необхідно надати: медичну документацію, особову справу, шкільні характеристики і характеристики з місця роботи, свідчення співучнів, педагогів, колег, друзів, знайомих, родичів та інших людей, з якими підекспертна особа близько спілкувалася. У свідченнях рідних та близьких повинні бути відображені особливості її розвитку та поведінки, умов життя, оточення, притаманні їй схильності, захоплення, інтереси. За наявності також надаються щоденники, листи, зразки творчості підекспертної особи.

6.10. Органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), особливу увагу слід приділити свідченням або відомостям про особливості поведінки підекспертної особи у проблемних ситуаціях (конфлікти, покарання, втрати тощо) та свідченням про особливості її емоційного стану в певних обставинах (безпосередньо у момент подій, у час, що передував подіям, а також після їх завершення).

6.11. Під час проведення психологічної експертизи досліджуються автентичні показання, тобто такі, які не залежать від будь-якого стороннього впливу або примусу.

VII. Мистецтвознавча експертиза

7.1. До числа об'єктів мистецтвознавчої експертизи належать предмети антикваріату та твори монументального та станкового живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, пам'ятки архітектури, скульптури, дрібної пластики, музичні інструменти, нотна література; нумізматики, фалеристика, геральдика та вексилологія (герби, прапори); друкована продукція, аудіо- та відеозаписи, фотографія.

{Пункт 7.1 розділу VII в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

7.2. Основними завданнями мистецтвознавчої експертизи є:

проведення атрибуції твору (встановлення автора твору, періоду створення роботи, приналежності до певної школи тощо);

визначення художнього рівня, історичного значення, культурної цінності та стану твору;

визначення оціночної або страхової вартості твору;

визначення відповідності продукції вимогам законодавства про захист суспільної моралі.

7.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є наданий на дослідження предмет оригіналом (авторською роботою), копією, виконаною від імені іншого автора, або копією, виконаною від імені автора?

Хто є автором наданого на дослідження твору мистецтва?

Чи підлягав даний твір мистецтва реставрації (який фрагмент тощо)?

Яку вартість має твір мистецтва, що досліджується?

Чи містяться на наданому носії інформації твори, що пропагують культ насильства та жорстокості?

Чи є наданий на дослідження твір автентичним?

Чи належить наданий на дослідження предмет до культурних цінностей, що мають художнє, історичне, етнографічне, наукове значення?

{Абзац восьмий пункту 7.3 розділу VII в редакції Наказу Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи має інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях інформації, порнографічний характер?

Чи належать надані на дослідження предмети до продукції порнографічного характеру?

Чи мають місце в наданому на дослідження творі (літературному, кінематографічному, театральному, видовищному) сцени порнографічного характеру?

Чи належить інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях, до дитячої порнографії?

Чи містить наданий на дослідження об'єкт зображення комуністичної символіки?

{Пункт 7.3 розділу VII доповнено новим абзацом тринадцятим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Чи містить наданий на дослідження об'єкт зображення націонал-соціалістичної (нацистської) символіки?

{Пункт 7.3 розділу VII доповнено новим абзацом чотирнадцятим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

Якщо перед експертом ставиться питання про вартість твору, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) обов'язково зазначається період (час), станом на який необхідно вирішити поставлене питання.

VIII. Екологічна експертиза

8.1. Об'єктами екологічної експертизи є матеріальні і матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, а саме: локальна земельна ділянка, на якій виявлені ознаки негативного антропогенного впливу, у тому числі забруднені земельні ділянки, ділянки із частковим або повним руйнуванням родючого шару ґрунту, забруднені площі зелених насаджень, території вивезення, складування й

знищення відходів виробництва і споживання тощо; забруднені водні простори (ділянки рік, озер, водоймищ); забруднений повітряний простір; проби атмосферного повітря, води, ґрунту, відібрані в межах антропогенного забруднення навколишнього середовища; зразки флори й фауни, які піддалися негативному антропогенному впливу; виробничі й складські приміщення промислових, комунальних та інших підприємств і організацій, їх очисні спорудження, газоочисні й пилоуловлювальні установки тощо; механізми, устаткування, їх вузли та деталі з місця, де відбулася надзвичайна екологічна ситуація; відомості з технічної документації й актів перевірки екологічного стану об'єктів; результати обстеження об'єктів навколишнього середовища санітарно-епідеміологічними, природоохоронними й іншими спеціально уповноваженими органами; інші джерела інформації про негативний антропогенний вплив на навколишнє середовище.

Екологічною експертизою (із залученням спеціалістів вузького профілю, спеціалізації) можуть також досліджуватись об'єкти, визначені Законом України "Про екологічну експертизу", а саме: екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах і регіонах, а також діючі об'єкти та комплекси, що мають значний негативний вплив на стан навколишнього природного середовища; документація з перепрофілювання, консервації та ліквідації діючих підприємств, окремих цехів, виробництв та інших промислових і господарських об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, у тому числі військового та оборонного призначення; документація із впровадження нової техніки, технологій, матеріалів і речовин (у тому числі тих, що закуповуються за кордоном), які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу; документація щодо генетично модифікованих організмів, які призначаються для використання у відкритій системі.

8.2. До основних завдань екологічної експертизи належать:

визначення виду й місця розташування джерела негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище;

визначення характеристики негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище в часі та просторі;

встановлення механізму негативного антропогенного впливу (механізму виникнення надзвичайної екологічної події);

встановлення невідповідностей екологічного характеру у проектах техніко-економічних розрахунків та техніко-економічних обґрунтувань будівництва (реконструкції) і планування певного об'єкта;

встановлення обставин, пов'язаних з порушеннями природоохоронного законодавства та умов експлуатації потенційно небезпечних об'єктів, а також з діями (бездіяльністю) спеціально уповноважених осіб у галузі охорони навколишнього середовища й природокористування, які сприяли заподіяння шкоди здоров'ю людини (смерті людини) або призвели до інших тяжких наслідків;

визначення екологічних наслідків, заподіяних навколишньому природному середовищу внаслідок ведення бойових дій та/або застосування військової техніки та озброєння;

{Пункт 8.2 розділу VIII доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

визначення розміру збитків від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об'єктів тваринного та рослинного світу, що відбулося внаслідок ведення бойових дій та/або застосування військової техніки та озброєння.

{Пункт 8.2 розділу VIII доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

8.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Де знаходиться джерело негативного антропогенного впливу на конкретні об'єкти навколишнього середовища (наприклад, потенційно небезпечний об'єкт, у результаті діяльності якого відбулося забруднення навколишнього середовища)?

Чи є на конкретній земельній ділянці, водному об'єкті тощо ознаки негативного антропогенного впливу господарської діяльності людини? Якщо так, то які саме?

Чи є на об'єктах, наданих на експертизу (проба води, ґрунту), сліди забруднювальних і інших речовин, що негативно впливають на екологічний стан навколишнього середовища? Якщо так, то яких?

Чи є на навколишніх предметах (наприклад, будівлях, транспортних засобах) сліди забруднювальних і інших речовин, що негативно впливають на екологічний стан навколишнього середовища?

Чи належать речовини й матеріали (зазначити які) до групи потенційно небезпечних для екологічного стану навколишнього середовища?

Яка кількість джерел негативного антропогенного впливу на об'єкти навколишнього середовища (наприклад, за наявності на місці події декількох потенційно небезпечних об'єктів), які їх взаємозв'язок і послідовність негативного впливу на навколишнє середовище?

Які умови спричинили збільшення масштабів негативного антропогенного впливу на конкретні об'єкти?

Які шляхи поширення речовин, небезпечних для навколишнього природного середовища, що погіршують його стан?

Які екологічні ризики негативної зміни ґрунтового покриву виникають при здійсненні господарської діяльності функціонуючого об'єкта?

Чи є проведення передбачених природоохоронних заходів достатнім для усунення виявлених ознак негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище (водний об'єкт, ґрунтовий покрив тощо)?

Який період часу потрібен для відновлення екологічної рівноваги, порушеної внаслідок конкретного негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище?

Яка причина зниження біологічної різноманітності (наприклад, зменшення рибних запасів або усихання й загибель дерев) у межах локальної земельної ділянки або водного об'єкта?

Яким був стан (здорові/хворі) вирубаних дерев?

Чи належать виявлені речовини до радіоактивних? Якщо так, то які їх дози випромінювання й активність?

Чи є на певній ділянці (об'єкті) перевищення питомої активності й доз випромінювання порівняно з граничнодопустимими дозами (ГДД) і граничнодопустимими концентраціями (ГДК)?

Чи є в наданих на експертизу продуктах харчування радіоактивні речовини? Якщо так, то чи є перевищення концентрацій радіонуклідів порівняно з граничнодопустимими концентраціями (ГДК)?

Чи є на локальній земельній ділянці, у тому числі на місці смітника, радіоактивні речовини?

Яка площа радіоактивного забруднення?

Чи є в повітрі, що відібрано у житловому приміщенні і на прилеглій до будинку території, екологічно небезпечні речовини? Якщо так, то яка їхня концентрація, джерело їх походження та чи є перевищення їх концентрацій порівняно з граничнодопустимими концентраціями (ГДК)?

Чи є перевищення концентрації екологічно небезпечних речовин у повітрі або рівня випромінювання порівняно із значеннями, установленими нормативами?

Чи є перевищення концентрації екологічно небезпечних речовин у місці прориву промислових стоків порівняно з граничнодопустимими концентраціями (ГДК)?

Чи є на досліджуваній ділянці електромагнітне випромінювання, вібрація й інші впливи?

Чи є порушення у функціонуванні очисних споруд потенційно небезпечного об'єкта (зазначається конкретно)? Якщо так, то в чому вони полягають?

Чи могла виробнича діяльність потенційно небезпечного об'єкта (зазначається конкретно) призвести до погіршення якості повітря в житлових приміщеннях?

Чи перевищують параметри складу стічних вод граничнодопустимі концентрації (ГДК) забруднюючих речовин?

Чи є елементи речової обстановки (зазначаються конкретно) джерелом поширення екологічно небезпечних речовин?

Який критичний рівень забруднення (КРЗ) навколишнього середовища для даної місцевості, перевищення якого становить небезпеку для здоров'я населення й стану якості середовища?

Які граничнодопустимі викиди (ГДВ) шкідливих речовин у водойми, атмосферне повітря, ґрунт, інші шкідливі впливи на природне середовище для даного виробничо-господарського об'єкта?

Які граничнодопустимі концентрації (ГДК) шкідливих речовин в атмосферному повітрі, водоймах, ґрунті?

Яка екологічна шкода заподіяна в результаті порушень правил охорони навколишнього середовища, її можливі наслідки?

Які безпосередні причини заподіяної екологічної шкоди?

Чи є недоліки екологічного проектування, планування даного об'єкта (району), його експлуатації (очисних, уловлювальних та інших устроїв) причиною надзвичайної екологічної ситуації?

Які причини й умови призвели до порушень правил охорони навколишнього середовища та їх наслідків?

Які екологічні наслідки заподіяні навколишньому природному середовищу внаслідок ведення бойових дій та/або застосування військової техніки та озброєння?

{Пункт 8.3 розділу VIII доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

Який розмір збитків від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об'єктів тваринного та рослинного світу, що відбулося внаслідок ведення бойових дій та/або застосування військової техніки та озброєння?

{Пункт 8.3 розділу VIII доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

8.4. У разі потреби питання з екологічної експертизи вирішуються шляхом проведення комплексної експертизи із залученням відповідних фахівців.

IX. Військова експертиза

9.1. Основними завданнями військової експертизи є:

встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків).

9.2. Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

Чи мали (могли мати) негативні наслідки для обороноздатності держави та боєздатності Збройних Сил України рішення про ліквідацію (розформування, скорочення) окремих родів військ, з'єднань, військових частин та підрозділів?

Яким чином було організовано керівником (командиром, начальником) отримання інформації (її джерел) від міжвідомчих органів щодо обстановки у районі ведення бойових (спеціальних) дій?

На яких посадових осіб (командирів, начальників) було покладено підготовку підрозділів, що залучалися до виконання бойових завдань, та здійснення контролю за їх готовністю та відповідність їх покладання вимогам керівних документів?

Яким чином здійснювалося забезпечення бойових дій за видами забезпечення? Чи були складені плани забезпечення військ (сил) за видами забезпечення для угруповань, що були задіяні до виконання поставленого завдання?

Яким чином здійснювалося забезпечення підрозділів, які були визначені для виконання бойових завдань?

Які нормативні (керівні) документи застосовувались при плануванні та організації бойових дій?

Чи відповідали вимогам нормативних (керівних) документів, а також обстановці бойові документи (плани) за видами забезпечення частин та підрозділів, які залучалися до виконання бойового завдання?

Чи перебувають виявлені порушення у причинно-наслідковому зв'язку з настанням тяжких наслідків, які призвели до загибелі військовослужбовців (працівників) та інших осіб, втрати озброєння та військової техніки? Якщо так, то які саме та чийми діями (бездіяльністю) вони спричинені?

Які дії (бездіяльність) керівництва (командирів, начальників) призвели до потрапляння в оточення частин та підрозділів, які залучалися до виконання бойового завдання у районі ведення бойових дій?

Яким чином та ким саме (керівниками, командирами, начальниками) визначалася можлива загроза оточення частин та підрозділів, які залучалися до виконання бойового завдання у районі ведення бойових дій?

Які заходи вживалися з метою запобігання оточенню та виведенню з оточення частин та підрозділів, які були задіяні до виконання бойових завдань та потрапили в оточення?

Яким чином була організована взаємодія у районі ведення бойових дій між підрозділами Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та іншими військовими формуваннями та державними органами влади?

Яким чином було організовано вихід (прорив, відхід) частин підрозділів з оточення, хто саме здійснював забезпечення виходу (прориву, відходу) зазначених частин та підрозділів?

Чи був виконаний передбачений нормативними актами порядок опрацювання, коригування та виконання бойових завдань?

Чи відповідають нанесені графічні зображення на робочих картах командирів усіх рівнів поставленим завданням з ведення бойових дій (виконання бойових завдань)?

Яким чином проводились фіксація участі у бойових діях (на усіх рівнях) та відображення щоденної звітності військових формувань перед керівництвом антитерористичної операції?

Чи відповідали фактичні дії відповідних посадових осіб оперативній обстановці, що склалась на момент виконання бойового завдання?

Дії (бездіяльність) яких посадових осіб, що здійснювали планування та проведення операції щодо розгрому незаконних збройних формувань (противника), перебувають у причинному зв'язку з настанням тяжких наслідків, що призвели до загибелі військовослужбовців (працівників) та інших осіб, втрати озброєння та військової техніки?

{Науково-методичні рекомендації доповнено новим розділом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015}

Х. Судово-ветеринарна експертиза

10.1. Об'єктами судово-ветеринарної експертизи є:

тварини живі (свійські, дикі, мисливські, зоопаркові (екзотичні));
трупи тварин (анатомічно-цілі, фрагментовані, скелетизовані);
сировина для ветеринарно-біологічної промисловості (ендокринна, ферментна, спеціальна, кишкова, шлункова);
корми тваринного походження, кормові добавки;
речові докази (послід, блювотні маси тварини тощо);
документи (матеріали досудових розслідувань і судових справ (протоколи розтину, акти епізоотичного обстеження господарства, журнал реєстрації і лікування хворих тварин, журнал видачі ветеринарних документів, декларація виробника, експлуатаційний дозвіл тощо)).

10.2. Основними завданнями судово-ветеринарної експертизи є:

оцінювання тяжкості спричинених пошкоджень, ступеня розладу здоров'я живих тварин, втрати їх продуктивності, оцінка своєчасності та повноти проведення лікувально-профілактичних, протиепізоотичних, санітарно-гігієнічних, карантинних заходів тощо;

встановлення насильницької смерті внаслідок вогнепальних пошкоджень, отруєння чи інших причин;

оцінювання своєчасності та повноти проведення заходів, передбачених чинним ветеринарним законодавством; комплексні ветеринарно-товарознавчі дослідження живих тварин;

вирішення питань у сфері технології тваринництва та ветеринарної медицини;

дослідження фактичних даних, що мали місце під час догляду, лікування, профілактичних заходів та вибракування тварин (своєчасність та адекватність надання ветеринарної допомоги тварині; відповідність дій фахівця вимогам ветеринарної медицини під час проведення лікувальних і профілактичних заходів);

встановлення відповідності ветеринарних документів чинному законодавству України.

10.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Яка причина смерті тварини?

Який ступінь тяжкості спричинених ушкоджень тварини?

Який механізм утворення ушкоджень тварини?

Яка давність виникнення ушкоджень тварини, труп якої було досліджено?

Якими є ушкодження тварини, труп якої було досліджено, прижиттєвими чи посмертними?

Який причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженнями і причиною смерті тварини, труп якої було досліджено?

Який час могла жити після отримання ушкоджень тварина, труп якої було досліджено?

Чи була здатна при житті після отримання травм самостійно переміщуватись тварина, труп якої було досліджено?

Які ускладнення здоров'я виникли від дії нанесених травм, чи спричинили вони страждання перед смертю тварини, труп якої було досліджено?

Від якої отрути настала смерть тварини?

Яким шляхом отруту введено в організм тварини (через рот, легені, неушкоджену шкіру чи ін'єкцією) та у якому вигляді (порошок, таблетки, рідина, розчин, газ)?

Яким способом отрута могла потрапити до організму тварини (з кормом, водою, як ліки або як протиотрута)?

Яка концентрація отрути в організмі тварини?

Як швидко настала смерть тварини після введення отрути?

Якщо отруту виявлено у трупному матеріалі, чи потрапила вона в тканини після смерті тварини?

Чи пов'язана причина смерті тварини з виявленими отрутами?

Чи є виявлена отрута в організмі тварини лікарським препаратом і чи пов'язана наявність отрути з наданням ветеринарної допомоги тварині?

Чи пов'язане отруєння тварини з прийомом корму і води?

Чи свідчить характер травм про наявність дії певних (фізичних, хімічних, біологічних тощо) чинників зовнішнього середовища?

Які прижиттєві захворювання або інші чинники могли спричинити настання смерті?

Перед судово-ветеринарною експертизою можуть ставитись й інші питання.

{Науково-методичні рекомендації доповнено розділом X згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

XI. Гемологічна експертиза

11.1. Об'єктами гемологічної експертизи є дорогоцінне каміння, діаманти, дорогоцінне каміння органогенного походження, напівдорогоцінне каміння, декоративне каміння та вироби з нього, ювелірні вироби зі вставками каміння та сировина (алмазна, бурштинова тощо).

11.2. Основними завданнями експертизи дорогоцінного каміння є визначення:

класифікаційних характеристик каміння (виробів з каміння та вставок з каміння в ювелірних виробах);

якісних характеристик каміння, виробів з каміння та ювелірних виробів зі вставками з каміння;

походження каміння;

облагородження каміння;

країни походження для бурштину;

родовища декоративного каміння;

відповідності маркування каміння його дійсним товарним характеристикам;

відповідності маркування та пакування виробів з каміння нормативно-технічній документації;

відповідності якості виробів з каміння стандартам, технічним умовам.

11.3. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

Чи є каміння, зразки якого надано для дослідження, дорогоцінним, декоративним, природним, синтетичним чи імітацією? Якщо так, - яким саме?

Які якісні характеристики зразків каміння, наданого для дослідження?

Яким є походження зразків каміння, наданого для дослідження?

З якого родовища було видобуто декоративне каміння, надане для дослідження?

Яка країна походження бурштину, наданого для дослідження?

Чи піддавались зразки каміння, наданого для дослідження, облагородженню?

Яка вартість каміння, наданого для дослідження?

Чи відповідають маркувальні дані дійсним товарним характеристикам каміння?

Чи відповідає якість виробу з каміння вимогам стандартів, технічних умов за органолептичними показниками?

Умовою проведення експертизи є надання об'єктів дослідження (каміння, виробів з каміння, ювелірних виробів зі вставками з камінням).

Перед експертизою з дослідження дорогоцінного каміння можуть ставитись й інші завдання.

{Науково-методичні рекомендації доповнено розділом XI згідно з Наказом Міністерства юстиції № 83/5 від 10.01.2019}

{Науково-методичні рекомендації в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1950/5 від 26.12.2012}

ПЛЕНУМ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА
23.03.2012 № 4

Про деякі питання практики призначення судової експертизи

*{Із змінами, внесеними згідно з Постановами Вищого господарського суду
№ 3 від 16.01.2013 ; № 6 від 10.07.2014}*

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 36 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" пленум Вищого господарського суду України **ПОСТАНОВЛЯЄ**:

З метою правильного і однакового застосування господарськими судами законодавства, яке регулює призначення судової експертизи, дати господарським судам такі роз'яснення.

1. До актів законодавства, якими слід керуватись у вирішенні питань призначення судової експертизи в судовому процесі, відносяться:

1.1. Господарський процесуальний кодекс України (далі - ГПК);

1.2. Закон України "Про судову експертизу" (далі - Закон);

1.3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 № 144/5, далі - Інструкція), з урахуванням Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, також затверджених згаданим наказом Міністерства юстиції України.

1.4. Інструкція про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дзнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.96 № 710 (з подальшими змінами і доповненнями).

1.5. Інші законодавчі акти, у тому числі міжнародні договори та угоди про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності (стаття 2 Закону).

2. Відповідно до статті 1 Закону судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні, зокрема, суду. Водночас і згідно з частиною першою статті 41 ГПК експертиза призначається для з'ясування питань, що потребують спеціальних знань. Із сукупності наведених норм матеріального і процесуального права вбачається, що неприпустимо ставити перед судовими експертами правові питання, вирішення яких чинним законодавством віднесено до компетенції суду, зокрема, про відповідність окремих нормативних актів вимогам закону, про правову оцінку дій сторін тощо.

Судова експертиза призначається лише у разі дійсної потреби у спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних, що входять до предмета доказування, тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування.

Якщо наявні у справі докази є взаємно суперечливими, їх оцінку в разі необхідності може бути здійснено господарським судом з призначенням відповідної судової експертизи.

Не може розглядатись як судова експертиза у розумінні статті 1 Закону та статті 41 ГПК дане вченими тлумачення законодавчих актів, пов'язане з наявністю у цих актах неясностей, неузгодженостей, суперечностей чи інших недоліків. Документ, виданий за результатами тлумачення вченими правової норми, доказового значення не має і посилається на нього в обґрунтування рішення не можна.

Так само не може вважатися актом судової експертизи висновки спеціаліста, наданий заявникові (юридичній чи фізичній особі) на підставі його заяви, - навіть якщо відповідний документ має назву "висновок судового експерта" або подібну до неї, оскільки особа набуває прав та несе обов'язки судового експерта тільки після одержання нею ухвали про призначення експертизи.

3. На підставі пункту 5 статті 65 та пункту 1 частини другої статті 79 ГПК судову експертизу може бути призначено судом як у порядку підготовки справи до розгляду, так і в процесі розгляду. Відповідно до частини другої статті 41 ГПК учасники судового процесу вправі пропонувати господарському суду питання, які мають бути роз'яснені експертом. Ці питання можуть бути запропоновані у позовній заяві, у відзиві або в окремому письмовому клопотанні сторони. Проте остаточне коло питань судовому експерту визначається господарським судом.

У процесі підготовки справи до розгляду суддя не позбавлений можливості, викликавши представників сторін (пункт 3 статті 65 ГПК), з'ясувати їх думку щодо питань, які слід поставити перед експертом. Такий виклик може здійснюватися ухвалою, оскільки провадження у справі вже порушено.

4. Якщо обставини справи свідчать про доцільність отримання пояснень спеціаліста з питань, що виникають під час розгляду справи, зокрема, з метою з'ясування її фактичних обставин, господарський суд може скористатися правом, наданим йому статтею 30 ГПК, і викликати відповідного спеціаліста для участі в судовому процесі, притому як у підготовці справи до розгляду, так і під час її розгляду.

Виклик спеціаліста здійснюється ухвалою суду. Його пояснення подаються суду у вигляді висновку або в іншій прийнятній для суду письмовій формі. Спеціаліст вправі відмовитися від надання пояснень, якщо наявних у нього матеріалів недостатньо або він не має необхідних знань.

Відповідні пояснення спеціаліста не є висновком експерта.

За наявності в одній і тій же справі протилежних за змістом висновків як спеціаліста, так і судового експерта, їх оцінка здійснюється за правилами статей 42, 43 ГПК з наданням у зазначеному випадку переваги висновкові судового експерта.

5. Питання про призначення судової експертизи повинно вирішуватися лише після ґрунтовного вивчення обставин справи і доводів сторін щодо необхідності такого призначення.

У вирішенні відповідного питання (до призначення судової експертизи) слід:

- визначитися з конкретною установою або конкретним експертом, якими проводитиметься експертиза. З цією метою господарський суд, зокрема, витребує у сторін пропозиції стосовно таких установ та/або судових експертів, у тому числі тих, які не є працівниками зазначених установ. Господарський суд не зв'язаний цими пропозиціями, але може врахувати їх у вирішенні питання про призначення і проведення судової експертизи;
- визначити об'єкти, що підлягають експертному дослідженню;
- максимально конкретно визначити питання, які мають бути роз'яснені судовим експертом, та сформулювати їх у логічній послідовності;
- за необхідності визначити вид (підвид) судової експертизи, до компетенції якої відноситься роз'яснення відповідних питань. Якщо визначення такого виду (підвиду) саме по собі потребує спеціальних знань, його слід віднести на розсуд експертної установи (експерта);
- визначити обсяг необхідних та достатніх для експертного дослідження матеріалів;
- здійснити перевірку (огляд) матеріалів, які підлягають направленню на експертизу, з точки зору їх повноти та придатності для проведення експертизи, в тому числі з урахуванням належного відображення ознак об'єктів і зразків, а за невідповідності матеріалів цим критеріям - вжити заходів до усунення недоліків матеріалів шляхом витребування додаткових документів і матеріалів у сторін та інших осіб;

- у разі потреби забезпечити відібрання зразків, у тому числі за необхідності - з участю спеціаліста;

- у необхідних випадках розглянути можливість виклику судового експерта для уточнення питань, які ним мають бути роз'яснені, а також для перевірки матеріалів з точки зору їх повноти, достатності та придатності для проведення експертизи;

- з'ясувати усі інші обставини, пов'язані з проведенням судової експертизи.

6. Господарському суду слід мати на увазі, що чинне законодавство не надає йому права відмовити у призначенні судової експертизи, про яку клопочуться учасники судового процесу, за тим мотивом, що у складі суду є особи, які мають достатні для з'ясування відповідних питань спеціальні знання.

За змістом статті 101 ГПК апеляційний господарський суд, яким приймаються додаткові докази і перевіряється законність і обґрунтованість рішення місцевого господарського суду у повному обсязі, вправі призначити судову експертизу на стадії перегляду судового рішення в апеляційному порядку. Що ж до суду касаційної інстанції, то він таким правом не наділений, оскільки відповідно до статті 111⁷ ГПК не може збирати нові докази.

Визначення способу проведення експертизи належить до компетенції експерта. Оцінюючи висновок експерта, господарський суд повинен виходити з того, що цей висновок не має заздалегідь встановленої сили і переваг щодо інших доказів (частина п'ята статті 42 та частина друга статті 43 ГПК).

7. З урахуванням вимог частини третьої статті 41 ГПК господарський суд доручає проведення судових експертиз установам та особам, зазначеним у статтях 7, 9 і 10 Закону.

Згідно з частиною другою статті 10 Закону судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта.

Частина третя цієї статті передбачає можливість залучення на визначених цією нормою умовах до проведення судових експертиз також судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ.

За загальним правилом доручати проведення судової експертизи можливо лише тим особам, яких атестовано відповідно до Закону і включено до Державного реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладено на Міністерство юстиції України (стаття 9 Закону).

Водночас за приписами частини другої статті 9 і частини четвертої статті 7 Закону для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, суд може доручити проведення судової експертизи іншим, крім атестованих судових експертів, фахівцям з відповідних галузей знань, але з обов'язковим дотриманням вимог законодавства щодо призначення судової експертизи.

8. Визначаючись з експертною установою, яка проводитиме судову експертизу, господарський суд має враховувати положення пункту 1.5 Інструкції, згідно з якими експертизи проводяться, як правило, за зонами регіонального обслуговування. Цим же пунктом передбачено, що за наявності обставин, які зумовлюють неможливість або недоцільність проведення експертизи за зоною обслуговування, особа або орган, які призначають експертизу, зазначивши відповідні мотиви, можуть доручити її виконання експертам іншої установи. З урахуванням наведеного, а також припису пункту 3 частини другої статті 86 ГПК, у разі призначення господарським судом судової експертизи не за зоною регіонального обслуговування мотиви такого призначення мають бути зазначені в ухвалі про призначення експертизи.

Якщо судова експертиза проводитиметься державною спеціалізованою експертною установою, призначення конкретного експерта здійснюється керівником такої установи, що, однак, не позбавляє господарський суд права зазначити в ухвалі про призначення експертизи конкретного експерта, якому має бути доручено проведення експертизи. В останньому

випадку, а також у випадках призначення експертом у справі атестованої як судовий експерт особи, яка не є працівником експертної установи, судам слід перевіряти (за реєстром атестованих судових експертів), чи атестована така особа як судовий експерт з тієї спеціальності (спеціальностей), до якої (яких) відносяться питання, які потребують роз'яснення.

Залучення до проведення судової експертизи особи, яка не атестована як судовий експерт, але володіє необхідними спеціальними знаннями, здійснюється господарським судом після з'ясування ними даних щодо цієї особи (прізвище, ім'я, по батькові, адреса, місце роботи та посада, освіта, стаж роботи за відповідною спеціальністю, науковий ступінь, вчене звання, рівень кваліфікації тощо).

9. Про призначення судової експертизи виноситься ухвала, в якій, крім відомостей, передбачених частиною другою статті 86 ГПК, зазначаються, зокрема:

- обставини справи, які мають значення для проведення судової експертизи;
- підстави та мотиви призначення судової експертизи, у тому числі додаткової, повторної, комісійної, комплексної експертизи;
- організація або особа, якій доручається проведення судової експертизи;
- перелік питань, що потребують роз'яснення;
- мотиви, за якими відхилено пропозиції учасників судового процесу стосовно проведення судової експертизи;

об'єкти експертного дослідження (предмети, матеріали, документи тощо), які надаються судовому експерту, а якщо йдеться про об'єкти, які не може бути доставлено до суду чи судовому експерту (наприклад, нерухоме майно), - їх місцезнаходження;

обов'язок експертної організації (експерта) надіслати копії експертного висновку сторонам згідно з частиною першою статті 42 ГПК;

сторона, на яку покладено оплату витрат з проведення судової експертизи;

про попередження судового експерта про кримінальну відповідальність, передбачену статтями 384 і 385 Кримінального кодексу України.

Формулювання питань, які ставляться перед експертом, повинно, як правило, здійснюватись з урахуванням згаданих Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень і атестованих експертних методик, у яких зазначаються питання, на вирішення яких спрямовані ці методики та реєстр яких ведеться Міністерством юстиції України.

Питання, які ставляться перед експертом, мають бути сформульовані чітко, ясно і таким чином, щоб вони виключали неоднозначне їх розуміння й тлумачення та відповідали тим об'єктам і матеріалам, які направляються на експертизу.

Недопустимим є порушення перед експертом питань, вирішення яких не спрямовано на встановлення даних, що входять до предмета доказування у справі.

10. З метою скорочення строків виконання складних за характером та/або багатооб'єктних експертиз можуть створюватися експертні комісії у складі не менш як двох експертів одного напрямку знань (комісійна експертиза) з можливим визначенням в ухвалі про призначення судової експертизи персонального складу такої комісії. При цьому, якщо сторони погодили кандидатури експертів, а в подальшому сторона або сторони наполягають на призначенні повторної експертизи з посиланням на некомпетентність експертів, то відповідний довід, як правило, не повинен братися господарськими судами до уваги.

Експертиза, для вирішення питань якої необхідно знання з різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань, є комплексною. До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих установах, у тому числі працівники інших установ, органів виконавчої влади тощо.

11. Визначення обсягу необхідних та достатніх для експертного дослідження матеріалів і перевірка (огляд) матеріалів, які підлягають направленню на експертизу, з точки зору їх повноти та придатності для проведення експертизи, здійснюється господарським судом, за

необхідності - за участю представників сторін у справі. Якщо вирішення цих питань викликає утруднення, суд може залучити відповідного спеціаліста.

Згідно з пунктом 2.3.2 Інструкції експерту заборонено самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно.

У господарському судочинстві до таких матеріалів відносяться речові та письмові докази. Отже, судового експерта не наділено повноваженнями для пошуку та витребування речових або письмових доказів. Винятком є випадки, коли у процесі дослідження наданого у встановленому порядку для проведення експертизи об'єкта експерт виявляє інші об'єкти, стосовно яких йому не були поставлені питання або дослідження яких відноситься до компетенції експертів іншої спеціальності (спеціальностей): у такому випадку експерт вправі зафіксувати ці об'єкти, відокремити їх від основного об'єкта (якщо це не пов'язано з пошкодженням або знищенням об'єкта), описати їх у висновку та приєднати їх до матеріалів експертизи.

У разі коли для вирішення поставлених перед експертом питань йому необхідні додаткові матеріали (документи, зразки тощо) він з огляду на положення частини четвертої статті 31 ГПК вправі просити господарський суд про їх надання. Водночас законом не передбачено повноважень судового експерта щодо витребування та одержання додаткових матеріалів безпосередньо від учасників судового процесу. Тому господарський суд не може покладати на останніх обов'язок надавати додаткові матеріали безпосередньо експертові на його вимогу.

Клопотання судового експерта про надання додаткових матеріалів розглядається господарським судом після поновлення провадження у справі; за необхідності для розгляду такого клопотання суд може витребувати матеріали справи з експертної установи, а також повідомити учасників судового процесу про час і місце проведення відповідного судового засідання. Після розгляду клопотання провадження у справі знову зупиняється, а матеріали справи, якщо вони витребувалися судом, надсилаються до експертної установи. При цьому господарським судам слід мати на увазі можливість настання передбачених пунктами 1.13 і 4.9 Інструкції наслідків у вигляді повернення матеріалів справи суду, який призначив експертизу, або повідомлення експертом суду про неможливість надання висновку.

{Абзац п'ятий пункту 11 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 3 від 16.01.2013}

У разі повернення експертною установою (експертом) матеріалів справи господарського суду з передбачених чинним законодавством підстав суд поновлює провадження у справі для вирішення питань, пов'язаних з усуненням причин, які потягли за собою таке повернення.

12. Господарським судам необхідно також враховувати, що недотримання порядку призначення та проведення судової експертизи має наслідком затягування судового процесу і призводить до порушення вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, учасником якої є Україна, стосовно права кожного на розгляд його справи упродовж розумного строку.

13. На підставі частини четвертої статті 41 ГПК сторони і прокурор, який бере участь в судовому процесі, мають право заявити відвід експерту з підстав і в порядку, передбачених частинами шостою і сьомою статті 31 ГПК. Господарський суд, розглядаючи заявлений відвід, повинен виходити з того, що відвід може бути заявлено, як правило, до початку експертизи.

Експерт відповідно до пункту 3 частини першої статті 12 Закону вправі заявити самовідвід з передбачених законом підстав, які виключають його участь у справі. Такі підстави передбачені, зокрема, частиною шостою статті 31 ГПК.

У випадках, зазначених у частині п'ятій цієї ж статті, експерт має право відмовитись від дачі висновку. Така відмова не може тягти за собою наслідків, передбачених статтею 385 Кримінального кодексу України.

Якщо господарський суд доручає проведення судової експертизи певній особі, він попередньо (до такого призначення) з'ясовує у сторін зі справи наявність відводів відповідній особі як судовому експертові.

14. Згідно зі статтями 33, 36, 37 та 38 ГПК господарський суд, призначаючи судову експертизу, вправі витребувати від учасників судового процесу, а в разі необхідності - інших підприємств, установ, організацій, державних та інших органів чи їх посадових осіб (пункт 4 статті 65 ГПК) зразки почерків, підписів, відбитків печаток, друкованих документів тощо і надати їх експерту для дослідження. Відповідне витребування і дослідження судом зазначених зразків, документів тощо повинно, як правило, передувати винесенню ухвали про призначення судової експертизи та про зупинення у зв'язку з цим провадження у справі.

Повернення у разі необхідності зразків, оригіналів документів тощо здійснюється за правилами статті 5 Закону та статті 40 ГПК.

15. Частинами третьою і четвертою статті 42 ГПК передбачено право господарського суду призначити додаткову або повторну судову експертизу. У цих випадках господарський суд має виходити з такого.

15.1. Додаткова експертиза призначається судом після розгляду ним висновку первинної експертизи, якщо виявиться, що усунути неповноту або неясність висновку в судовому засіданні шляхом заслуховування експерта неможливо.

Висновок експерта визнається неповним, якщо досліджено не всі надані йому об'єкти або не дано вичерпних відповідей на всі поставлені перед експертом питання.

Висновок експерта визнається неясним, якщо він викладений нечітко або носить непевний, неконкретний характер.

В ухвалі про призначення додаткової експертизи необхідно чітко зазначити, які саме висновки експерта суд вважає неповними чи неясними або які обставини зумовили необхідність розширення експертного дослідження. Така судова експертиза може призначатись як з ініціативи суду, так і за клопотанням учасників судового процесу, а її проведення може бути доручено тому ж або іншому експерту.

Якщо необхідно здійснити дослідження нових об'єктів або з інших обставин справи, призначається нова, а не повторна експертиза.

15.2. Повторною визнається судова експертиза, у проведенні якої експерт досліджує ті ж самі об'єкти і вирішує ті ж самі питання, які досліджувалися і вирішувалися у первинній судовій експертизі. Нові об'єкти на дослідження повторної судової експертизи подаватися не можуть, так само як не можуть ставитися на її вирішення питання, які не розглядалися попередньою експертизою.

Повторна судова експертиза призначається з ініціативи суду або за клопотанням учасників процесу, якщо висновок експерта визнано необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи, або коли він викликає сумнів у його правильності, або за наявності істотного порушення норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Повторну судову експертизу може бути призначено також, якщо є розходження у висновках кількох експертів і їх неможливо усунути шляхом одержання додаткових пояснень експертів у судовому засіданні. Повторну судову експертизу слід доручати іншому експерту (експертам).

16. За змістом Закону, зокрема статті 14, згідно з якою експерта може бути притягнуто до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності, судовим експертом може бути виключно фізична особа, яка повинна підписати свій висновок (акт експертизи), хоча б проведення судової експертизи було покладено на відповідну державну установу.

Якщо, призначаючи судову експертизу, господарський суд не попередив особу чи осіб, які проводитимуть судову експертизу, про відповідальність, передбачену статтями 384 і 385 Кримінального кодексу України за дачу завідомо неправдивого висновку або відмову

дати висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків, то поданий суду висновок може вважатися висновком спеціаліста, але не висновком судового експерта в розумінні частини першої статті 42 ГПК.

Особа набуває права та несе обов'язки експерта після оголошення (вручення) їй ухвали про призначення експертизи та попередження про відповідальність. Тільки за цих умов висновок експерта набуває доказової сили. Невиконання цих вимог робить неможливим використання висновку експерта як доказу у справі. Тому не можуть розглядатись як висновок експерта і бути підставою для відмови у призначенні експертизи акти ревізії, калькуляції, інші висновки спеціалістів, навіть якщо вони надані на запит суду, адвоката, сторони. За необхідності з'ясування зазначених у таких документах обставин судом може бути призначена експертиза, яка буде вважатись первинною.

17. Строки проведення експертних досліджень та порядок встановлення цих строків у залежності від складності дослідження та з урахуванням експертного навантаження передбачено підпунктом 1.13 пункту 1 Інструкції.

З метою забезпечення виконання зазначених приписів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року господарським судам необхідно контролювати дотримання передбачених Інструкцією строків проведення експертизи іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, визначеним у статті 7 Закону, і реагувати на відповідні порушення шляхом винесення окремих ухвал у порядку, встановленому статтею 90 ГПК.

Абзацом шостим зазначеного підпункту Інструкції передбачено можливість встановлення у виняткових випадках більшого (порівняно із загальними) розумного строку за письмовою домовленістю з органом (особою), який призначив експертизу. Оскільки процесуальним законом не передбачено форми такого погодження з боку суду, воно має здійснюватися (за наявності підстав для цього) шляхом винесення відповідної ухвали за результатами розгляду звернення експертної установи, - без поновлення провадження у справі і без повернення матеріалів справи із зазначеної установи, але, за необхідності, з викликом сторін для з'ясування їхньої думки з даного питання. При цьому необхідно враховувати, що відмова у погодженні запропонованого розумного строку проведення експертизи може потягти за собою наслідки, передбачені абзацом сьомим того ж підпункту Інструкції.

18. У перевірці й оцінці експертного висновку господарським судам слід з'ясовувати:

- чи було додержано вимоги законодавства у призначенні та проведенні судової експертизи;
- чи не було обставин, які виключали участь експерта у справі;
- компетентність експерта, якщо проведення судової експертизи доручено окремій особі, і чи не вийшов він за межі своїх повноважень;
- повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним;
- узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком судової експертизи;
- обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи.

У разі необхідності господарський суд може зобов'язати судового експерта з'явитися в судові засідання на виклик суду, дати додаткові роз'яснення щодо поданого ним висновку, поставити йому усні питання, а також зобов'язати його відповісти на усні питання сторін у справі.

19. ГПК не передбачено можливості оскарження ухвал про призначення судової експертизи.

Водночас за приписами пункту 1 частини другої статті 79 названого Кодексу господарський суд має право зупинити провадження у справі у випадку призначення судової експертизи, а згідно з частиною п'ятою цієї ж статті ухвалу про зупинення провадження може бути оскаржено.

Отже, у вирішенні питань, пов'язаних з оскарженням відповідних ухвал, господарським судам необхідно враховувати таке.

Якщо апеляційна чи касаційна скарга за своїм змістом стосується виключно ухвали про призначення судової експертизи у справі, така скарга з урахуванням вимог частини першої статті 106 та частини першої статті 111¹³ ГПК не може бути розглянута господарським судом.

У разі коли апеляційна чи касаційна скарга за своїм змістом стосується ухвали про зупинення провадження у справі, вона може бути розглянута господарським судом у загальному порядку виключно з точки зору наявності чи відсутності передбаченої законом підстави для такого зупинення (згаданий пункт 1 частини другої статті 79 ГПК).

Якщо ж в апеляційній чи касаційній скарзі йдеться про оскарження як призначення експертизи, так і зупинення у зв'язку з цим провадження у справі, то відповідна скарга може бути прийнята і розглянута в частині зупинення провадження.

При цьому якщо матеріали справи надіслано до експертної установи або безпосередньо особі, яка проводить судову експертизу, апеляційна скарга разом з доданими до неї документами надсилається до апеляційної інстанції без матеріалів справи. Якщо такі матеріали необхідні для розгляду апеляційної скарги, суд апеляційної інстанції самостійно витребує їх у відповідної установи чи особи.

20. Висновок судового експерта не є актом державного чи іншого органу і не може бути оскаржений в господарському суді. Тому в прийнятті заяв про таке оскарження (в тому числі про визнання даного висновку недійсним) слід відмовляти на підставі пункту 1 частини першої статті 62 ГПК. Заперечення щодо висновку експерта можуть бути викладені учасником судового процесу господарському суду, в тому числі й апеляційної інстанції, на загальних підставах у письмовій або в усній формі.

21. Висновок судової експертизи, яку було проведено в межах провадження з іншої справи, в тому числі цивільної, кримінальної, адміністративної, оцінюється господарським судом у вирішенні господарського спору на загальних підставах як доказ зі справи, за умови, що цей висновок містить відповіді на питання, які виникають у такому спорі, і поданий до господарського суду в належним чином засвідченій копії.

22. Чинним законодавством, зокрема статтею 8 Закону України "Про аудиторську діяльність", передбачено обов'язкове проведення аудиту, за результатами якого складається аудиторський висновок. Проте господарським судам слід мати на увазі, що аудиторський висновок не є висновком судової експертизи, яку може бути призначено лише судом і тільки після порушення провадження у справі.

23. Відповідно до частини третьої і четвертої статті 15 Закону витрати на проведення судових експертиз науково-дослідними установами Міністерства юстиції України, зокрема, у господарських справах відшкодовуються в порядку, передбаченому чинним законодавством.

У застосуванні відповідних законодавчих приписів господарським судам рекомендується виходити з такого.

Витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи, під час судового розгляду має нести заінтересована сторона, а у разі призначення господарським судом судової експертизи з власної ініціативи - сторона, визначена в ухвалі господарського суду про призначення судової експертизи. Тому в зазначеній ухвалі суд вправі зобов'язати відповідну сторону перерахувати, в тому числі шляхом здійснення попередньої оплати, суму витрат на проведення експертизи на рахунок експертної установи. У разі відмови чи ухилення заінтересованої сторони або сторони, зобов'язаної ухвалою господарського суду, від оплати витрат, пов'язаних з проведенням судової експертизи, суд може запропонувати іншій стороні оплатити ці витрати, а за відсутності її згоди та за неможливості проведення судової експертизи без попередньої оплати її вартості суд розглядає справу на підставі наявних доказів.

Аналогічним чином суд має діяти в разі повернення матеріалів справи з експертної установи через несплату вартості експертизи.

Після закінчення розгляду справи витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи, підлягають розподілу господарським судом на загальних підставах, визначених частиною п'ятою статті 49 ГПК.

24. У вирішенні питань щодо призначення судової експертизи зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності, господарським судам слід мати на увазі викладене у відповідній постанові пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 5.

{Пункт 24 із змінами, внесеними згідно з Постановою Вищого господарського суду № 6 від 10.07.2014}

25. Визнати таким, що втратило чинність, роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 11.11.98 № 02-5/424 "Про деякі питання практики призначення судової експертизи"(з подальшими змінами і доповненнями).

**Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового
розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції
України в запобіганні кримінальним правопорушенням,
їх виявленні та розслідуванні**

(витяги)

II. Організація взаємодії при надходженні до органу, підрозділу поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них

8. Слідчий на місці події:

1) керує діями інших членів СОГ та відповідає за якість проведення огляду місця події; разом з іншими членами СОГ, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілими, свідками та іншими учасниками кримінального провадження в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення; вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, забезпечує в установленому порядку їх належне зберігання для подальшого направлення для проведення судової експертизи; має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення огляду та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду;

4. Керівник територіального органу, підрозділу поліції на першочерговому етапі кримінального провадження зобов'язаний:

4) забезпечити належні умови зберігання вилучених з місць подій слідів, речових доказів з метою проведення з ними необхідних судових експертиз, виконання щодо цих речових доказів рішень судів.

5. Начальник слідчого управління ГУНП:

3) організовує взаємодію слідчих та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України при вилученні, зберіганні та своєчасному і кваліфікованому призначенні судових експертиз по вилучених у ході досудового розслідування слідах, у тому числі біологічного походження, та їх перевірку за криміналістичними обліками Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Слідчий-криміналіст:

3) керує діями інших слідчих під час огляду місця події; забезпечує обмін інформацією між членами СОГ; надає практичну та методологічну допомогу під час огляду місця події, контролює складання протоколу огляду та додатків до нього, а в разі необхідності самостійно проводить огляд місця події; надалі надає практичну допомогу при призначенні судових експертиз, а при здійсненні ним у складі СОГ досудового розслідування кримінальних правопорушень проти особи самостійно проводить найбільш складні слідчі (розшукові) дії, призначає судові експертизи;

XI. Особливості організації взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (далі - наркотичні засоби)

Слідчий:

3) у кримінальному провадженні про незаконний обіг наркотичних засобів упродовж доби після вилучення наркотичних засобів виносить постанову про призначення експертизи та направляє її з відповідними додатками для виконання до державної спеціалізованої установи, що здійснює судово-експертну діяльність, та забезпечує направлення до експертної установи матеріалів, необхідних для проведення судової експертизи;

Керівник органу досудового розслідування:

7) після внесення відповідних відомостей до ЄРДР забезпечує своєчасне направлення до експертної установи вилучених речовин та об'єктів для проведення судової експертизи;

8) за необхідності порушує клопотання перед керівником експертної установи про вжиття заходів щодо невідкладного проведення судової експертизи та отримання відповідного висновку;

XIV. Особливості організації взаємодії при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами повідомлення про загрозу безпеці людей, знищення чи пошкодження об'єктів власності, про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами

Спеціалісти-вибухотехніки :

7) після завершення огляду та при прийнятті рішення про можливість вилучення виявлених боєприпасів, вибухових матеріалів, пристроїв, речовин, засобів ініціювання за дорученням слідчого забезпечують транспортування вилучених об'єктів до спеціального приміщення вибухотехнічного підрозділу для зберігання до вирішення питання щодо подальшого проведення експертизи або знищення вилучених вибухонебезпечних об'єктів.

8. Слідчий:

5) не пізніше 24 годин після вилучення носія запису із копією анонімного повідомлення із системи документування мовленнєвої інформації призначає фоноскопічну та інші необхідні судові експертизи;

11. В огляді місця події за фактом виявлення вибухових речовин, боєприпасів або таких, що їх нагадують, беруть участь працівники вибухотехнічного підрозділу Національної поліції України.

Після закінчення огляду вибухових речовин, боєприпасів або таких, що їх нагадують, та внесення відомостей до ЄРДР слідчим виноситься постанову про призначення відповідної судової експертизи, надається письмове доручення спеціалістам-вибухотехнікам про транспортування вилучених речовин та боєприпасів до експертної установи (де наявне приміщення для їх зберігання) або до обладнаного приміщення вибухотехнічного підрозділу (де наявне таке приміщення) з подальшим транспортуванням до експертної установи.

13. Керівник органу досудового розслідування:

4) організовує своєчасне призначення експертиз щодо вилучених під час досудового розслідування об'єктів;

Виробничо-практичне видання

Укладачі:

д-р юрид. наук, доц., Заслужений юрист України *О. П. Угровецький*;
канд. юрид. наук, проф. *І. Р. Шинкаренко*;
канд. юрид. наук *В. Р. Остропільець*;
канд. юрид. наук *Л. В. Свиридова*

**ОСОБЛИВОСТІ
ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ
ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ**

Навчальний наочний посібник
для працівників правоохоронних органів

Відповідальна за випуск – д-р юрид. наук, доц. Г. О. Спіцина

Коректорська правка, верстка, дизайн обкладинки – А. С. Тяпкін

Підписано до друку 22.05.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60×84/16. Умов. друк. арк. 12,8. Обл.-вид. арк. 14,5.
Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач –
Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
Вул. Золочівська, 8-а, м. Харків, 61177.